

ДЕРЖАВНА НАУКОВА УСТАНОВА
«ЕНЦИКЛОПЕДИЧНЕ ВИДАВНИЦТВО»
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МЕДИЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

ТЕМАТИЧНИЙ РЕЄСТР ГАСЕЛ
З НАПРЯМУ
«МЕДИЦИНА»

Київ 2020

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво»
(Протокол № 6 від 20 листопада 2020 р.)*

Рецензенти:

С. М. Марчишин — доктор фармацевтичних наук, професор
Н. І. Філімонова — доктор медичних наук, професор

**В 27   ВЕЛИКА УКРАЇНЬСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ. ТЕМАТИЧНИЙ РЕЄСТР
ГАСЕЛ з напрямку «Медицина» / Укладачі: П. І. Червяк, Л. В. Зав'ялова;
заг. ред. А. М. Киридон. Київ: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2020. 208 с.**

Тематичний реєстр гасел створено як основу для формування і наповнення «Великої української енциклопедії» узагальненою інформацією з напрямку «Медицина». Видання підготовлено з метою систематизації та категоризації сучасних медичних знань, актуального інформаційного матеріалу теоретичної та практичної медицини для подальшого включення в енциклопедійний контент. Реєстр складається зі вступу та переліку гасел, які увійдуть до універсального видання «Велика українська енциклопедія». Науково-довідкове видання орієнтоване на медиків і медичну спільноту (лікарів, викладачів, аспірантів, студентів), усіх дослідників і фахівців зі суміжних напрямів біологічного, хімічного, фізичного й інших профілів, енциклопедистів і зацікавлених читачів.

МЕДИЦИНА В УНІВЕРСАЛЬНІЙ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ: КОНТЕНТ ПРО ЗДОРОВ'Я ТА ВСЕ, ЩО З НИМ ПОВ'ЯЗАНО

Для сучасного розвитку українського суспільства характерними є кардинальні зміни всіх його сфер. Дедалі інтенсивніше відбувається впровадження наукового знання в модернізацію всіх галузей і окремих напрямів відповідно до темпів зростання світового науково-технічного прогресу й актуальних потреб населення України. В контексті стрімкого розвитку важко переоцінити значення науки і науково-достовірної інформації для успішного вирішення багатьох завдань, одним із найнагальніших серед яких безумовно була й залишається охорона здоров'я. Всі практичні завдання нерозривно пов'язані з теоретичними питаннями й фундаментальними науковими розробками. Стан і рівень розвитку медицини, зміст і методи медичної діяльності сукупно визначають умови життя людей: загальне матеріальне становище, суспільний лад, рівень культури суспільства. Практична медична діяльність та медична наука розвиваються та обумовлюються розвитком історичного процесу.

Медицина в широкому розумінні, як система наукових знань про попередження, лікування захворювань і їхніх наслідків, охорону й зміцнення здоров'я, збереження та продовження життя, заснована на теоретичних засадах і тісно пов'язана з усіма науками природничого циклу, передусім біологією, хімією, фізикою. Концептуальним засновком медичної науки слугують теоретичні напрацювання філософії.

Сучасна медицина — це складна система окремих наук, наукових напрямів, дисциплін, галузей, кожна з яких має свої методи, область дослідження, сферу практичного застосування, історію формування та розвитку (на світовому і національних рівнях). Усі медичні дисципліни поділяються на медико-біологічні, клінічні

та гігієнічні. Історично диференціювання / виокремлення в самостійні дисципліни відбувалося паралельно з науково-технічним прогресом, внаслідок розділення областей дослідження і накопичення знань, або об'єднання знань різних напрямів навколо однієї області, об'єкта, чи предмета досліджень. Поділ і утворення нових напрямів або дисциплін хоча і є прогресивною ознакою, але часто призводить до розділення наук і окремих галузей, що ускладнює встановлення загальних закономірностей, особливостей формування і розвитку для медицини загалом. Об'єднання численних медичних наук, встановлення зв'язків між ними, спільних шляхів розвитку є завданнями історії медицини й енциклопедистики. Проте, якщо історія медицини покликана відображати всі досягнення і здобутки в процесі становлення і розвитку поетапно, то енциклопедії охоплюють в повному обсязі всю терміносистему за певний хронологічний проміжок і є актуалізованим зрізом знань станом періоду.

Енциклопедизація знань на етапі трансформації всього суспільства актуалізує не лише напрацювання і досвід попередніх поколінь, але й вимагає осучаснення й оновлення як галузевих, так і універсальних енциклопедичних видань. Оскільки одним із основних завдань національного універсального енциклопедичного видання, яким є «Велика українська енциклопедія» (ВУЕ), вбачається наукове осмислення сучасної картини світу, історії людства й цивілізації, внеску українського народу в її розбудову й творення, то загальні засадничі принципи формування контенту до певної міри окреслені. Попередньо сформульовані й основоположні принципи формування тематичних словників і критерії добору гасел, що також суттєво спрощує і водночас обмежує змістовне наповнення тематичних реєстрів гасел різних напрямів (зокрема й медицини). Разом з тим, підготовка контенту універсальної енциклопедії має враховувати специфіку напряму / галузі науки, і водночас мати певну суголосність із суміжними дисциплінами та відповідати загальним принципам формування тематичних реєстрів гасел.

Важливими завданнями в процесі підготовки тематичного реєстру гасел з медицини укладачі вбачали дотримання означеної

суголосності традиційної та сучасної терміносистем та відповідності останньої українській медичній термінології, досягнення високого ступеня узагальнення галузевої термінології, а також відповідності практичним потребам читачької аудиторії універсальної енциклопедії.

Основою для укладання реєстру слугувала підготовлена П. І. Червяком Медична енциклопедія (Червяк П. І. Медична енциклопедія. Видання третє, доповнене. Київ : Видавничий центр «Просвіта», 2012, 1504 с.). Зasadничими критеріями добору гасел до тематичного реєстру ВУЕ з медицини визначено загальну вживаність у межах медичних дисциплін, міжгалузеву загальновживаність, актуальність і відповідність сучасному розвитку медицини, поширеність у галузевих і універсальних енциклопедійних, науково-методичних, довідково-інформаційних виданнях.

Відповідно до зазначених критеріїв до тематичного реєстру включено:

- найпоширенішу актуальну наукову термінологію (базові поняття і терміни);
- найпоширеніші або такі, що набувають поширення останнім часом гасла на означення захворювань, симптомокомплексів, процесів, станів, синдромів, розладів;
- основні групи лікарських засобів;
- медичне устаткування й інструменти;
- основні типи лікувальних, лікувально-профілактичних закладів системи охорони здоров'я;
- лауреатів Нобелівської премії з фізіології та медицини, а також медиків і дослідників, які працювали на теренах України, чий внесок сприяв розвитку науки, розробленню й удосконаленню методів діагностики, лікування, профілактики захворювань і збереження здоров'я населення; засновників наукових шкіл, відкриттів у галузі медицини.

До тематичного реєстру гасел, укладеного як перелік за алфавітом, увійшли найпоширеніші терміни понятійно-категорійного апарату різних медико-біологічних, клінічних та гігієнічних дисциплін. Зокрема, до видання включено базові поняття

і терміни *клінічної медицини* (акушерство; гінекологія; ендокринологія; хвороби вуха, горла і носа; внутрішні хвороби; кардіологія; психіатрія; очні хвороби; педіатрія; інфекційні хвороби; онкологія; променева терапія; шкірні та венеричні хвороби; нервові хвороби; стоматологія; травматологія; ортопедія; фтизіатрія; хірургія; нейрохірургія; дитяча хірургія; анестезіологія і реаніматологія; гематологія і переливання крові; ревматологія; трансплантологія; урологія; пульмонологія; серцево-судинні хвороби; наркологія; гастроентерологія; нефрологія; геронтологія і геріатрія), *профілактичної медицини* (гігієна; епідеміологія; охорона здоров'я), *фармацевтичної хімії, медико-біологічних наук* (анатомія людини, патологічна анатомія, патологічна фізіологія, токсикологія, судова медицина, хіміотерапія, клінічна імунологія, алергологія, клінічна лабораторна діагностика). Створення мультимедійного порталу «Великої української енциклопедії» (е-ВУЕ) уможливило суттєве розширення контенту (відповідно — розширення реєстру гасел), а завдяки лонгрідам — детальне тлумачення сутнісних характеристик маркованого гаслом процесу, явища, захворювання тощо. За потреби мобільність та динамічність портальної версії дозволяє вносити коректи, актуалізувати статті, уточнювати понятійний апарат окремих спеціалізованих галузей чи дисциплін.

Зауважимо також, що багато базових термінів або понять не увійшли до тематичного реєстру гасел з медицини, зважаючи на їхнє міжгалузеве значення та включення до інших реєстрів (передусім — з напрямів «Біологія», «Психологія», «Хімія» тощо). Зокрема, до таких гасел належать лікарські рослини, які є сировиною для виготовлення лікарських препаратів і разом з тим частиною органічного світу. Або окремі вчені, що вивчали збудників певних хвороб, структуру певних хімічних речовин, фізичні явища й процеси тощо. Також йдеться про психологічні стани чи розлади, види хімічної або бактеріологічної зброї, певні види медичного устаткування, прилади й інші терміни і поняття, що розглядалися нами як похідні до медичних. Значна частина медичної термінології, здебільшого спеціалізована фахова, не увійшла до тематичного реєстру гасел, оскільки «Велика українська енциклопедія» має універсальний характер і містить довідкову інформацію про усталені

та поширені категорії і поняття, і не може бути перевантаженою вузькоспеціалізованою термінологією, сутність якої розкривають відповідні галузеві видання.

Запропонований реєстр тематичних гасел із медицини є завершеним, проте не усталеним інформаційним продуктом. Його слід розглядати як основу для подальшого коригування, осучаснення, доповнення відповідно до рекомендацій фахівців і потреб читачької аудиторії в процесі підготовки й наповнення «Великої української енциклопедії».

Абазія — психічно зумовлена втрата здатності ходити при збереженні в ногах м'язової сили й можливості в повному обсязі здійснювати відповідні рухи в положенні лежачи.

Абашев-Константиновський, Авраам Львович (1900–1977) — лікар-психіатр.

Аблютоманія — розлад, який характеризується нав'язливою схильністю до постійного миття рук (рідше інших частин тіла), що іноді навіть спричинює пошкодження шкіри.

Абляція — руйнування тканини без її фізичного видалення; хірургічне видалення органа, тканини або чужорідного тіла.

Аборт — припинення вагітності та (одночасно з цим або пізніше) вигнання з матки плідного яйця або його частини в перші 7 акушерських місяців, або 28 тижнів.

Абражанов, Олександр Олексійович (1867–1930) — лікар-хірург, розробник численних методів лікування.

Абрикосов, Олексій Іванович (1875–1955) — учений у галузі патологічної анатомії; академік АН СРСР (з 1939); академік (з 1944), віце-президент (1944–1948) АМН СРСР.

Абрупція — перелом кістки, внаслідок якого вона відокремлюється від зчленування й краї зламу не прилягають один до одного; фізичний розрив зв'язку між плацентою і шийкою матки.

Абстинентний синдром — прояв фізичних (тілесних) та психічних розладів, які розвиваються у пацієнтів із залежністю від психоактивних речовин (наприклад, алкоголю, наркотиків) через деякий час після припинення або зменшення дози прийому препаратів, що формують залежність.

Абстиненція — похмільний синдром; стан.

Абсцес — осередкове гнійне запалення, в результаті якого на ураженій ділянці тіла утворюється й заповнюється гноем порожнина.

Абулія — психопатологічний синдром, проявом якого є часткова або повна відсутність бажань і спонукань до будь-якої діяльності.

Авербах, Михайло Йосипович (1872–1944) — учений у галузі офтальмології; академік АН СРСР (з 1939); заслужений діяч науки РРФСР (з 1933).

Авіаційна медицина — розділ медицини, що вивчає взаємодію організму людини з незвичними умовами зовнішнього середовища в процесі льотної діяльності, а також розробляє медичні заходи, які забезпечують високу працездатність і безпеку польотів людини на літальних апаратах.

Авілова, Ольга Матвіївна (1918–2009) — хірург, учений-медик у галузі торакальної хірургії та пульмонології.

Авітамінози — порушення функцій у людини та тварин унаслідок нестачі або відсутності вітамінів в організмі.

Автоаналізатори — у медичній діагностиці — технічні пристрої, призначені для автоматизації лабораторних досліджень біологічних проб задля діагностики стану організму, у якого взято проби.

Автовакцина, аутовакцина — препарат бактеріального походження, виготовлений з мікроорганізмів, виділених від хворого, для лікування якого автовакцина призначена.

Автоімунізація, автоалергізація, автосенсибілізація — розпізнавання власних антигенів організму, явище реакції імунної системи на клітини і тканини власного тіла.

Автоінфекція, аутоінфекція, автогенна інфекція, самозараження — різновид ендемічної інфекції, патологічний процес, викликаний збудником, який в нормі перебуває в організмі і не спричиняє захворювання (автофлора).

Автоматизм — 3) У психіатрії — автоматизм психічний, синдром Кандінського — Клерамбо — вид психопатологічних проявів, який полягає в тому, що пацієнт відчуває власні психічні процеси (розумові, сенсорні, моторні) так, наче вони нав'язані стороннім впливом.

Автофонія, аутофонія — відлуння власного голосу у вухах.

Агаммаглобулінемія — загальна назва імунодефіцитів, спричинених порушенням синтезу імуноглобулінів або їх передчасним розпадом.

Агапіт Печерський (?–1095) — чернець, який прославився як безкорисливий цілитель; вважається засновником лікарської справи в Києво-Печерському монастирі.

Агенезія — див. Аплазія.

Аглютинація — склеювання й з'єднання завислих у рідині корпускул — бактерій, клітинних елементів крові тощо.

Аглютиніни — антитіла до групових речовин крові, мають білкову структуру, спричиняють аглютинацію еритроцитів.

Аглютиногени — речовини, що викликають утворення аглютинінів; антигени груп крові.

Агнозія — порушення обробки сенсорної інформації.

Агонія — сукупність останніх передсмертних проявів життєвих функцій.

Агорафобія — різновид нав'язливих страхів, що охоплює сукупність фобій різних типів: хворі відчувають страх перед натовпом, бояться перебувати без супроводу на відкритій місцевості, у громадських місцях, транспорті.

Агравация — неправильна самооцінка власного хворобливого стану, його проявів або тяжкості через перебільшення страждань та переживань, фізичної чи психічної немочі.

Аграматизм — афатичне порушення, яке полягає в неспроможності будувати граматично правильні речення, аж до безладності мовлення.

Агранулоцитоз — синдром, для якого характерні різке зменшення або відсутність нейтрофільних гранулоцитів у периферичній крові.

Аграф — хірургічна скоба.

Адамантинома — доброякісна епітеліальна пухлина.

Адаптогени — фармакологічна група препаратів природного або штучного походження, здатних підвищувати стійкість організму до шкідливих впливів будь-якої природи (біологічної, хімічної, фізичної).

Адаптометр — прилад для вимірювання світлової чутливості ока й установлення зміни чутливості будь-якого місця сітківки ока.

Аддісон, Томас (1793–1860) — лікар, клініцист і патологоанатом.

Аддісонова хвороба — захворювання, що виникає в зв'язку з припиненням або зменшенням продукування гормонів кірковим шаром надниркових залоз.

Аддукція — приведення кінцівки до середньої (медіальної) лінії тіла.

Аденіт — запалення залози чи лімфатичного вузла.

Аденоз — одна з форм мастопатії, доброякісна дисплазія молочної залози, являє собою розростання залозистої тканини, найчастіше кістозно-фіброзного характеру.

Аденоїди — патологічна гіпертрофія глоткового (носоглоткового) мигдалика, який міститься на задньоверхній стінці носоглотки.

Аденокарцинома, залозистий рак — злоякісна пухлина, що виникає з епітелію залозистих тканин.

Аденологія — розділ анатомії, наука, що вивчає залози, їхню будову і функціонування.

Аденома — доброякісна пухлина, яка розвивається із залозистого епітелію.

Аденофталмія — застарілий термін, яким позначали захворювання залоз на повіках очей.

Адефагія — ненаситний голод.

Адиктивна поведінка — одна з форм девіантної поведінки, особливий тип деструктивної поведінки, який виражається у прагненні до відходу від реальності через зміну свого психічного стану.

Адикція — непереборний (компульсивний) потяг до вживання певної природної або штучної речовини (нікотин, алкоголь, наркотики та інше), що супроводжується тенденцією до збільшення доз, підвищенням толерантності та формуванням синдрому відміни; нав'язливе бажання виконувати певну діяльність.

Адинамія — зменшення або повне припинення рухової активності.

Адипсія — нездатність відчувати спрагу.

Адреналін — гормон тканини надниркових залоз.

Адреногенітальні порушення — комплекс порушень, спричинених дефектами продукції кортикостероїдів корою надниркових залоз.

Адсорбуючі засоби в медицині — нерозчинні адсорбенти; тонкі порошкоподібні інертні речовини з великою адсорбційною поверхнею, здатною адсорбувати хімічні сполуки.

Аерогеліотерапія — метод кліматотерапії, який ґрунтується на поєднаній дії повітряних і сонячних ванн.

Аерозольотерапія — метод фізіотерапії, який полягає у введенні аерозолів біологічно активних речовин у дихальні шляхи хворого, у різні порожнини організму або в нанесенні їх на уражені ділянки поверхні тіла.

Аероіонотерапія, аеройонотерапія — метод лікування іонізованим повітрям, лікувальним фактором якого є іони повітря (аероіони) зазвичай негативного заряду.

Аеротерапія — застосування дії чистого повітря з лікувальною та профілактичною метою.

Аерофітотерапія — метод лікування за допомогою аерозолів лікарських засобів природного рослинного походження.

Аерофобія — 1) Патологічна відраза до найменших рухів повітря, прояв гіперестезії.; 2) Страх перед авіаперельотами.

Азооспермія — відсутність в еякуляті сперматозоїдів за наявності клітин сперматогенезу і елементів додаткових статевих залоз.

Азотемія — надмірна концентрація в крові продуктів білкового обміну, що містять азот (сечовина, креатин, креатинін, сечова кислота та ін.).

Акалькулія — вид афазії, який виявляється як порушення здатності до рахування.

Акардія — вроджена відсутність серця.

Аквафобія — необґрунтований хворобливий страх, що виникає при погляді на воду, перебуванні біля неї або при питті рідини.

Акінезія — неможливість довільних рухів або їх зміни за силою, об'ємом, швидкістю внаслідок паралічів, нерухомості суглобів або болів.

Акіургія — 1) Термін, який вживався в минулому для позначення кривавих оперативних втручань. 2) Наука про оперативні втручання, які супроводжуються значним виділенням крові; частина хірургії.

Акродерматит — група захворювань шкіри з ураженням переважно найвіддаленіших від середньої площини тіла ділянок кінцівок.

Акромегалія — збільшення розмірів кистей, стоп, щелеп та інших органів, спричинене надмірною секрецією гормону росту соматотропіну.

Акроцефалія, акрокефалія, акрокранія, оксіцефалія, піргоцефалія, баштовий череп — аномалія розвитку черепа внаслідок передчасного зрощення черепних швів, надмірно витягнута конічна баштоподібна форма голови.

Акроціаноз — синюшне забарвлення дистальних частин тіла: губ, стоп, кистей рук, мочок вух і кінчика носа; шкіра в цих місцях холодна на дотик.

Акселерація — прискорення темпів індивідуального розвитку організмів порівняно з минулими поколіннями.

Аксельрод, Джуліус (1912–2004) — хімік, нейробіолог, фармаколог, біохімік; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1970) за дослідження медіаторів нервових волокон і механізмів їх збереження, виділення та інактивації; США.

Актопротектори — група препаратів метаболічного невиснажувального типу дії, які запобігають втомлюваності, стимулюють фізичну працездатність і ККД фізичної роботи без збільшення споживання кисню і теплопродукції.

Акушерство — наука про вагітність, пологи і післяпологовий період, їх фізіологію і патологію та про раціональну допомогу вагітним і породіллям.

Акцелерація — див. Акселерація.

Алалія — відсутність або недорозвинення мовлення, спричинене органічним ураженням мовленнєвих зон кори головного мозку внутрішньоутробно чи в ранньому віці.

Алгофобія — різновид фобій, страх болю.

Алейкія — мікотоксикоз, який розвивається після вживання в їжу зерна, що перезимувало в полі.

Алерген — чужорідний антиген, який міститься в навколишньому середовищі та здатний спричиняти специфічну імунну відповідь і провокувати алергічну реакцію.

Алерген-специфічна імунотерапія (АСІТ), десенсибілізація, гіпосенсибілізація специфічна, алерговакцинація — метод лікування алергічних хвороб, пов'язаних з IgE-опосередкованим механізмом алергії.

Алергічні хвороби — група захворювань, зумовлених механізмами, що ініціюють та опосередковують алергічні реакції (гіперчутливість), які зазвичай є запальними, з характерними симптомами та ознаками алергії.

Алергія — надмірна хвороблива специфічна імунна реакція (гіперергія), спрямована проти екзогенних речовин (алергенів), або неадекватне підвищення чутливості імунної системи організму до алергену (антигену) в разі повторного з ним контакту, що клінічно проявляється пошкодженням тканин організму та виникненням алергічних хвороб.

Алергологія — розділ медицини, який вивчає алергічні реакції, причини та умови їх виникнення, механізми розвитку, клінічні прояви, методи діагностики, лікування і профілактики алергічних хвороб (астма бронхіальна, алергічні риніти і кон'юнктивіти, поліноз, алергічні дерматити, кропив'янка, ангіоневротичний набряк, медикаментозна та харчова алергії тощо), є частиною імунології.

Аліментарні захворювання — захворювання, зумовлені недостатнім або надлишковим, порівняно з фізіологічними потребами, надходженням в організм поживних речовин.

Алкмеон Кротонський (бл. 5 ст. до н. е. — 5 ст. до н. е.) — філософ, медик, біолог, представник піфагорійської школи й кротонської школи лікарів.

Алогізм — У психіатрії — порушення мислення, за якого судження не відповідають законам логіки.

Алопатія — лікування із застосуванням препаратів, які зумовлюють в організму ефекти, протилежні до ознак хвороби; у класичній традиційній медицині її використовують на противагу гомеопатії.

Алопеція — патологічне випадіння волосся.

Алопластика — метод пластичної хірургії, що полягає в заміщенні дефектів тканин та органів різними синтетичними матеріалами, які не мають шкідливого впливу на навколишні тканини і здатні вживлятися в них.

Алотрансплантат — клітини, тканини або органи, які пересаджують реципієнтові від генетично неідентичного донора того самого виду.

Алотрансплантація — пересадження трансплантата від одного представника якого-небудь біологічного виду іншому представникові того ж виду.

Алфер'єв Сергій Петрович (1816–1884) — лікар, терапевт.

Альбрехт, Фрідріх-Вільгельм Карлович (1800–1871) — лікар, педагог.

Альбумінурія, протейнурія — поширений урологічний симптом, за якого виявляють підвищений вміст білка в сечі.

Альвеолярна піорея, пародонтоз, амфодонтоз — запальне ураження ясен, яке супроводжується розсмоктуванням кісткових стінок альвеол щелеп і гноетечею з засневих кишень.

Альгодисменорея — циклічний патологічний процес, розлад менструального циклу, який проявляється болючими менструаціями з вираженим порушенням загального стану жінки.

Альошин, Борис Володимирович (1901–1992) — лікар, гістолог-ендокринолог, доктор біологічних наук (з 1935), професор (з 1938), заслужений діяч науки УРСР (1956).

Альперн, Данило Овсійович (1894–1968) — патофізіолог, член-кореспондент АН УРСР (з 1939), заслужений діяч науки УРСР (з 1948).

Альперович, Павло Маркович (1908–1995) — лікар-невролог, доктор медичних наук (з 1944), професор (з 1949).

Альтгаузен, Аарон Якович (1890–1960) — лікар, діагност, доктор медичних наук (з 1944), професор (з 1951), один із провідних фахівців із клінічної лабораторної діагностики та онкології.

Альтер, Гарві Джеймс (1935) — лікар, вірусолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2020) за відкриття вірусу гепатиту С; США.

Альфа-терапія — вид променевої терапії із застосуванням альфа-випромінювання.

Альцгеймер, Алоїс (1864–1915) — психіатр, невролог, патоморфолог, один із засновників невропатології як науки, першовідкривач форми старечого слабоумства (названо Альцгеймера хворобою).

Альцгеймера хвороба, сенільна деменція типу Альцгеймера — нейродегенеративне захворювання, що є найпоширенішою формою старечої деменції.

Алюмінієва хвороба кісток — остеодистрофія, спричинена інтоксикацією Алюмінієм.

Алюміноз, алюмінієвий пневмоконіоз, «алюмінієва легеня» — пневмоконіоз (металоконіоз), професійне захворювання, зумовлене впливом пилу Алюмінію (Al) та його сполук.

Амбівалентність почуттів — У психіатрії — співіснування суперечливих та протилежних почуттів, тенденцій і настанов у ставленні до іншої людини (любов і ненависть, бажання й небажання, активність і пасивність тощо).

Амбліопія, «ліниве око» — очне захворювання, зумовлене функціональними розладами зорового аналізатора.

Амбодик-Максимович, Нестор Максимович (1744–1812) — лікар-просвітник, ботанік, фітотерапевт, педагог, учений-енциклопедист.

Амбулаторія — лікувально-профілактичний заклад із надання медичної допомоги пацієнтам за основними напрямками (внутрішня медицина, хірургія, стоматологія, акушерство, педіатрія), вдома та під час прийому, але без стаціонарного лікування.

Амебіаз — захворювання шлунково-кишкового тракту, збудниками якого є деякі види амеб, переважно дизентерійна амеба (*Entamoeba histolytica*).

Аменорея — відсутність менструації протягом 6 місяців і більше.

Аменція — одна з форм потьмарення свідомості, що характеризується незв'язністю («розірваністю») мислення, порушенням орієнтування в часі, просторі та власній особистості, немотивованим збудженням і нецільспрямованою руховою активністю в ліжку, появою істинних галюцинацій.

Амілоїдоз — рідкісне (12 випадків на мільйон населення на рік) порушення обміну білків, пов'язане з утворенням нерозчинних амілоїдних структур, які складаються з фібрилярного білка із характерною унікальною перехресною β -складчастою конфігурацією поліпептидних ланцюгів.

Амімія — хворобливий стан, що виявляється ослабленням або повною відсутністю міміки.

Аміхофобія — нав'язливий страх людини перед можливим ушкодженням тіла (подряпинами, пораненнями та ін.), що не зумовлений реальними загрозами та є перебільшеним, ірраціональним.

Амнезія — розлад психіки, випадання з пам'яті подій, фактів і ситуацій, що трапилися в певний часовий проміжок життя.

Аморалізм — 3) у психопатології — аморальна поведінка, симптом деградації особистості, що є ознакою певних захворювань (гебоїдний синдром, ушкодження орбітальної кори півкуль головного мозку) або наслідком порушення морального розвитку особистості, пов'язаного з різними, зокрема соціальними причинами.

Амосов, Микола Михайлович (1913–2002) — лікар-хірург, засновник української кардіохірургічної школи, учений у галузі торакальної хірургії та біокібернетики, філософ, письменник, громадський діяч, доктор медичних наук (з 1953), професор (з 1954), академік АН УРСР (з 1969), академік АМН СРСР (з 1961), академік АМН України (з 1993), заслужений діяч науки УРСР (з 1959).

Амосова, Катерина Миколаївна (1956) — лікар-терапевт, учена в галузі кардіології, член-кореспондент Національної академії медичних наук України (з 2000), заслужений діяч науки і техніки України (з 2002), заслужений лікар України (2004).

Ампелотерапія — лікування виноградом (виноградолікування), використання свіжого винограду та виноградного соку для лікування різних захворювань, переважно хронічних.

Ампіцилін — напівсинтетичний антибіотик.

Ампула — 1) у давніх римлян глиняна або скляна посудина з вузькою шийкою для зберігання рідини; 2) скляна посудина з відтягнутою вузькою шийкою, яку запаюють після заповнення ліками.

Ампутація — хірургічна операція, що полягає у відокремленні (від'єднанні, відтинанні) периферійної частини будь-якого органу.

Амфодонтоз — системне ураження навколозубних тканин (пародонту), розсмоктування зубних луночок.

Аналгія, анальгія, аналгезія, анальгезія — 1) відсутність больової чутливості у відповідь на пошкоджувальне подразнення. 2) знеболювання — зменшення або усунення больової чутливості за допомогою застосування ліків-анальгетиків, гіпнозу або масажу.

Аналептики — засоби, які в терапевтичних дозах відновлюють ослаблену функцію дихального й судинорухового центрів довгастого мозку.

Аналізатори — складні нервові структури, функцією яких є сприймання та подальший аналіз подразнень, що діють на організм.

Анальгетичні засоби, анальгетики, знеболювальні засоби — лікарські препарати, які вибірково пригнічують больову чутливість, не впливаючи на інші види чутливості (слухову, тактильну тощо).

Анамнез — осн. суб'єкт. метод дослідження пацієнта, що полягає в отриманні інформації про пацієнта, виникнення й перебіг захворювання.

Анартрія — захворювання, пов'язане з важким порушенням мовлення, втратою здатності утворювати мовні звуки, вимовляти слова й літери.

Анастомоз — з'єднання однорідних анатомічних елементів, переважно судин, без проміжної перегородки, унаслідок чого утворюється єдина система.

Анатоксин — бактеріальний токсин, який унаслідок спеціальної обробки втрачає отруйні, але зберігає антигенні та імуногенні властивості.

Анафілаксія — гостра, важка, системна реакція гіперчутливості, що виникає внаслідок прискореного масивного виділення медіаторів із опасистих клітин (мастоцитів) і базофілів.

Анафілактичний шок — тяжка гостра генералізована реакція гіперчутливості негайного (анафілактичного) типу, яка виникає в разі повторного введення в організм алергену, унаслідок чого виділяються медіатори, що порушують діяльність життєво важливих органів і систем.

Ангідроз — патологія, що характеризується порушенням потовиділення.

Ангіна — термін для позначення давкого спастичного болю.

Ангіографія — діагностична рентгенологічна процедура, яка полягає в наповненні кровоносних судин певним контрастним барвником для візуального вивчення функціонального стану судини, локалізації ураження (спазм, оклюзія, аневризма, вади розвитку, мальформації), стану колатерального кровообігу, поширеності ураження тощо.

Ангіокардіографія — рентгенологічний метод дослідження стану камер серця та ангіографія магістральних судин.

Ангіологія — наука про судинну систему, до якої належать кровоносна та лімфатична системи разом із серцем, пов'язані морфологічно та функціонально.

Ангіома — судинна неоплазія, основою якої є кровоносні або лімфатичні судини.

Ангіоневроз — розлади діяльності кровоносних судин через порушення їхньої нервової вегетативної регуляції, що оприявнюються звуженням (спазмом) або розширенням судин і призводять до порушення кровопостачання й живлення в уражених ділянках.

Ангіопластика — медична процедура в судинній ендovasкулярній хірургії для відновлення плинності крові по судині, що полягає в її розширенні за допомогою дилатаційного катетера з балоном.

Ангіопротектори — група лікарських препаратів, що зменшують проникність судин, усувають запалення, нормалізують функціонування стану і метаболічні процеси в судинній стінці й поліпшують мікроциркуляцію.

Ангіоспазм — періодичне тимчасове звуження просвіту невеликої кровоносної судини (частіше артерії, артеріоли) унаслідок скорочення непосмугованих (гладеньких) м'язів.

Ангіотензин — олігопептидний гормон, який синтезується печінкою та спричиняє звуження судин, підвищення кров'яного тиску та вивільнення з кори наднирників.

Андропауза, віковий андрогенний дефіцит, віковий гіпогонадізм — клінічний синдром, що виникає в чоловіків зрілого віку та зумовлений зниженням рівня тестостерону в крові.

Андрієвський, Борис Юрійович (1898–1962) — учений у галузі хірургії; професор (з 1939), громадсько-політичний діяч.

Андрогени — чоловічі статеві гормони та їхні активні метаболіти.

Андрогінність — поєднання в одній людині рис, які традиційно вважають жіночими й чоловічими.

Андрологія — наука про розвиток чоловічих ознак організму.

Андростендіон — гормон, належить до андрогенів, в обох статей синтезується статевими залозами (яєчниками і яєчками) та корою наднирників, перетворюється на інші статеві гормони.

Андростерон — андроген, чоловічий статевий гормон стероїдної структури.

Андрофобія — необґрунтований і надуманий страх перед чоловіками, хибне відчуття загрози від людей чол. статі.

Аневризма серця — обмежене випинання витонченої фіброзно — зміненої ділянки стінки серця з локальною рухливістю акінетичного чи дискінетичного характеру.

Аневрізма — мішкоподібне випинання стінки артерії або вени (зрідка), яке виникає в місці її перерозтягнення, стоншування і, як наслідок, ослаблення.

Анемія — клініко-гематологічний синдром, для якого характерне зменшення кількості еритроцитів та/або зниження рівня гемоглобіну в крові.

Аненцефалія — дефект ембріонального розвитку, що полягає у відсутності великих півкуль головного мозку, кісток склепіння черепа та м'яких тканин.

Анестезіологія — галузь медицини, яка вивчає теорію, способи знеболювання та керування функціями організму під час хірургічних втручань і станів, загрозливих для життя.

Анестезія — оборотний стан повної або часткової втрати чутливості (здатність відчувати подразник) окремих ділянок тіла чи всього організму, спричинений штучно, хімічними чи фізичними засобами.

Анестетики загальні, засоби для наркозу — лікарські препарати, що спричиняють хірургічний наркоз [оборотне порушення функцій центральної нервової системи (ЦНС); супроводжується станом непритомності, відсутністю чутливості та рефлекторних реакцій на біль, міорелаксацією].

Анестетики місцеві — лікарські засоби, що пригнічують збудливість кінцевих апаратів чутливих нервів та/або зворотно блокують проведення імпульсів по нервових волокнах.

Анетодермія — плямиста атрофія шкіри; дерматоз невідомої етіології, для якого характерно утворення вогнищ атрофії епідермісу й підшкірної клітковини.

Анізейконія — захворювання, що спричиняє зміни в будові ока.

Анкілоглосія — вроджене вкорочення вуздечки язика, що обмежує його висування.

Анкілоз — стан обмеженої рухомості або повного знерухомлення суглоба внаслідок зрощення суглобових поверхонь.

Анксиолітики, транквілізатори — лікарські засоби, які зменшують внутрішнього напруження, усувають занепокоєння, тривогу, страх.

Ановуляція — зміна менструального циклу, що характеризується відсутністю виходу зрілої яйцеклітини з фолікула в черевну порожнину.

Анозогнозія — відсутність або зниження критики до свого хворобливого стану, зниження адекватної оцінки своїх тілесних та/або психічних проблем зі здоров'ям, неусвідомлене заперечення механізмів виникнення хвороби, власних можливостей.

Аноксемія — відсутність кисню в крові.

Аноксія, киснєве голодування — відсутність кисню в окремих органах і тканинах або в цілому організмі.

Аномалія — стійке, зазвичай не прогресуюче відхилення від нормальної структури й функцій, притаманних даному біологічному виду.

Аноніхія — відсутність нігтів.

Анорексигенні засоби — лікарські препарати, що знижують апетит.

Анорексія — повна відсутність апетиту, попри фізичну потребу в прийомі їжі.

Аносмія — утрата здатності відчувати запах.

Анофтальм — відсутність одного або обох очей.

Антацидні засоби, антациди — лікарські препарати, що знижують кислотність шлункового соку через нейтралізацію хлоридної кислоти (HCl) шлунку.

Антиагрегантні засоби, дезагреганти — препарати, здатні впливати на агрегаційні та адгезивні властивості тромбоцитів.

Антиадренергічні засоби — група лікарських препаратів, що знижують тонус симпатичного відділу вегетативної нервової системи, впливають на адренергічні структури, сприяють їх гальмуванню.

Антиангінальні засоби — препарати різних фармакологічних груп і різної хімічної будови, що збільшують доставляння крові до серця та/або знижують потребу міокарда в кисні, завдяки чому ліквідується ішемія міокарда.

Антиандрогени, антагоністи андрогенних гормонів — група лікарських засобів, здатних пригнічувати біосинтез андрогенів (чоловічих статевих гормонів).

Антианемічні засоби — лікарські препарати, які застосовують у лікуванні анемій різного генезу (група атх в03).

Антиаритмічні засоби — лікарські препарати, які застосовуються для нормалізації ритму скорочень серця.

Антибактеріальні засоби — антиінфекційні препарати, які порушують життєдіяльність бактерій та застосовуються для системної та місцевої терапії.

Антибіотики — речовини різноманітної хімічної природи, які продукують мікроорганізми (бактерії та гриби), здатні вбивати або пригнічувати інші мікроорганізми або злоякісні пухлини багатоклітинного організму.

Антивітаміни — сполуки, що блокують дію вітамінів; виконують регуляторну функцію у вітамінному балансі організму.

Антигельмінтні засоби, протигельмінтні засоби — лікарські препарати, які застосовують для лікування гельмінтозів (глистяних інвазій).

Антигеморагічні засоби, гемостатики — препарати, що сприяють зупиненню кровотеч (група атх b02).

Антиген-антитіло реакція — імунологічна реакція, що передбачає розпізнавання антитілом антигену і взаємодію з ним.

Антиген(и) — генетично чужорідна сполука, яка при введенні в організм тварини чи людини здатна стимулювати імунну відповідь (клітинну реакцію, утворення антитіл, алергію, толерантність) та специфічно реагувати з антитілами.

Антигіпертензивні засоби, гіпотензивні засоби — лікарські препарати фармакологічних груп різної хімічної будови, що здатні знижувати артеріальний тиск; застосовують для лікування гіпертензії артеріальної.

Антигістамінні засоби — лікарські препарати, що частково або повністю нівелюють біологічну дію гістаміну блокуванням різних підтипів гістамінових рецепторів.

Антигормони — речовини, що пригнічують дію гормонів.

Антидепресанти — психотропні лікарські засоби, які застосовують для лікування депресивних розладів різного походження, а також інших хворобливих станів, серед яких — дистимія, тривожні розлади, хронічний біль, мігрень, синдром дефіциту уваги з гіперактивністю, залежності, розлади сну тощо.

Антидіуретичний гормон (АДГ), вазопресин — гормон задньої частки гіпофіза (нейрогіпофіза), поліпептид, який складається з дев'яти амінокислотних залишків, з'єднаних одним сульфідним містком.

Антидоти — препарати, які мають здатність усувати або послаблювати специфічні ефекти ксенобіотика за рахунок його іммобілізації, зокрема, хелатоутворювачами, зменшення концентрації (наприклад, адсорбентами) або протидії на рівні ефективних систем (фармакологічні антагоністи).

Антиестрогенні засоби — лікарські препарати нестероїдної структури, які пригнічують ефекти естрогенів (жіночих статевих гормонів), зв'язуючись зі специфічними естрогеновими рецепторами.

Антиінфекційні засоби — лікарські препарати, активними інгредієнтами яких є хімічні сполуки природного або синтетичного походження, активні щодо бактерій, вірусів, грибів, найпростіших, гельмінтів, пріонів та ектопаразитів.

Антикоагулянти — речовини, які уповільнюють або зовсім пригнічують процес зсідання крові, перешкоджають утворенню тромбу.

Антиліфоцитарна сироватка — імунна сироватка, що містить антитіла до лімфоїдних клітин, переважно до лімфоцитів.

Антиметаболіти — речовини, які структурно близькі до природних продуктів обміну речовин і гальмують перетворення та фізіологічні ефекти цих ендогенних сполук.

Антимікробні засоби — лікарські препарати, що пригнічують або зупиняють ріст мікроорганізмів.

Антипротозойні засоби — лікарські препарати, які застосовують у лікуванні протозойних інфекцій.

Антипсихотичні засоби — лікарські препарати системної дії для лікування психотичних станів (включно з маяченням, галюцинаціями, параноєю або дезорганізованими думками) переважно в межах шизофренії і біполярного афективного розладу.

Антисептика — комплекс засобів та сукупність лікувально-профілактичних заходів, спрямованих на знищення патогенних мікроорганізмів (потенційних збудників) у рані та навколо неї, патологічному вогнищі чи в усьому організмі для запобігання розвитку інфекційного процесу.

Антисептики та дезінфектанти — природні й синтетичні речовини протибактеріальної, противірусної, протигрибкової, протипаразитарної дії, які затримують ріст і розвиток мікроорганізмів або вбивають їх.

Антисептичні засоби — сполуки, що мають протимікробні властивості.

Антисклеротичні засоби, антиатеросклеротичні, гіполіпідемічні, антигіперліпідемічні препарати — група речовин для зниження концентрації деяких фракцій ліпідів [зокрема, так званих ліпопротеїдів низької щільності (ЛПНЩ)] у тканинах і рідинах організму.

Антитиреоїдні засоби, тиреостатичні засоби — лікарські препарати, які застосовують при гіперфункції щитоподібної залози (група АТХ H03B).

Антитіло — імуноглобулін, який продукується В-лімфоцитами у відповідь на антиген і призначений для нейтралізації останнього.

Антитоксини — специфічні речовини (антитіла), що утворюються в організмі людини і тварин у відповідь на дію токсинів мікроорганізмів, отрут рослин і тварин та нейтралізують їхні отруйні властивості.

Антиферменти — специфічні речовини білкової або пептидної природи, які гальмують або блокують дію ферментів, утворюючи з ними неактивні комплекси.

Антиферментні засоби — група препаратів, що містять антиферменти, застосовуються в клінічній практиці для зменшення активності певних ферментних систем.

Антифібринолітичні засоби, інгібітори фібринолізу — група антигеморагічних лікарських препаратів, дія яких зумовлена здатністю пригнічувати системи фібринолізу (група АТХ В02А).

Антифунгальні засоби, протигрибкові препарати, антимікотики — антимікробні засоби, які застосовують для профілактики та лікування мікозів.

Антрит — запалення слизової оболонки антрума, або печери, третьої у ланцюзі повітроносних порожнин середнього вуха, розташованих у скроневої кістці черепа (слухова труба, барабанна порожнина, вхід у печеру, печера і комірочки соскоподібного відростка).

Антропометрія — сукупність методичних прийомів антропологічного дослідження, які полягають у вимірюванні та описі (антропоскопія) тіла людини і його частин для встановлення кількісної та якісної (описової) характеристики їхньої мінливості.

Антропофобія — ірраціональний страх людей, натовпу.

Анурія — відсутність надходження сечі всесховий міхур через припинення її утворення або неможливість її проходження по сечоводах із нирок.

Аньом, спонтанний дактилоліз — патологічний стан, що призводить до циркулярного ущільнення м'яких тканин в основі пальців та з часом — до спонтанної ампутації.

Апарат штучного кровообігу — спеціальне медичне обладнання, здатне забезпечувати процеси життєдіяльності людини, якщо серце або легені перестають повністю або частково виконувати свої функції.

Апатія — симптом, психічний стан людини, виражений пасивністю, байдужістю до себе та навколишнього середовища, відсутністю зовнішніх емоційних проявів і волі.

Апгар шкала — система оцінювання стану дитини одразу після народження.

Апендицит — запалення червоподібного відростка сліпої кишки (апендикса) різного ступеня прояву.

Апетит — відчуття, пов'язане з прагненням споживання їжі.

Апітерапія — застосування з лікувальною та профілактичною метою бджолиної отрути та продуктів бджільництва.

Аплазія — порушення ембріонального розвитку, наслідком якого є відсутність цілого органу, його частини, ділянки тканини, частини тіла.

Аплікатор — виріб медичного призначення для профілактики й лікування захворювань, який накладають на уражені ділянки тіла або больові точки.

Апноє під час сну, синдром обструктивного апноє/гіпопное сну (СОАГС) — поєднання надмірної денної сонливості та порушень дихання під час сну, зумовлені інтермітуючими, повторюваними епізодами колапсу верхніх дихальних шляхів.

Апокринні залози — різновид потових залоз, у яких під час утворення секрету відокремлюються верхівкові частини клітин.

Апоневроз — широка сполучнотканинна пластинка, якою м'язи прикріплені до кісток або інших тканин.

Апоплексія — раптові швидкі крововиливи у внутрішні органи.

Апраксія — нездатність виконати довільні рухи та дії з предметами, попри відсутність порушень моторної, сенсорної систем і мозочка, а також збереження елементарних рухових актів.

Аптека — установа, у якій готують, зберігають і реалізують ліки та різні медичні товари.

Аптечка — комплект засобів для надання першої медичної допомоги, головним чином само- та взаємодопомоги.

Арахнози — група арахноентомозів людини, тварин і рослин, спричинених паразитичними та отруйними павукоподібними.

Арахноїдит — запалення павутинної оболонки головного або спинного мозку; хронічний дифузійний автоімунний проліферативний спайковий процес переважно павутинної та м'якої оболонок мозку.

Арахнофобія — страх павуків, їхніх зображень і вкрай неприємні думки, фантазії пов'язані з ними.

Аритмії серця — група порушень діяльності серця, пов'язаних із розладами регулярності, ритмічності та послідовності його скорочень.

Аркавін, Яків Сергійович (1865–1930) — лікар-педіатр, доктор медицини (з 1908), професор (з 1911).

Ариштейн, Карл Августович (1840–1919) — учений-нейрогістолог, патолог, доктор медичних наук (з 1867), заслужений професор (з 1897).

Ароматерапія — лікування зі застосуванням цілющих властивостей летких речовин; лікування різними ароматами.

Ар-Разі, Абу-Бекр Мухаммед ібн Закарія (бл. 865 – бл. 925–934) — лікар, філософ, алхімік, учений-енциклопедист.

Артеріальний тиск — див. Кров'яний тиск.

Артеріїт — група запалень стінок артерій будь-якого калібру, частіше інфекційного чи аутоімунного походження, належить до ангіїту, локалізованого чи системного генералізованого.

Артеріосклероз — необоротне ущільнення стінки артерії будь-якого калібру з утворенням сполучної тканини та іноді — з відкладенням кальцію.

Артралгія — біль в одному (моноартралгія) або кількох суглобах (оліго-та поліартралгія), що виникає внаслідок захворювань суглобового апарату та за різних патологічних станів.

Артрит — загальна назва запальних процесів у суглобі.

Артродез — хірургічна операція для створення нерухомого суглоба (закріплення його в постійному фіксованому положенні).

Артроз, остеоартроз, дегенеративна хвороба суглобів — хронічне прогресуюче незапальне, дегенеративно-дистрофічне захворювання суглобів.

Артрологія — розділ анатомії, що вивчає будову кісткових з'єднань.

Артропатія — патологічні зміни в суглобах запального або дегенеративно-дистрофічного характеру, які є вторинними внаслідок різних патологічних станів і хвороб.

Артроскопія — метод мінімального оперативного втручання на суглобі з застосуванням ендоскопії.

Арт-терапія — напрям у психотерапії та психологічному консультуванні, що ґрунтується на використанні мистецтва і творчості; метод зміцнення особистості, досягнення цілісності за допомогою мистецтва та творчого самовираження.

Артиус, Нікола Моріс (1862–1945) — лікар, фізіолог та імунолог; був іноземним членом-кореспондентом Королівської академії медицини Бельгії (з 1922), членкореспондент АН Франції (з 1943).

Арутюнов, Олександр Іванович (1904–1975) — нейрохірург, академік АМН СРСР (з 1967), заслужений діяч науки УРСР (з 1954), Герой Соціалістичної Праці (з 1974).

Асептика — сукупність заходів, спрямованих на запобігання інфікуванню рани чи організму загалом.

Асистолія — відсутність скорочень серця або якого-небудь його відділу.

Аскарідоз — паразитоз, спричинений аскаридою людською.

Аспергера синдром — розлад, для якого характерне якісне порушення соціальної взаємодії, з обмеженою повторюваною і стереотипною поведінкою, інтересами та діяльністю, що є причиною клінічно значущої дисфункції в соціальній діяльності або в інших важливих сферах життя.

Аспергілез — захворювання людини, спричинене грибами роду аспергіл.

Аспіратор — апарат для відсмоктування рідких і напіврідких субстратів із ран, пухлин та порожнин тіла.

Астазія — порушення здатності стояти через неспроможність фіксації центру ваги за відсутності ознак парезу або паралічу.

Астенічний синдром — патологічний стан, виражений слабкістю, зниженням працездатності, емоційними перепадами.

Астенія, нервово-психічна слабкість, церебрастенія — психопатологічні прояви підвищеної втоми, зниження працездатності, концентрації уваги.

Астигматизм ока — форма порушення акомодативної зору, коли сила заломлювальних лінз ока є різною в окремих меридіанах.

Астма бронхіальна — гетерогенне захворювання, для якого зазвичай характерно хронічне запалення дихальних шляхів

Астма серцева — клінічний синдром, для якого характерні раптові напади інспіраторної задишки, зумовлені розвитком гострої недостатності лівих відділів серця в людей із хворобами серця.

Асфіксія, ядуха, задушення — гострі патологічні зміни внаслідок недостатності кисню у крові та тканинах із накопиченням вуглекислого газу в організмі та припиненням дихання (задушення).

Асцит — хвороба, патологічне накопичення рідини в черевній порожнині.

Атака — гострий напад, часто раптовий, який супроводжується розладом фізичного чи психоемоційного стану людини.

Атаксія — порушення координації рухів, розлад узгодженості в роботі різних груп м'язів через ураження спинного мозку, порушення діяльності мозочка, вестибулярного апарату тощо.

Атараксія — хвороба, що проявляється в захисних реакціях людського організму; стан після застосування психотропних засобів, що характеризується зняттям неспокою, страху, внутрішнього напруження.

Ателектаз — повне або часткове спадання легеневої тканини, що призводить до зниження газообміну або його припинення.

Атерома — 1) Пухлиноподібне утворення переважно в кисті сальної залози шкіри внаслідок її закупорювання або в підшкірній клітковині, що найчастіше локалізується в місцях максимального скупчення сальних залоз: переважно на обличчі, спині, шиї, у місцях росту волосся. 2) Скупчення зрілих бляшок на змінений потовщений внутрішній артерії, що спостерігається при атеросклерозі.

Атеросклероз — патологічний процес, для якого характерне утворення бляшок-відкладень, що містять холестерин, ліпіди та ліпофаги на внутрішній поверхні та власній оболонці судин будь-якого калібру (еластичного й м'язово-еластичного типів).

Атиреоз — відсутність щитоподібної залози або повне випадіння її функції.

Атонія — значне зниження тону м'язів, що є характерним симптомом порушення функції мозочка, а також може бути ознакою загального виснаження, тривалого голодування або інфекційних захворювання.

Атопія — алергічне захворювання, основна роль у розвитку якого належить спадковій схильності.

Атрезія — відсутність або патологічне зрощення природних каналів і отворів в організмі.

Атрепія — тяжка форма розладу харчування у немовлят.

Атрофія — патологічний стан, який супроводжується зменшенням розміру, маси та об'єму цілого органа або його окремих ділянок із поступовим припиненням функціонування.

Атрофодермія — група захворювань шкіри, виражених в її атрофії внаслідок дегенеративно — атрофічних процесів в епідермісі і дермі.

АТХ класифікаційна система, Анатомічно-терапевтично-хімічна класифікаційна система — спосіб класифікації лікарських засобів; ухвалена Всесвітньою організацією охорони здоров'я.

Аудіометрія — процедура дослідження слуху за допомогою електро-акустичних апаратів.

Ауербах, Леопольд (1828–1897) — лікар, анатом, патолог.

Аурикулотерапія — метод лікування, що передбачає вплив на біологічно активні точки (БАТ), розміщені на вушній раковині.

Аускультация — метод дослідження внутрішніх органів, що полягає у вислухованні звукових явищ (поштовхів серця та інше), які виникають в організмі людини й тварин.

Аутизм — загальний розлад розвитку, представлений групою станів психіки, що характеризуються якісними порушеннями соціальної взаємодії, своєрідними й обмеженими формами комунікації, стереотипізованим, повторюваним репертуаром поведінки та інтересів.

Аутоагресія — навмисна (усвідомлювана чи несвідомо) активність, виражена заподіянням собі шкоди у фізичній і психічній сферах.

Аутоеротизм — тип сексуальної поведінки, панівний або єдиний спосіб отримання суб'єктом сексуального задоволення без участі іншої людини.

Аутоімунні захворювання — захворювання, в основі яких лежать реакції імунітету, що спрямовані проти власних органів і тканин організму.

Аутосеротерапія — метод неспецифічної імунотерапії, що ґрунтується на парентеральному (тобто такому, що оминає шлунковий тракт) введенні хворому сироваткових препаратів його крові, які містять антитіла до збудників захворювань або їхніх токсинів.

Афагія — розлад ковтання.

Афазія — системне порушення мовлення, що виникає внаслідок органічних уражень мозку, охоплює різні рівні мозкової організації мовлення, впливає на його зв'язки з ін. псих. процесами та призводить до дезінтеграції всієї псих. сфери людини, порушуючи насамперед комунікативну функцію.

Афакія — стан, за якого в очному яблуці відсутній кришталік.

Афанасьєв, Михайло Іванович (1850–1910) — клініцист, бактеріолог, патологоанатом.

Афект — сильний і відносно короточасний емоц. стан, пов'язаний із раптовою зміною важливих для індивіда життєвих обставин; короточасна бурхлива емоційна реакція людини (гнів, лють, жах, відчай, раптова велика радість тощо) на сильний вплив зовнішніх чинників.

Афонія — втрата звучності голосу при збереженні шепітної мови.

Афродизіак — речовина, яка використовується для посилення статевого потягу, лібідо, підвищення потенції та статевого задоволення.

Афти — поодинокі або множинні некротично-запальні дефекти слизової оболонки порожнини рота.

Ахалазія кардії — нейром'язове захворювання стравоходу невідомої етіології з порушенням його моторної функції.

Ахілія — патологічний стан, за якого в шлунковому соці відсутні кислота соляна та ферменти, зокрема пепсин.

Ахондроплазія — вроджене генетичне захворювання, за якого порушуються процеси росту кісток.

Ацетонурія — поява в сечі ацетонових (кетонових) тіл, які є продуктами окиснення жирів і білків в організмі людини.

Ацефалія — аномалія розвитку плода, що характеризується відсутністю голови та / або мозку головного.

Ацидогастрограф — реєструвальний прилад для вимірювання внутрішньопорожнинного водневого показника (pH) у стравоході та шлунку.

Ацидоз — підвищення кислотності крові, шлункового соку і тканин організму внаслідок порушення кислотно-лужної рівноваги.

Ашофф, Карл Альберт Людвіг (1866–1942) — патологоанатом, член Німецької Академії наук «Леопольдіна» (з 1926), засновник наукової школи патологоанатомів у Німеччині.

Бабінські, Жозеф (1857–1932) — лікар, невропатолог, Франція.

Бабський, Євген Борисович (1902–1973) — медик, фізіолог, академік АН УРСР (1948) за спеціальністю: фізіологія; Вірменія — Росія — Україна.

Багасоз — хвороба легенів.

Бадда — Кіарі синдром — захворювання, обумовлене ускладненням відтоку венозної крові внаслідок закупорювання печінкових вен.

Басв, Олександр Олександрович (1904–1994) — біохімік, лікар, один з перших у світі дослідників генома людини, Росія.

Базаліома, карциноїд шкіри — форма раку шкіри.

Базедова хвороба — захворювання щитоподібної залози; зоб, витрішкуватість і тахікардія; розвивається у хворих на тиреотоксикоз.

Базилевич, Іван Вікторович (1899–1965) — лікар, терапевт, ензимолог, клінічний фізіолог, геронтолог, Україна — Німеччина — США.

Базофілія — 1) у медицині — збільшення кількості базофілів у периферичній крові; 2) у біології — здатність клітинних структур фарбуватися лужними «барвниками».

Бак, Лінда (1947) — біолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2004), США.

Бактерицидні засоби, бактерициди — речовини і лікарські препарати, які вбивають бактерій.

Бактеріальна культура — сукупність життєздатних бактерій, що виростили на живильному середовищі.

Бактеріальні препарати — бактеріальні культури або біологічні продукти бактеріального походження, які застосовуються для профілактики, лікування та діагностики інфекційних захворювань.

Бактеріємія — поява бактерій у крові людини або тварини.

Бактеріовловлювачі — прилади, які застосовуються для уловлювання завислих у повітрі мікроорганізмів, щоб встановити характер і ступінь бактеріального забруднення повітря в приміщеннях.

Бактеріози — група інфекційних захворювань, спричинених бактеріями.

Бактеріологічна зброя — засоби масового ураження, створена на основі біологічних об'єктів.

Бактеріоскопія — виявлення і вивчення бактерій за допомогою мікроскопа.

Бактеріотерапія — застосування бактерій в комплексному лікуванні захворювань.

Бактеріофаг — вірус, який інфікує бактеріальні клітини, репродукується в ній, і викликає її лізис, що супроводжується виходом фагових частинок у середовище життєдіяльності бактерії.

Бактеріурія — наявність бактерій у сечі; спостерігається при запальних захворюваннях нирок і сечових шляхів, інколи при лептоспірозах і бруцельозі.

Бакулєв, Олександр Миколайович (1890–1967) — хірург, один із основоположників серцево-судинної хірургії в СРСР, академік АН СРСР (1958), президент АМН СРСР (1953–1960), Росія.

Баланіт — гострі та хронічні запальні захворювання шкіри голівки статевого члена (баланіт), передньої шкірочки (постит) та поєднане захворювання шкіри голівки і передньої шкірочки (баланопостит).

Балантидіаз — протозойне захворювання, для якого характерне виразкове ураження товстої кишки з порушенням її функції та інтоксикація.

Балантидіоз — див. Балантидіаз.

Балістокардіографія — методика вивчення активності серцевого м'язу.

Балонна ангіопластика — різновид ангіопластики, один із сучасних методів лікування атеросклерозу артерій (див. Ангіопластика).

Балтмор, Девід (1938) — вірусолог, лікар, викладач, мікробіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1975); США.

Бальзамування — метод запобігання розкладанню і гниттю трупів.

Бальнеолікарня — лікувально-профілактична установа, яка призначена для відпускання бальнеотерапевтичних процедур (мінеральні, морські ванни, душі, промивання, інгаляції тощо) переважно з природної мінеральної води.

Бальнеологія — розділ медичної науки, що вивчає лікувальні мінеральні води, їхнє походження, фізико-хімічні властивості, вплив на організм при різних захворюваннях, розробляє показання та протипоказання при їхньому застосуванні з лікувальною метою.

Бальнеотерапія — метод лікування, профілактики та відновлення порушених функцій організму природними та штучно виготовленими мінеральними водами на курортах та в позакурортних лікувально-профілактичних установах.

Бандаж — медичний виріб для попередження розтягнення черевної стінки, підтримки органів черевної порожнини, закриття грижевих воріт за гриж черевної стінки.

Банк крові — медична установа, яка збирає, обробляє та зберігає кров у вигляді препаратів для переливання.

Банк тканин — медична установа, яка проводить збереження консервованих органів і тканин, що заготовлені для наступної трансплантації.

Бантінг, Фредерік Грант (1891–1941) — фізіолог, лікар, один з винахідників інсуліну; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1923), Канада.

Бар'єрна функція — здатність організму людини і тварин за допомогою особливих фізіологічних механізмів (бар'єрів) захищати своє внутрішнє середовище (кров, лімфу, тканинну рідину) від зовнішньої дії і зберігати відносну постійність його складу, хімічних, фізичних та біологічних властивостей.

Барані, Роберт (1876–1936) — отоларинголог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1914) за праці з фізіології і патології вестибулярного апарата; Австро-Угорщина.

Барбар, Аркадій Олексійович — (1879–1937), терапевт, один із організаторів системи охорони здоров'я УНР, Україна.

Барбітал — лікарський препарат снодійний.

Барбітурати — похідні барбітурової кислоти; лікарські препарати заспокійливої, снодійної, протисудомної, наркотичної дії; пригнічують діяльність центральної нервової системи.

Барокамера — ємність (камера) або приміщення з можливістю її герметизації та створення всередині тиску більшого або меншого за атмосферний.

Барорецептори — чутливі нервові закінчення в кровоносних судинах, які сприймають зміни кров'яного тиску і рефлекторно регулюють його рівень.

Баротерапія — застосування пониженого або підвищеного (у порівнянні з нормальним) атмосферного тиску з лікувальною метою.

Баротравма — пошкодження органів, які містять повітря або гази (барабанна порожнина, придаткова пазуха носа, легені, кишківник), спричинене різкими змінами (перепадами) атмосферного тиску.

Барре-Сінуссі, Франсуаза (1947) — вірусолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2008), Франція.

Бартолініт — запалення великої (бартолінової) залози присінку піхви.

Барченко, Дмитро (?–?) — лікар, громадський діяч.

Безпліддя, безплідність, неплідність — нездатність живого організму репродуктивного віку до відтворення потомства.

Безпорадність — стан, за якого людина не може самостійно і активно створювати для себе умови, які забезпечують її повноцінне існування і здоров'я.

Безсоння — різні за патогенезом і клінічною характеристикою розлади сну.

Безумовний рефлекс — відносно постійна стереотипна, вроджена реакція організму на чинники зовнішнього та внутрішнього середовища.

Бекеші, Георг фон (1899–1972) — біофізик та фізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1961), Угорщина — США.

Бенасерраф, Барух (1920–2011) — імунолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1980), Венесуела — США.

Бергстрем, Карл Суне Детлоф (1916–2004) — біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1982), Швеція.

Бері–бері — захворювання, спричинене нестачею вітаміну B₁ (тіаміну) в організмі.

Берінг, Еміль Адольф фон (1854–1917) — бактеріолог, засновник імунології, перший лауреат Нобелівської премії з фізіології та медицини (1901); Німеччина.

Берн, Ерік Леннард (1910–1970) — психолог і психіатр, розробник транзакційного аналізу; США.

Бернар, Клод (1813–1878) — лікар, фізіолог, засновник ендокринології, Франція.

Бернацького реакція (РОЕ) — лабораторний тест, в якому вимірюється швидкість осідання еритроцитів.

Бернет, Френк Макфарлейн (1899–1985) — вірусолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1960) за відкриття, що стосуються імунотолерантності; Австралія.

Бернштейн, Микола Олександрович (1896–1966) — медик, психофізіолог, розробник наукової теорії психофізіологічної організації та регуляції рухів, засновник наукової школи біомеханіки.

Бесіда клінічна — див. Анамнез.

Бета-терапія — один з методів променевої терапії; лікування опроміненням патологічного вогнища бета — частинками радіоактивних ізотопів.

Бетлер, Брюс (1957) — лікар, генетик, імунолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2011) за дослідження активації вродженого імунітету; США.

Бехтерєв, Володимир Михайлович (1857–1927) — психіатр, невропатолог, фізіолог, психолог, один із основоположників рефлексології та патопсихологічного напрямку, дійсний член НТШ (1914), Росія.

Бец, Володимир Олексійович (1834–1894) — медик, анатом, гістолог, педагог, громадський діяч, Російська імперія.

Беца клітини — пірамідальні нейрони кори головного мозку.

Бешиха, бешихове запалення — гостре інфекційне захворювання, спричинене β -гемолітичними стрептококами, характеризується явищами обмеженого запалення шкіри в ділянці проникнення збудника.

Бинт — медичний засіб, який застосовується для закріплення пов'язок, а також для профілактики і лікування деяких хірургічних захворювань.

Бідл, Джордж Велс (1903–1989) — генетик; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1958) за дослідження з генетики мікроорганізмів; США.

Бікармінт — антисептичний та протизапальний засіб.

Біла гарячка — тяжкий розлад вищої нервової діяльності спричинений алкоголізмом.

Білизна — натільний (нижній) одяг, призначений для забезпечення нормальної життєдіяльності шкіри, очищення її поверхні від виділень сольних і потових залоз, частинок злущуваного епітелію; захисту тіла від механічного впливу та регулювання процесів теплообміну.

Білівердин — зелений пігмент жовчі.

Білірубін — один з жовчних пігментів, продукт хімічних перетворень у молекулі гемоглобіну.

Білкова дистрофія — порушення обміну білків, викликане надмірним надходженням білка в клітину або міжклітинну речовину (інфільтрація), ненормальним синтезом білка або розпадом тканинних структур (декомпозиція, фанероз).

Білковий мінімум — мінімальна кількість білка, яку людина повинна споживати на добу (приблизно 40–50 грамів).

Білковий обмін — сукупність перетворень білків та амінокислот в організмах.

Білокрів'я — див. Лейкоз.

Білоус, Аполлон Максимович (1929–1999) — кріобіолог, член-кореспондент АН УРСР (1988), Україна.

Біль — психофізіологічний стан людини, що характеризується неприємним, гнітючим, інколи нестерпним відчуттям, викликаним надпотужною або руйнівною дією на організм зовнішніх чи внутрішніх подразників.

Більмо — стійке помутніння рогівки ока.

Біобезпека — система правил та заходів, що мають зменшити чи запобігти потенційним ризикам, пов'язаним з використанням біотехнології та її продуктів.

Біогенні стимулятори — лікарські речовини біологічного (рослинного або тваринного) походження.

Біомедицина — медична біологія, напрям медичної науки, що застосовує біологічні та інші природничо — наукові принципи в клінічній практиці.

Біоміцин — ауреоміцин, антибіотик тетрациклінового ряду.

Біопсія — 1) прижиттєвий забір тканин або органів для мікроскопічного дослідження з діагностичною метою; 2) мікроскопічне дослідження тканин і органів з діагностичною метою.

Біофармакологія — розділ фармакології, пов'язаний зі створенням біопрепаратів.

Біофармація — напрям фармації, що вивчає вплив фізико-хімічних властивостей, лікарської форми і технології приготування ліків на біологічну дію лікарських речовин.

Біполярні клітини — різновид нейронів сітківки ока.

Бісексуальність, амбісексуальність — 1) феномен людської сексуальності; 2) здатність відчувати статевий потяг до представників як своєї, так і іншої статі.

Бішоп, Джон Майкл (1936) — імунолог та мікробіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1989), США.

Бламберг, Барух Самуель (1925–2011) — лікар, антрополог, вірусолог, біохімік, викладач, генетик; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1976) за відкриття нових механізмів походження та поширення інфекційних хвороб; США.

Бластема — 1) будь-яка частина живої тканини, здатна до новоутворень; 2) скупчення клітин на рановій поверхні після ампутації органу або його частини.

Бластома — злоякісна пухлина, яка складається з погано диференційованих клітин (бластів).

Бластомікоз(и) — глибокі, інколи системні мікози, інфекційні захворювання збудниками яких є дріжджові і дріжджоподібні гриби.

Блек, Джеймс Вайт (1924–2010) — фармаколог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1988), Велика Британія.

Блекбери, Елізабет Елен (1948) — цитогенетик, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2009), США.

Бленорея — гостре гнійне запалення слизової оболонки ока.

Блефарит — запалення країв повік.

Блефарохалазис — мішкоподібне звисання стоншеної, атрофічної шкіри верхньої повіки над її краєм, що розвивається внаслідок двобічної атрофії шкіри верхніх повік.

Близнюки, близнята — дві (зрідка більше) особи, народжені від тієї самої вагітності.

Бліда неміч, хлороз, недокрів'я — застаріла назва залізодефіцитної анемії (див. Анемія).

Блобель, Гюнтер (1936) — біолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1999); Польща — Німеччина — США.

Блокада новокаїнова — метод лікування, заснований на використанні впливу новокаїну на периферійні елементи нервової системи.

Блокада серця — порушення функції провідності імпульсів збудження у серці.

Блокатори кальцієвих каналів — речовини і лікарські препарати, які блокують активність кальцієвих каналів, особливо у серцевому м'язі.

Блоковий нерв — IV пара черепно-мозкових нервів.

Блох, Конрад Еміль (1912–2000) — біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1964), Польща – Німеччина — США.

Блукаючий нерв — десята пара черепних нервів.

Блювання — мимовільний викид вмісту травного тракту через рот або ніс.

Блювотні засоби — лікарські препарати, що викликають блювання через подразнення чутливих нервових закінчень у слизовій оболонці шлунку або вибіркове збудження хеморецепторів блювотного центру.

Бобров, Володимир Олексійович (1943–2014) — кардіолог, Міністр охорони здоров'я України (1994–1995), член-кореспондент НАН України (1991) за спеціальністю: кардіологія; Україна.

Бове, Даніель (1907–1992) — фармаколог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1957), Італія.

Богаєвський, Олексій Якович (1890–1959) — рентгенолог, один із основоположників української рентгенології, Україна — Німеччина.

Богач, Петро Григорович (1918–1981) — фізіолог, академік АН УРСР (1978), Україна.

Богданов, Олександр Олександрович (1873–1928) — економіст, філософ, лікар, політичний діяч, теоретик соціалізму, Білорусь — Росія.

Богомолець, Олег Олександрович (1911–1991) — патофізіолог, член-кореспондент АН УРСР (1964), Україна.

Богомолець, Олександр Олександрович (1881–1946) — патофізіолог, академік (1929) та президент (1930–1946) АН УРСР, академік (1932) та віце-президент (1942–1945) АН СРСР, Україна.

Богомолець, Ольга Вадимівна (1966) — дерматолог, політичний і громадський діяч, Україна.

Бодяга — лікарський препарат тваринного походження, який отримують з губок родини бодягових.

Болезаспокійливі засоби — знеболювальні засоби.

Бомбар, Ален (1924–2005) — лікар, мандрівник, теоретик та практик на пряму «боротьба за виживання в екстремальних умовах», Франція.

Бондар, Григорій Васильович (1932–2014) — онколог, академік НАМН України (2002), Герой України (2002), Україна.

Бореліоз системний кліщовий, хвороба Лайма — інфекційне природно-осередкове захворювання, спричинене бактеріями з роду борелій; передається кліщами, характеризується ураженням шкіри, нервової системи, серця і великих суглобів, схильне до хронізації.

Боржомі (мінеральна вода) — природна гідрокарбонатно-натрієва мінеральна вода.

Босс, Медард (1903–1990) — психіатр, психолог, Швейцарія.

Боткін, Сергій Петрович (1832–1889) — лікар-терапевт, основоположник вчення про організм як про єдине ціле, Росія — Франція.

Боткіна хвороба, вірусний гепатит, жовтяниця — інфекційна хвороба вірусного походження.

Ботулізм — інтоксикація, викликана токсинами бактерії *Clostridium botulinum*, характеризується переважно ураженням центральної та вегетативної нервової системи.

Брадикардія синусова — уповільнення частоти серцебиття без проявів активності ектопічних водіїв ритму.

Брадикардія, брахікардія — різновид порушень серцевого (синусового) ритму.

Бранхіома — вроджені кісти і нориці шиї; виникає внаслідок неповної облітерації зябрового апарату або із залишків зобно-глоткової протоки.

Братусь, Василь Дмитрович (1916–2008) — хірург, член-кореспондент АН УРСР (1972) за спеціальністю: фізіологія; Казахстан — Україна.

Браун, Майкл Стюарт (1941) — фізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1985), США.

Брахіморфність, брахіморфний тип — конституційний тип будови тіла людини, для якого характерне переважання поперечних розмірів тіла.

Брахіцефалія, короткоголовість — форма черепа, в якому подовжній вимір не набагато більший від поперечного.

Бреннер, Сідней (1927) — біолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2002), ПАР.

Бродяжництво — блукання особи, яка не має постійного місця проживання та існує на випадкові доходи, ухиляючись від суспільно корисної праці, переїжджаючи з одного населеного пункту до іншого або в межах одного міста (району).

Брока центр — ділянка кори головного мозку.

Брока, Поль (1824–1880) — анатом і антрополог, Франція.

Бронзова хвороба, хронічна первинна недостатність надниркових залоз, недостатність надниркових залоз — див. Аддісонова хвороба.

Бронхіальна астма — див. Астма бронхіальна.

Бронхіома — пухлина, яка розвивається поблизу кореня легені з епітелію залоз бронхів.

Бронхіт — запалення бронхів.

Бронхоаденіт — запалення залоз бронхів.

Бронхографія — дослідження бронхів за допомогою рентгенівського опромінення і контрастних речовин.

Бронхоектазія — хронічний патологічний стан; вроджені або набуті патологічні розширення обмежених ділянок бронхів зі зміною структури їхніх стінок.

Бронхоектатична хвороба — варіант перебігу хронічної пневмонії з гнійним запаленням множинних бронхоектазів.

Бронхолітичні лікарські засоби — лікарські препарати, що застосовують для розширення бронхів; використовуються для лікування і профілактики бронхіальної обструкції.

Бронхологія — розділ пульмонології, що вивчає методи профілактики, діагностики і лікування захворювань бронхів.

Бронхопневмонія — різні за походженням запалення легеневої тканини, об'єднані загальним початком процесу в бронхах з наступним переходом на легеневу тканину.

Бронхоскопія — метод обстеження легенів за допомогою оптичного приладу (бронхоскопа).

Бронхоспазм — звуження просвіту дрібних бронхів і бронхіол.

Бруссе, Франсуа (1772–1838) — медик, член Медичної академії наук (1832), Франція.

Бруцельоз, мальтійська гарячка — зоонозна інфекційна хвороба з переважним ураженням опорно-рухового апарату, нервової і статевих систем; передається від хворих тварин людині.

Бубон — збільшений унаслідок запалення поверхневий лімфатичний вузол.

Булімія — патологічно підвищені відчуття голоду і потяг до їжі, ненажерливість.

Бурдах, Карл Фрідріх (1776–1847) — медик, анатом, фізіолог, еволюціоніст, Німеччина.

Бурденко, Микола Нілович (1876–1946) — хірург, один з піонерів нейрохірургії, академік АН СРСР (1939), академік та перший президент АМН СРСР (1944–1946), Росія.

Бурсит — запалення синовіальної сумки навколо суглобів.

Бутенко, Геннадій Михайлович (1932) — геронтолог, патофізіолог, імунолог, член-кореспондент АН України (1992), Україна.

Бутенко, Зоя Андріївна (1928–2001) — онколог, академік АН УРСР (1990) за спеціальністю: експериментальна онкологія; Україна

Буфтальм, бичаче око — вроджене збільшення очного яблука; крайній ступінь гідрофтальма.

Буяльський, Ілля Васильович (1789–1866) — анатом і хірург, академік Імператорської Академії мистецтв, Україна — Росія.

Бювет — бальнеологічна споруда біля свердловини або виходу мінерального джерела на поверхню землі, що призначена для проведення питного лікування мінеральними водами.

Бюхнер, Людвіг (1824–1899) — лікар, природознавець, філософ, Німеччина.

Вагінізм — рефлекторне скорочення м'язів переддвер'я піхви і тазового дна при спробі статевих актів або при гінекологічному дослідженні.

Вагініт — запалення стінок піхви.

Вагітність позаматкова — стан, коли бластоцист імплантується поза маткою, наприклад, у фалопієвій трубці.

Вагітність удавана — патологічний стан у жінки, що виникає при самонавіюванні стану вагітності.

Вагітність — фізіологічний процес розвитку зародка в жіночому організмі.

Вагнер-Яурегг, Юліус Ріттер (1857–1940) — лікар, психіатр; Нобелівська премія у галузі фізіології та медицини (1927) за відкриття терапевтичного ефекту зараження малярією під час лікування прогресивного паралічу; Австрія.

Вади розвитку — група захворювань, які обумовлені відхиленням від нормального розвитку ембріона чи плода.

Вади серця — група захворювань, за яких нормальний кровообіг порушений внаслідок вродженого або набутого дефекту анатомії серця.

Вазектомія — хірургічний метод контрацепції, який полягає у перев'язуванні сім'яних канатиків з метою запобігання виділенню сперматозоїдів у еякуляті.

Вазопресин, аргінін — нейрогіпофізарний гормон пептидної природи (див. Антидіуретичний гормон).

Вайгль, Рудольф (1883–1957) — біолог і медик, винахідник вакцини проти тифу, Польща.

Ваксман, Зельман Абрахам (1888–1973) — біохімік, мікробіолог, фармаколог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1952) «За відкриття стрептоміцину, першого антибіотика ефективного в лікуванні туберкульозу»; Російська імперія — СРСР — США.

Вакцина — інфекційний агент, який є авірулентним, або його продукт, що їх застосовують задля утворення імунітету до збудників хвороб інфекційного походження; препарат, отриманий із бактерій, вірусів та інших мікроорганізмів або продуктів їхньої життєдіяльності для активної імунізації людей та тварин, специфічної профілактики і лікування інфекційних захворювань.

Вакцинальна хвороба — захворювання людини, що розвивається після інюкуляції у шкіру вакцини.

Вакцинація — введення вакцини в організм; застосування вакцин для створення активного імунітету проти інфекційних захворювань.

Вакцинопрофілактика — комплекс заходів спрямований на попередження виникнення і поширення інфекційних захворювань, що ґрунтується на вакцинації.

Валд, Георг (1906–1997) — біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1967), США.

Валеологія — наука про формування, збереження, зміцнення, відновлення та передачу (генетичний фактор) здоров'я за допомогою переважно немедикаментозних, природних чинників та засобів.

Валоризація — У медицині — визначення активності лікарської речовини в експерименті на біологічних об'єктах залежно від величини дози, що викликає ефект визначеної інтенсивності.

Вальдейср, Генріх Вільгельм Готфрід (1836–1921) — медик, анатом, гістолог, антрополог.

Вальтер, Олександр Петрович (1817–1889) — анатом та фізіолог, ініціатор будівництва та перший директор Анатомічного театру медичного факультету Київського університету, Естонія — Україна — Польща.

Ван Шухе (180 або 210 — 270 або 285) — лікар, автор першої праці з пульсової діагностики, Китай.

Ванни — водні процедури, що застосовуються з гігієнічною, лікувальною і профілактичною метою.

Варбург, Отто Генріх (1883–1970) — біохімік, лікар, фізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1931) за відкриття природи та механізму дії дихального ферменту; Німеччина.

Варвинський, Йосип Васильович (1811–1878), лікар-терапевт, перший директор госпітальної терапевтичної клініки при лікарні Московського університету, Україна — Росія.

Варикоз, варикозне розширення вен — патологічний процес ураження вен, який характеризується збільшенням діаметра просвіту, стоншенням венозної стінки й утворенням вузлів (аневризмо-подібних локальних розширень), порушеннями венозного відтоку.

Варикоцеле — вузлувате розширення вен сім'яного канатика.

Вармус, Гаролд Елліот (1939) — вірусолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1989); США.

Вароліїв міст — відділ головного мозку.

Васкуліт — запалення стінок кровоносних судин різної етіології.

Вата — перев'язувальний матеріал, який складається зі зв'язаних між собою рослинних або синтетичних волокон.

Ватсон, Джеймс (1928) — біолог, генетик, біохімік, молекулярний біолог, хімік, викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1962) за відкриття молекулярної структури нуклеїнових кислот та їх значення для передачі інформації в живому матеріалі; США.

Вашетко, Микола (1880–1960) — медик, основоположник національної школи патофізіологів.

Вдих — надходження повітря в легені в результаті збільшення об'єму грудної клітки внаслідок скорочення діафрагми і зовнішніх міжреберних м'язів.

Веганство (веганізм) — спосіб життя, характерною особливістю якого є специфічна дієта, що повністю виключає компоненти тваринного походження.

Вегетаріанство — система харчування, яка виключає або обмежує вживання продуктів тваринного походження.

Вегетаріанство — спосіб життя, характерною особливістю якого є специфічна дієта, що повністю виключає компоненти тваринного походження.

Вегетативна нервова система — частина нервової системи, що регулює діяльність внутрішніх органів, залоз, кровоносних і лімфатичних судин, гладеньких та, частково, пошмугованих м'язів.

Везалій, Андреас (1514–1564) — лікар, анатом.

Везикуліт — запалення сім'яних міхурців.

Вейн, Джон Роберт (1927–2004) — біохімік, фармаколог, викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1976) за відкриття, що стосуються простогландинів; Велика Британія.

Великий мозок — найновіша у філогенетичному відношенні частина головного мозку людини.

Веллер, Томас Гакл (1915–2008) — вірусолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1954) за відкриття здатності поліомієліту рости в культурах різних типів тканин; США.

Венеричні хвороби — інфекційні захворювання, що передаються через статевий контакт.

Венерологія — галузь клінічної медицини, що вивчає етіологію, клініку, лікування венеричних захворювань.

Вени — кровоносні судини, які несуть кров із органів і тканин до серця у праве передсердя, або несуть кров (артеріальну) із легень у ліве передсердя.

Венули — дрібні кровоносні судини.

Верніке центр — зона кори головного мозку людини.

Верніке, Карл (1848–1905) — лікар, психіатр.

Вертебродологія — галузь медицини, що займається діагностикою і лікуванням захворювань хребта та пов'язаних з ними патологій.

Вертеброневрологія — див. Вертебродологія.

Вертелецький, Володимир Євгенович (1936) — генетик, педіатр, іноземний член НАН України (2003), Україна — США.

Вест, Джон Бернард (1928) — біолог, фізіолог, зробив великий внесок у дослідження функції легенів, США.

Вестибулярний аналізатор — нейродинамічна система, яка виконує сприйняття і аналіз інформації про розміщення і рухи тіла у просторі.

Вестибулярний апарат — функціональне об'єднання утворень головного мозку, внутрішнього вуха (2 мішечки і 3 півколових канали в кожному вусі) та ін., які забезпечують сприйняття кутових та прямолінійних прискорень.

Вестибулярні реакції — відповідь організму на подразнення вестибулярного апарату.

Взуття ортопедичне — взуття, яке рекомендують хворим з дефектами нижніх кінцівок, наприклад з пласкою стопою.

Вивих — стійке зміщення суглобових кінців кісток за межі їхньої фізіологічної рухомості, що викликає порушення функції суглоба.

Виділення (екскреція) — видалення з організму шкідливих речовин і надлишку рідини.

Видужання — 1) активний процес, комплекс реакцій організму, спрямованих на компенсацію порушень, відновлення функцій і взаємовідносин з оточуючим середовищем на новому рівні; 2) один з результатів хвороби; відновлення нормальної життєдіяльності організму.

Викидень — передчасне ненавмисне припинення вагітності; передчасне виштовхування з матки ембріона або нежиттєздатного плоду.

Вилочкова залоза — орган імунної системи.

Виноградолікування — лікування хворих виноградом або виноградним соком (див. Ампелотерапія).

Випіт плевральний — продукт секреції епітеліальних клітин плеври.

Виразка — дефект шкіри різного походження; різновид ушкодження оболонки органа, що розвиваються як ускладнення патології інших внутрішніх органів і систем організму.

Виразки симптоматичні шлунку та дванадцятипалої кишки — виразкові ураження шлунку або дванадцятипалої кишки,

Виразкова хвороба — хронічне рецидивуюче захворювання, яке характеризується утворенням виразки в шлунку або у дванадцятипалій кишці внаслідок розладу загальних і місцевих механізмів нервової та гормональної регуляції основних функцій гастродуоденальної системи, порушення трофіки і розвитку протеолізу слизової оболонки.

Виразковий неспецифічний коліт — рецидивуюче захворювання, що характеризується геморагічно — гнійним запаленням товстої кишки з розвитком місцевих та системних ускладнень.

Виродливості людини і тварин — природжені порушення нормальної будови організму людини і тварин, які змінюють або роблять неможливим здійснення однієї чи багатьох його функцій.

Висип — зміна кольору, зовнішнього вигляду або текстури шкірного покриву.

Виснаження ремісійний синдром — прояви астенії, що спостерігаються в період ремісії після лікування психозу психофармакологічними засобами.

Виснаження — стан, що характеризується значним послабленням життєдіяльності організму, супроводжується порушенням відновних процесів; виникає внаслідок тривалої перетоми, неповноцінного харчування або захворювань.

Високович, Володимир Костянтинович (1854–1912) — бактеріолог, засновник харківської бактеріологічної школи, Україна.

Висотна хвороба — захворювання, яке виникає внаслідок значного і швидкого зниження парціального тиску кисню в оточуючому газовому середовищі.

Витверезник — медичний заклад, що опікується утриманням осіб у стані середнього ступеня алкогольного сп'яніння до їх витверезення.

Витривалість — здатність організму (функціональної системи, органа) протистояти втомі за тривалого виконання певної роботи.

Вишневський, Олександр Васильович (1874–1948) — військовий хірург, творець знаменитої лікувальної мазі, Росія.

Вища нервова діяльність — сукупність найскладніших форм регуляції вищих відділів центральної нервової системи, що забезпечує найрізноманітнішу взаємодію між організмом і навколишнім середовищем.

Вібраційна хвороба — професійне захворювання, яке виникає за тривалої дії вібрації.

Вібротерапія — метод фізіотерапії, в основі якого лежить дія механічними коливаннями низької частоти і амплітуди на різні частини тіла або на все тіло хворого.

Вібротравма — патологічні зміни в органах і тканинах, які гостро розвиваються під дією вібрації.

Віварій — приміщення для утримання лабораторних тварин з навчальною та науковою метою.

Вівісекція — метод наукового дослідження, в основі якого лежить оперування тварин.

Відаль, Георг Фернан Ізидор (1862–1929) — бактеріолог, терапевт, розробник реакції, яка використовується для діагностики черевного тифу і деяких сальмонельозів, Франція.

Відвар, декокт — спосіб обробки лікарських рослин; рідка лікарська форма, водний екстракт, утворений унаслідок нагрівання на водяній бані рослинної лікарської сировини.

Відмороження — травматичне ушкодження тканин або органів, викликане їхнім переохолодженням в умовах з низькою температурою середовища.

Відновна хірургія — розділ хірургії, основною метою якого є виправлення і відновлення форми і функції органів та тканин.

Відпочинок — стан спокою або діяльність, яка знімає втому і сприяє відновленню працездатності.

Відрижка — відходження повітря, газів або частково перетравленої їжі зі шлунку через рот.

Відхаркувальні лікарські засоби — лікарські препарати, що сприяють виділенню бронхіального секрету й відхаркуванню мокротиння.

Відшарування сітківки — патологічне відокремлення задньої частини сітківки ока від скловидного тіла.

Вісел, Торстен Нільс (1924) — нейробіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1981), Швеція.

Візір, Анатолій Дмитрович (1929–2002) — лікар, академік НАН України (1992) за спеціальністю: клінічна медицина, Україна.

Вік — 1) характеристика життя організму, яка відзеркалює зростання, розвиток, дозрівання і старіння; 2) період часу від народження організму до певного моменту.

Вікасол — вітамін К, лікарський препарат, вітамін, який стимулює зсідання крові.

Вікова фізіологія — розділ фізіології, що вивчає особливості вікового розвитку тваринних і рослинних організмів від їх зародження до смерті.

Віковий період — певний хронологічний проміжок біологічного і соціально — психологічного розвитку особи.

ВІЛ — інфекція — інфекційне захворювання, спричинене вірусом імунодефіциту людини.

Вілкінс, Моріс Г'ю Фредерік (1916–2004) — фізик; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1962); Велика Британія.

Віпл, Джордж Гойт (1878–1976) — медик, лікар-патолог, Нобелівська премія у галузі фізіології та медицини «За відкриття, пов'язані з лікування печінки за анемії» (1934), США.

Вірилізація — прояви або підсилення чоловічих ознак в організмі.

Вірилізм — патологічні процеси в жіночому організмі, що характеризуються вірилізацією.

Вірогенія — лізогенія, стан, коли вірус знаходиться всередині клітини і розмножується там, але не спричиняє загибелі (лізису) клітини.

Віроїди — РНК-віруси, позбавлені капсиду.

Вірулентність — ступінь хвороботворності певних мікроорганізмів або вірусів.

Віруліциди — речовини, що вбивають віруси.

Віруліцидність — здатність деяких фізичних чинників і хімічних речовин убивати віруси.

Віруси бактеріальні — бактеріофаги, фаги, віруси, які розмножуються в бактеріальних клітинах.

Вірусні захворювання — хвороби, викликані вірусами.

Вірусологія — наука про віруси; вивчає будову, біохімію, систематику, генетику вірусів, а також їхній вплив на життя людини і тварин.

Вірхов, Рудольф Людвіг Карл (1821–1902) — патологоанатом, гістолог, фізіолог, один із засновників клітинної теорії, основоположник теорії клітинної патології в медицині, Польща — Німеччина.

Вірхова закон — закон, згідно з яким всі живі клітини виникають з попередніх живих клітин.

Віспа вітряна — гостре інфекційне захворювання, що характеризується доброякісним перебігом, помірною загальною інтоксикацією, гарячкою і плямисто-везикулярним висипом.

Віспа натуральна — гостре інфекційне захворювання, що характеризується загальною інтоксикацією, гарячкою і пустульозно-папульозним висипом.

Віспощеплення — вакцинація невірулентною формою вірусу натуральної віспи.

Вісцерит — запалення внутрішніх органів.

Вісцеромегалія — збільшення внутрішніх органів.

Вітаміни — біологічно активні речовини, потрібні для нормального перебігу різноманітних біохімічних реакцій.

Вітамінна недостатність, гіповітаміноз — патологічний стан, спричинений недостатністю вітамінів в організмі.

Вітамінні препарати — лікарські засоби, що містять окремі вітаміни або групи вітамінів у визначених співвідношеннях.

Вітамінологія — наука, що вивчає структуру і механізми дії вітамінів та розробляє методи їхнього застосування з лікувальною і профілактичною метою.

Вітаміноносні рослини — рослини, які містять вітаміни.

Вітаміноподібні сполуки — речовини, які мають схожість з вітамінами за своєю структурою та/або функціями.

Вітамініотерапія — застосування вітамінів з лікувальною метою.

Вітанойди — органічні речовини рослинного походження, які виявляють антизапальну і цитотоксичну дію.

Вітиліго — порушення нормальної пігментації ділянок шкіри; дисхромія шкіри, яка характеризується виникненням на шкірних покриттях різних за розмірами, формою і локалізацією депігментованих плям молочно-білого кольору оточених зоною помірної гіперпігментації, яка поступово переходить у нормальний колір.

Вітрогінні засоби — лікарські препарати, що сприяють відходженню газів із шлунково-кишкового тракту за порушень його функції.

Вішаус, Ерік (1947) — біолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1995), США.

Вливання — парентеральне введення в організм різних розчинів, крові, кровозамінників.

Внутрішнє середовище організму — сукупність рідин організму (кров, лімфа, тканинна рідина), які безпосередньо беруть участь у процесах обміну речовин і в підтримці гомеостазу.

Внутрішні хвороби — 1) загальна назва захворювань внутрішніх органів; 2) розділ клінічної медицини, що вивчає етіологію, патогенез, семіотику, діагностику, лікування (за винятком хірургічного і радіаційного), прогноз і профілактику захворювань внутрішніх органів.

Внутрішньолікарняні інфекції — інфекційні захворювання і хірургічні інфекції, що приєдналися у стаціонарі до основного захворювання або пошкодження.

Внутрішня секреція — різновид секреції, за якого залоза виділяє свій продукт (секрет) у кровоносне русло.

Вовкобой, Микола (? – 1954) — медик, анатом, педагог.

Вовчак медикаментозний — комплекс симптомів подібний до системного червоного вовчака, який спричинений будь-яким медикаментозним препаратом.

Вовчак туберкульозний — інфекційне захворювання шкіри.

Вовчак червоний — аутоімунне захворювання сполучної тканини.

Вогнепальні ушкодження — травми, спричинені дією вогнепальної зброї.

Вогнище зараження — територія (акваторія) з розміщеними на ній людьми, тваринами, спорудами та технічними засобами, а також повітряне середовище над цією територією (акваторією), що внаслідок застосування зброї масового ураження забруднена радіоактивними, отруйовими речовинами або біологічними засобами.

Вогнище масових уражень — територія, на якій у результаті застосування зброї масового ураження (ядерної, хімічної, біологічної) виникли масові ураження людей, пошкодження і руйнування цивільних, промислових і оборонних об'єктів, псування і знищення матеріальних цінностей.

Водний баланс — регуляція кількості води в організмі.

Водно-сольовий баланс — співвідношення між кількістю води і солей що надійшли в організм і були виведені із нього.

Водно-сольовий обмін — сукупність процесів надходження води і солей в організм, розподіл їх у внутрішньому середовищі та виведення назовні.

Водно-сольовий режим — методика харчування, яка нормує вживання води і мінеральних солей з урахуванням фізичного навантаження, кліматичних умов, стан організму тощо.

Водобоязнь, сказ — тяжке вірусне захворювання.

Водогрязелікарня — лікувально-профілактична установа для виконання водолікувальних процедур і грязелікування.

Водолікарня — лікувально-профілактична установа для проведення водолікувальних процедур.

Водолікування — застосування води з лікувальною і профілактичною метою.

Водяниста волога — прозора желеподібна рідина, що заповнює передню і задню камери ока.

Водянка — накопичення транссудату в порожнині тіла.

Возіанов, Олександр Федорович (1938) — хірург, академік НАН України (1991) за спеціальністю: хірургія; Україна.

Волкович, Микола Маркіянович (1858–1928) — патофізіолог, академік АН УРСР (1928) за спеціальністю: патофізіологія.

Волокна колагенові — колагенова складова міжклітинної речовини.

Волокна нервові — відростки нейронів.

Воля — форма активності людини, яка полягає у здійсненні дій, що спрямовані на виконання усвідомленої мети.

Воргул, Бейзіл (1947–2006) — офтальмолог, іноземний член НАН України (1992) за спеціальністю: радіаційна офтальмологія, США.

Ворітна вена — судина, що несе кров до печінки.

Ворітна система кровообігу — частини кровоносного русла, де одна вена сполучається з іншою через систему капілярів.

Воробйов, Анатолій Маркович (1900–1955) — фізіолог, член-кореспондент НАН України (1955) за спеціальністю: фізіологія; Україна.

Воробйов, Володимир Петрович (1876–1937) — медик, анатом і педагог, академік ВУАН (1934) за спеціальністю: анатомія; Україна.

Воррен, Робін (1937) — патолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2005), Австралія.

Впорскування, ін'єкція — метод введення ліків в організм через голку.

Вроджені хвороби — захворювання, які розвиваються внаслідок порушень окремих етапів внутрішньоутробного розвитку або виникнення морфологічних, біохімічних та інших передумов для розвитку недуги недовзі після народження.

Все або нічого — принцип роботи потенціал-залежних іонних каналів збудливих клітин.

Всеукраїнське лікарське товариство — громадська організація лікарів України.

Всмоктування — активний фізіологічний процес проникнення речовин через клітинні мембрани у клітини, а із клітин — у внутрішнє середовище організму.

Втома — зниження продуктивності діяльності через витрату енергетичних ресурсів тонкого кишківника у кровоносне русло організму людини, що виникає через певне ставлення людини до праці, звички до фізичного та розумового напруження.

Втоми хронічної синдром — симптомокомплекс, який проявляється постійно виснажливою втомою зі зниженням фізичної діяльності майже наполовину звичайної норми.

Вторинні статеві ознаки — риси, які відрізняють одну стать від іншої.

Вуайєризм — потяг до розглядання статевих органів або спостереження статевого акту, що здійснюють інші особи.

Вугрі — запалення сальних залоз.

Вузлики співаків — обмежені, часто симетричні, потовщення на вільних краях голосових зв'язок; виникають в осіб, професія яких пов'язана з великим навантаженням на голосоутворюючий апарат (співачи, актори, педагоги та ін.).

Вузол — один із первинних морфологічних елементів шкірного висипу, що розвивається в дермі та підшкірній тканині внаслідок запалення, відкладення продуктів обміну речовин, новоутворення.

Вульвіт — запалення вульви (зовнішніх статевих органів жінки).

Вульвовагініт — запалення зовнішніх статевих органів і піхви.

Вуха зовнішні — вушна раковина і зовнішній слуховий прохід.

Вуха середні — частина вуха, що складається з ряду сполучених між собою повітроносних порожнин.

Вушна раковина — зовнішня частина слухового аналізатора.

Вьолер, Фрідріх (1800–1882) — лікар, хімік.

В'язучі засоби — лікарські речовини, які за безпосереднього контакту з тканинами і рідинами організму викликають їх ущільнення або утворення нерозчинних сполук у вигляді щільної захисної плівки.

Гааз, Фрідріх-Йозеф (1780–1853) — медик, Німеччина.

Габітоскопія — вчення про зовнішній вигляд людини та галузь криміналістичної техніки.

Габітус — характерна форма, зовнішній вигляд організму.

Габричевський, Георгій Норбертович (1860–1907) — лікар, засновник російської мікробіології, Росія.

Гаверсові канали — трубчасті порожнини в компактній речовині кісток.

Гаггінс, Чарлз Брентон (1901–1997) — фізіолог, онколог, викладач, хірург; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1966) за відкриття гормонального лікування раку переміхової залози; Канада — США.

Гайдушек, Даніель Карлтон (1923–2008) — лікар, педіатр, США.

Гайморит — запалення слизової оболонки верхньощелепної (гайморової) пазухи.

Гакслі, Ендрю Філдінг (1917–2012) — фізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1963) за відкриття, що стосуються іонних механізмів збудження і гальмування у периферичних і центральних ділянках нервових клітин; Велика Британія.

Галактоземія — генетичне захворювання, викликане порушенням обміну галактози в організмі.

Галантамін — лікарський препарат.

Гален із Пергама (129–201) — філософ, лікар, Стародавня Греція.

Галенові засоби — лікарські препарати, приготовані з розрахунком на їх максимальне всмоктування у шлунково-кишковому тракті.

Галин, Мартирій (1856–1943) — лікар, хірург, укладач перших українських медичних словників, Україна.

Галль, Франц Йозеф (1758–1828) — медик, анатом, Австрія.

Гальвані, Луїджі (1737–1798) — біолог, фізіолог, Італія.

Гальмування умовне — форма умовно рефлексорної діяльності.

Гальмування — 1) У фізіології — один з основних нервових процесів.

Галюцинації, марення, видіння — розлад психіки, за якого хворий має відчуття дії зорових або слухових сигналів за їх відсутності; порушення чуттєвого пізнання.

Галюциногени — речовини, які спричинюють галюцинації.

Гамалія, Микола Федорович (1859–1949) — мікробіолог, епідеміолог, академік АМН СРСР (1945), Україна — Росія.

Гамма-аміномасляна кислота — амінокислота, що виконує функцію гальмівного нейромедіатора центральної нервової системи.

Гамма-глобуліни — 1) клас глобулінових білків плазми крові; 2) лікарський препарат, що містить протибактеріальні й противірусні антитіла.

Гаммаграфія — У медицині — отримання на фотоплівці або екрані комп'ютера зображення внутрішніх органів людини за допомогою гамма-випромінювання штучного або природного радіонукліда.

Гамма-терапія — лікування гама-опромінюванням.

Ганглії перевертебральні — нервові вузли симпатичної нервової системи.

Гангліозиди — підгрупа гліколіпідів.

Гангрена — омертвіння тканин, викликане накопичуванням газів, що їх продукують грампозитивні анаеробні бактерії *Clostridium perfringens*.

Ганеманн, Крістіан Фрідріх Самуель (1755–1843) — медик, фармаколог, основоположник гомеопатії, Німеччина.

Ганобласти — адамантобласти, клітини, відповідальні за формування емалі зубів.

Гант, Тімоті (1943) — біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2001), Велика Британія.

Ганул, Валентин Леонідович (1931) — онколог, член-кореспондент АН України (1991), Україна.

Гаплоглобін — білок, який зв'язує гемоглобін поза еритроцитами.

Гаптени — антигени, яким властива антигенність.

Гарвей, Вільям (1578–1657) — медик, Велика Британія.

Гаркавість — порушення артикуляції при вимовлянні звука «Р».

Гарлан, Річард (1796–1843) — лікар, зоолог і палеонтолог, США.

Гартвелл, Ліланд (1939) — онколог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2001), США.

Гартлайн, Холден Кеффер (1903–1983) — фізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1967), США.

Гарячка біла — тяжкий розлад вищої нервової діяльності, що виникає внаслідок алкоголізму.

Гарячка петехіальна — підвищення температури тіла, яке супроводжується появою петехій.

Гарячка — реакція організму на вплив патогенних подразників, виражена перебудовою процесів терморегуляції на підтримку вищого, ніж у нормі, рівня тепловмісту і температури тіла.

Гассер, Герберт Спенсер (1888–1963) — лікар, психолог, викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1944) за відкриття, що стосуються високодиференційованих функцій окремих нервових волокон; США.

Гастралгія — біль у животі.

Гастрин — гормон, який виробляють G-клітини слизової оболонки шлунку і дванадцятипалої кишки

Гастрит — запалення шлунку.

Гастрографія — рентгенографічне дослідження шлунку.

Гастроентерит — запалення шлунку і тонкого кишківника.

Гастроентероколіт — запалення шлунку, тонкого і товстого кишківника.

Гастроентерологія — розділ медицини, який розробляє методи діагностики, лікування і профілактики хвороб шлунково-кишкового тракту.

Гастроптоз — патологічне опущення шлунку.

Гастроскопія — огляд внутрішньої поверхні і порожнини шлунку за допомогою оптичного приладу (гастроскопа).

Гастростомія — хірургічна операція, метою якої є формування штучного виходу (стоми) зі шлунку на поверхню живота.

Гаузен, Гаральд цур (1936) — медик; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2008); Німеччина.

Гаунсфілд, Годфрі Ньюболд (1919–2004) — інженер-фізик; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1979) за розробку комп'ютерної томографії; Велика Британія.

Гашиш — психотропна речовина.

Гваттарі, П'єр-Фелікс (1930–1992) — психіатр, філософ, один із основоположників антипсихіатрії, Франція.

Гебефренія — одна з форм шизофренії, характеризується швидким розвитком глибокого слабоумства.

Гейденгайн, Мартін (1864–1949) — біолог, анатом, гістолог, Німеччина.

Гейл, Роберт (1945) — лікар, що допоміг у лікуванні жертв Чорнобиля, займався й іншими гуманітарними місіями, США.

Гейманс, Корней Жан Франсуа (1892–1968) — фізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1938) за відкриття ролі синусового і аортального механізмів у регуляції дихання; Бельгія.

Гексокіназа — фермент класу трансфераз.

Гексоній — лікарський препарат з групи гангліоблокаторів.

Геліоміцин — лікарський препарат, антибіотик.

Геліотерапія — застосування сонячних випромінювань з лікувальною та профілактичною метою.

Гельмінтози — хвороби людини, тварин, рослин, спричинені паразитичними червами — гельмінтами.

Гельмінтозооноз — гельмінтоз, збудник якого в одній і тій же стадії розвитку паразитує в організмі людини і тварини.

Гельмінтологія — 1) розділ біології, який охоплює вивчення гельмінтів; 2) розділ медицини, який включає дослідження гельмінтозів, розроблення методів діагностування, лікування і профілактики захворювань, спричинених гельмінтами.

Гельмонт, Ян Баптіста ван (1579–1644) — лікар, хімік, фізіолог, природознавець, Бельгія.

Гемаглютинація — склеювання еритроцитів.

Гемаглютиніни — антитіла, здатні викликати гемаглютинацію

Гемангіома — доброякісна пухлина, утворена проліферуючими кровоносними судинами.

Гемар, Жозеф-Поль (1796–1858) — лікар, хірург, іхтіолог, зоолог, Франція.

Гемартроз — крововилив із наступним накопиченням крові у порожнині суглоба.

Гематин — залізовмісний пігмент крові.

Гематоген — лікарський препарат.

Гематоенцефалічний бар'єр — фізіологічна перепона між кров'ю та цереброспінальною рідиною і нервовою тканиною.

Гематозої, гемопаразити — група найпростіших (Protozoa), які паразитують у крові.

Гематологія — 1) наука про структуру і функції крові; 2) розділ медицини, який розробляє методи діагностики, лікування і профілактики захворювань крові.

Гематома — крововилив, спричинений розривом кровоносних судин унаслідок механічного ушкодження.

Гематомієлія — крововилив у тканину спинного мозку.

Гематопорфірин — продукт хімічних перетворень гемоглобіну, використовується як лікарський препарат.

Гематопсія — крововилив в око.

Гематоцеле — накопичення крові між парієтальною і вісцеральною пластинками вагінальної оболонки яєчка або в тканинах калитки.

Гематоенцефалічний бар'єр — перепона між кровоносним руслом і цереброспінальною рідиною, що формується особливими зчепленнями між клітинами ендотелію капілярів мозку.

Гематурія — наявність крові в сечі.

Гемелологія — галузь біології і медицини, що вивчає походження близнюків.

Гемералопія, куряча сліпота — порушення зору, за якого хворий не здатний добре бачити в умовах недостатнього освітлення й у темряві.

Геміанестезія — втрата чутливості або знеболювання однієї половини тіла (по один бік від центральної вертикальної осі).

Геміанопсія — розлад зору, за якого поле зору одного ока чи обох очей зменшується на половину.

Геміатрофія — патологічне зменшення розмірів і зниження функцій правої або лівої половини тіла, обличчя, половини органа або одного з парних органів.

Гемікранія, мігрень — хронічний розлад нервової діяльності, виражений нападами болю, що охоплює половину голови, половину лоба чи іншої частини черепа.

Геміпарез — слабкість м'язів половини тіла (див. Парез).

Геміплегія — параліч м'язів однієї половини тіла.

Гемоглобін — складний залізовмісний білок еритроцитів, що забезпечує транспорт дихальних газів в організмі тварин і людини.

Гемоглобінопатії, гемоглобінози — захворювання, викликане порушенням структури та/або функцій гемоглобіну.

Гемоглобінурія — поява гемоглобіну у сечі.

Гемодинаміка — сукупність процесів циркуляції крові в серцево-судинній системі.

Гемодіаліз — метод і процедура очищення крові від токсичних речовин за допомогою вибіркової дифузії.

Гемоліз — руйнування еритроцитів, яке призводить до потрапляння гемоглобіну в плазму.

Гемолізини — специфічні антитіла, які викликають лізис еритроцитів.

Гемолітична хвороба новонароджених — анемія новонароджених, зумовлена несумісністю крові матері і плода за резус-фактором, групою крові або іншими факторами крові.

Гемолітичні отрути — речовини, які при потраплянні до організму викликають підвищене руйнування еритроцитів.

Гемонхоз — гельмінтоз людини і тварин із групи нематодозів.

Гемопоез, гематопоез, кровотворення — процес розмноження, диференціювання і дозрівання формених елементів крові.

Гемопротейни — складні білки, що включають гем як простетичну групу.

Геморагічний синдром — симптомокомплекс, в основі якого лежить патологічна кровоточивість, яка проявляється внутрішніми і зовнішніми кровотечами, виникненням крововиливів.

Геморагічні гарячки — вірусні інфекції, загальним для яких є розвиток геморагічного синдрому на фоні гострого гарячкового стану.

Геморагічні діатези — спадкові і набуті захворювання, основним проявом яких є підвищена кровоточивість.

Геморагія — кровотеча, крововилив з кровоносних судин.

Геморой — гостре або хронічне захворювання, спричинене розширенням вен дистального відділу прямої кишки і заднього проходу.

Гемосорбція — метод детоксикації крові, заснований на екстракорпоральній перфузії крові через гранульовані або пластинчасті сорбенти.

Гемостаз — захисна реакція організму, спрямована на протидію кровотечі, включає звуження кровоносних судин, накопичення тромбоцитів і зсідання крові.

Гемотерапія — лікування кров'ю, її компонентами і препаратами, виготовленими з неї.

Гемотоксини — отруйні речовини, що викликають пошкодження клітин крові.

Гемоторакс — накопичення крові в плевральній порожнині.

Гемотрансфузіологія — галузь медицини, що включає вивчення переливання крові та розроблення методів його проведення.

Гемофілія — спадкова хвороба, викликана порушенням першої фази зсідання крові.

Гемохроматоз, пігментний цироз печінки, бронзовий діабет — спадкове генетичне захворювання, обумовлене порушенням обміну заліза з накопиченням його в організмі людини.

Гемоцит — клітина крові.

Гемоцитобласти — клітини кровотворних органів людини та хребетних тварин, з яких утворюються всі клітинні елементи крові.

Гемоціаніни — аналоги гемоглобіну.

Генералізація в патології — поширення раніше обмеженого патологічного процесу на весь організм.

Генетика медична — розділ генетики, який охоплює вивчення спадкових хвороб людини.

Генч, Філіп Шоуолтер (1896–1965) — лікар; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1950) за відкриття, що стосуються гормонів кори наднирникових залоз; США.

Георгі, Йоганн Готліб (1729–1802) — медик, хімік, натураліст, етнограф, Німеччина.

Георгієвський, Віктор Петрович (1937–2018) — хімік-фармацевт, член-кореспондент НАН України (2003), Україна.

Геотрихоз — різновид мікозу.

Гепарин — речовина, яка перешкоджає зсіданню крові; застосовується як антикоагулянт.

Гепатит вірусний — гостре запальне захворювання печінки, спричинене вірусами.

Гепатит — гостре та хронічне запальне захворювання печінки різної етіології.

Гепатопротектори — лікарські препарати, дія яких покращує обмінні процеси в печінці, підвищує стійкість гепатоцитів до впливу зовнішніх негативних чинників, сприяє швидкому відновленню паренхіми печінки та її фізіологічних і обмінних функцій за різних захворювань.

Гепатоптоз — опущення печінки.

Гепатоцеребральний синдром — комплекс симптомів викликаних порушенням функції печінки в поєднанні з нервово-психічними розладами.

Гепатоцит — секреторна клітина паренхіми печінки.

Гептилрезорцин — антигельмінтний препарат.

Гердон, Джон (1933) — біолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2012), Велика Британія.

Геріатрія — розділ медицини, присвячений розробленню методів діагностики, лікування і профілактики хвороб людей похилого віку.

Гермбштедт, Сігізмунд Фрідріх (1790–1833) — хімік, фармацевт, Німеччина.

Героїн — напівсинтетичний опіоїдний наркотик.

Геронтологія — наука, яка вивчає процеси старіння.

Герпетична інфекція — вірусне захворювання, за якого виникають висипи шкіри носогубного трикутника або геніталій.

Герші, Альфред Дей (1908–1997) — хімік, генетик, мікробіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1969) за відкриття механізму реплікації та генетичної структури вірусів; США.

Гесс, Вальтер (1881–1973) — фізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1949) за відкриття функціональної організації проміжного мозку і його функції з координації активності внутрішніх органів; Швейцарія.

Гестагени, простегини — лікарські препарати, аналоги прогестерону.

Гетеросексуальність — сексуальний, емоційний, романтичний (платонічний), еротичний (чуттєвий) потяг до представників іншої статі.

Гетеротрихоз — розвиток або відсутність волосся на тілі людини, що не відповідає статі і вікові.

Гетерохромія — різний колір райдужної оболонки обох очей або неоднакове забарвлення частин райдужної оболонки одного ока.

Гештальтпсихологія — один із напрямів у психології, заснований на вивченні психіки з точки зору цілісних структур (гештальтів).

Гикавка — мимовільний, короткий і інтенсивний вдих при закритій або різко звуженій голосовій щілині, обумовлений раптовим клонічним скороченням діафрагми й одночасним скороченням м'язів гортані, який стереотипно повторюється.

Гібридома — клітинний гібрид нормальної і пухлинної клітин; джерело моноклональних антитіл.

Гігантизм — розлад діяльності гіпофізу, зумовлений надлишком гормону росту і характеризується надзвичайно високим зростом хворих.

Гігієна військова — розділ гігієни та військової медицини, що вивчає вплив оточуючого середовища, особливостей військової праці і побуту на організм військовослужбовця і боєздатність військових колективів в умовах мирного та військового часу.

Гігієна для дітей і підлітків — розділ гігієни, яка вивчає взаємодію організму, що розвивається, і чинників навколишнього середовища з метою розроблення гігієнічних нормативів, спрямованих на охорону і зміцнення здоров'я, сприятливий розвиток і удосконалення функціональних можливостей організму дітей і підлітків.

Гігієна комунальна, гігієна населених місць — розділ гігієни, що вивчає вплив на організм людини природних і соціальних чинників в умовах населених місць та розробляє гігієнічні нормативи і санітарні заходи для створення найсприятливіших умов життя.

Гігієна особиста — розділ гігієни, яка розробляє питання збереження та зміцнення здоров'я людини шляхом дотримання раціонального гігієнічного режиму в побуті, особистому житті та трудовій діяльності.

Гігієна праці, професійна гігієна — розділ гігієни, що вивчає вплив на організм людини трудової діяльності та виробничого середовища, розробляє гігієнічні нормативи і заходи, спрямовані на оздоровлення умов праці, запобігання загальним і професійним захворюванням.

Гігієна радіаційна — розділ гігієни, що вивчає вплив радіоактивних речовин та іонізуючих випромінювань на організм людини з метою розроблення гігієнічних заходів радіаційної безпеки населення і осіб, які працюють з джерелами іонізуючої радіації.

Гігієна соціальна, соціальна санітарія — наука про суспільне здоров'я й охорону здоров'я, що вивчає стан і динаміку здоров'я населення та його окремих груп, оздоровчий і несприятливий вплив соціальних чинників на здоров'я населення.

Гігієна харчування — галузь гігієни, що опрацьовує проблеми раціонального харчування людини, розробляє принципи збалансованого харчування, обґрунтовує оптимальні фізіологічні норми харчування людини відповідно до її віку, статі, характеру трудової діяльності і умов життя тощо, розробляє систему заходів, спрямованих на профілактику і лікування ожиріння.

Гігієна — галузь медичних знань, що охоплює вивчення впливу різних чинників довкілля і виробничої діяльності на здоров'я людини, її працездатність, тривалість життя та розроблення заходів, спрямованих на покращення умов життя і праці людини.

Гігієни закони — шість основних постулатів, на яких ґрунтується розроблення гігієнічних норм, санітарних правил, профілактичних і оздоровчих заходів.

Гідремія — збільшення об'єму циркулюючої крові завдяки зростанню об'єму плазми; підвищення вмісту води в крові, яке характеризується зниженням питомої ваги крові, зменшенням її сухого залишку, зниженням в'язкості крові і сироватки, концентрації загального білка сироватки зі зміною її протеїнограми.

Гідрогепази — ферменти, що каналізують поглинання та виділення молекулярного кисню.

Гідроз — порушення функції потових залоз.

Гідрокортизон — гормон кори надниркових залоз, що належить до групи глюкокортикостероїдів.

Гідролабільність — знижена здатність організму дитини регулювати вміст води в тканинах; ознака нейрогуморальних та гуморальних порушень.

Гідромасаж — комплексна вплив на організм масажу струменями води.

Гідромієлія — формування в тканині спинного мозку порожнин, які заповнені рідиною та (або) накопичення рідини в розширеному спинномозковому каналі.

Гідронефроз — захворювання нирок людини або тварини, яке характеризується прогресуючим розширенням ниркових чашечок та миски.

Гідропатія, гідротерапія, водолікування — лікування водою.

Гідроперит — лікарський препарат.

Гідроторакс — накопичення рідини в грудній порожнині.

Гідрофобія — боязнь води (один з головних симптомів сказу).

Гідрофтальм — збільшення та випинання очного яблука внаслідок підвищення внутрішньоочного тиску за вродженої глаукоми.

Гідроцеле — накопичення серозної рідини в порожнинах тіла або в тканині яєчка.

Гідроцефалія — дефект ембріонального розвитку, характеризується надмірним накопиченням цереброспінальної рідини в шлуночках мозку та підоболонкових просторах.

Гідроцефалоцеле — черепно-мозкова грижа, яка містить оболонки і тканину головного мозку, але не включає його шлуночків.

Гідроцефальний синдром — комплекс симптомів, що спостерігається при гідроцефалії; характеризується поєднанням головних болей, запаморочень і застійного соска зі стоншенням кісток черепа, сплюсненням його основи і підвищенням тиску цереброспінальної рідини.

Гіймен, Роже (1924) — лікар, біохімік, викладач, ендокринолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1977) за відкриття, що стосуються секретії пептидних гормонів мозку; Франція — США.

Гілл, Арчібальд (1886–1977) — фізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1922), Велика Британія.

Гілл, Арчібальд Вівієн (1886–1977) — фізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1921) за праці з термодинаміки м'язової діяльності; Велика Британія.

Гілман, Альфред Гудман (1941–2015) — біолог, фармаколог, фармацевт, викладач, фізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1994) за відкриття G-білків та їхньої ролі в сигнальній трансдукції в клітині; США.

Гільотен, Жозеф Ігнас (1738–1814) — медик, професор анатомії, державний діяч, Франція.

Гінгівіт — запалення ясен.

Гінекологія — розділ медицини, який розробляє методи діагностики, лікування і профілактики жіночих хвороб.

Гіперплазія передміхурової залози — стан, коли внаслідок збільшення мітотичної активності клітин епітелію передміхурової залози, хворий страждає від неповного випорожнення сечового міхура при сечовиділенні.

Гіпервітаміноз — розлад здоров'я внаслідок інтоксикації надмірними дозами одного або кількох вітамінів.

Гіперглікемія — підвищення концентрації глюкози у крові.

Гіпердинамія — підвищена рухливість.

Гіперемія — підсилений плин крові до певних ділянок тіла чи органів.

Гіперестезія — підвищена чутливість до дотику або больових подразників.

Гіперкінез — патологічні мимовільні рухи у різних групах м'язів.

Гіперметропія, далекозорість — розлад зору, коли світло фокусується кришталиком позаду жовтої плями сітківки ока.

Гіпернефрома — гіпернефроїдний рак, форма злоякісної пухлини нирок.

Гіперосмія — ненормальне зростання осмотичного тиску тканин внаслідок обезводнювання.

Гіперпаратиреоз — надмірна продукція гормону паращитоподібної залози (паратиреоїдного гормону).

Гіперпітуїтаризм — надмірна продукція гормонів гіпофізу.

Гіперплазія — збільшення кількості клітин завдяки прискоренню їх ділення.

Гіперсекреція — підвищення секреторної активності залоз.

Гіпертензивні засоби — лікарські препарати, що підвищують артеріальний тиск.

Гіпертензія артеріальна — підвищений артеріальний тиск.

Гіпертензія — підвищення гідростатичного тиску в порожнинах організму, порожнистих органах та судинах.

Гіпертермія — створення умов, за яких підвищується температура тіла або певних ділянок тіла чи органів.

Гіпертиреоз — тиреотоксикоз, збільшення секреції гормонів щитоподібної залози — тироксину (T_4) і трийодтироніну (T_3).

Гіпертонічна хвороба — захворювання, що характеризується підвищеним артеріальним тиском, часто — у поєднанні з регіонарними, здебільшого, церебральними розладами судинного тону.

Гіпертонія — надмірне напруження м'язів, виражене їх опором розтягненню та порушенням функції відповідних органів і систем.

Гіпертрихоз — надмірне оволосіння.

Гіпертрофія — збільшення органу або тканини.

Гіперфункція — посилення діяльності (функції) якого-небудь органа, тканини, системи.

Гіперхромія — гіперхромний ефект, збільшення кількості гемоглобіну в еритроцитах.

Гіпестезія — зниження чутливості до дотику або больового подразника.

Гіпноз — штучний, викликаний за допомогою навіювання, особливий стан людини, характеризується вибірковістю реагування, зниженням чутливості до всіх інших впливів.

Гіповітаміноз — вітамінна недостатність, що розвивається внаслідок недостатнього надходження вітамінів.

Гіпогалактія, гіполактія — зниження секреторної діяльності молочних залоз у період лактації.

Гіпогенезія, гіпоплазія — зменшення нормального розміру органу внаслідок уповільнення ділення клітин у ньому.

Гіпогідроз — знижене потовиділення.

Гіпоглікемія — зменшення кількості глюкози у крові.

Гіпогонадізм — патологічний стан, що розвивається внаслідок зменшення секреції статевих гормонів і характеризується недорозвитком внутрішніх і зовнішніх статевих органів та вторинних статевих ознак.

Гіподинамія, гіпокінезія — порушення функцій організму, яке сталося через обмеження рухової активності, зниження сили скорочення м'язів.

Гіпокемія — зниження кількості кисню в крові.

Гіпоксія — зниження вмісту кисню в тканинах.

Гіпопартиреоз — недостатня функція парацинтоподібної залози, виражена зменшенням секреції паратиреоїдного гормону.

Гіпоплазія — вада розвитку, що характеризується зменшенням інтенсивності ділення клітин в органі, зменшенням його маси і функції.

Гіпосекреція — зменшення активності залоз.

Гіпосмія — знижена чутливість нюхового аналізатора.

Гіпоталамічний синдром — комплекс симптомів, що розвивається за ураження гіпоталамічної ділянки і характеризується вегетативними, ендокринними, обмінними та трофічними розладами.

Гіпотензивний синдром — комплекс симптомів виражений стійким зниженням внутрішньочерепного тиску.

Гіпотензивні засоби — лікарські препарати, що знижують артеріальний тиск.

Гіпотензія артеріальна — знижений артеріальний тиск.

Гіпотензія — знижений тиск усередині порожнистих органів.

Гіпотермія — патологічний стан організму, що характеризується зниженням температури тіла нижче нормальних значень.

Гіпотиреоз — зменшення кількості гормонів щитоподібної залози — тироксину (T_4) і трийодтироніну (T_3).

Гіпотіазид — лікарський препарат.

Гіпотонія — патологічне зниження напруження м'язів, що порушення функцій органів і систем.

Гіпотрофія — хронічні розлади харчування в дітей, що характеризуються виснаженням різного ступеня вираженості та призводять до зменшення маси тіла.

Гіпофункція — послаблення діяльності органів, фізіологічних систем та тканин організму.

Гіпохромія, гіпохромний ефект — форма анемії; зменшення кількості гемоглобіну в еритроцитах.

Гіппократ (460 — 377 або 356 до н. е.) — цілитель і лікар, Стародавня Греція.

Гіппократа клятва — присяга лікарів, авторство якої приписують «батькові медицини» Гіппократу.

Гірсутизм — надмірне оволосіння в жінок; набуття чоловічих вторинних статевих ознак.

Гірська хвороба — патологічний стан, який розвивається в людей та окремих видів тварин в умовах високогір'я внаслідок падіння парціального тиску атмосферних газів.

Гіртль, Йозеф (1810–1894) — медик, анатом, Австрія.

Гірудотерапія — лікування за допомогою п'явок.

Гіс, Вільгельм (1831–1904) — медик, Швейцарія.

Гістамін — гормон, медіатор нервової системи і алергічних реакцій.

Гістогематичні бар'єри — фізіологічні механізми між кров'ю і тканинами.

Гістоліз — руйнування тканин гідролітичними ферментами тканинного чи бактеріального походження.

Гістологія — 1) наука про розвиток, будову, життєдіяльність тканин тварин та людини; 2) галузь медицини (зокрема, хірургії), важлива для до- і післяопераційного аналізу тканин.

Гістопатологія — розділ патоморфології про зміни в тканинах за різних хвороб.

Гітчінгс, Джордж Герберт (1905–1998) — лікар, біохімік, фармаколог, фармацевт; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1988) за відкриття важливих принципів лікарської терапії; США.

Глаукома — підвищення тиску в очному яблуці.

Глікозурія, глюкозурія — наявність глюкози в сечі.

Гліколіпіди — органічні сполуки; група складних ліпідів, що містять вуглеводний і ліпідний компоненти з'єднані ковалентним зв'язком.

Гліома — пухлина головного або спинного мозку, яка походить з клітин нейроглії.

Глобуліни — один з трьох типів білків плазми крові.

Гломерулонефрит — набуте імунотоксичне, асептичне, двобічне ураження клубочків нирок.

Глухонімота — нездатність опанувати словесне мовлення через вроджену або набуту в ранньому дитинстві глухоту.

Глухота — повна або часткова втрата слуху.

Глюкагон — гормон підшлункової залози.

Глюкокортикоїдні гормони, глюкортикоїди — гормони кори надниркових залоз.

Глютеніт — захворювання, викликане непереносимістю однієї із основних білків злаків — глютену.

Гнійна інфекція — запальний процес різної локалізації і характеру, викликаний гноєтворними мікроорганізмами.

Гнотобіологія, гнотобіотика — галузь експериментальної біології та медицини, що займається одержанням, вирощуванням лабораторних тварин, в організмі яких відсутні мікроорганізми, гельмінти тощо.

Годжкін, Алан Ллойд (1914–1998) — нейрофізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1963); Велика Британія.

Гоебел, Карл Крістіан (1794–1851) — хімік, фармаколог, член-кореспондент Петербурзької АН (1833), Німеччина.

Голдштейн, Джозеф Леонард (1940) — генетик, викладач, лікар, хімік, біолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1985); США.

Голки медичні — довгі, тонкі, колючі сталеві інструменти для виконання різних діагностичних і лікувальних прийомів: зшивання тканин під час хірургічних операцій, щеплень, голкотерапії, вливань, відсмоктування рідин.

Голковколювання, голкотерапія — один із методів рефлекторної терапії, що полягає в дії на функції організму з лікувальною метою різних за силою, характером і тривалістю подразнень, що викликаються в певних точкових зонах шкіри голови, обличчя, тулуба і кінцівок голками медичними.

Голл, Джеффри (1945) — біолог, викладач, генетик; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2017) за дослідження молекулярного механізму циркадного ритму; США.

Голлі, Роберт Вільям (1922–1993) — біохімік; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1968) за розшифрування генетичного коду і його ролі в синтезі білків; США.

Головний біль — відчуття, пов'язане з подразненням рецепторного апарату або волокон чутливих нервів і провідників больової чутливості у різних ділянках черепної коробки.

Голод — гостре відчуття потреби в їжі.

Голодування дозоване — різновид голодування, який застосовується в медицині.

Голодування кисневе, гіпоксія — патологічний стан організму, викликаний нестачей кисню.

Голодування — стан організму за повної відсутності, недостатнього надходження, значного обмеження споживання їжі, або порушення її засвоєння.

Гольджі, Каміло (1843–1926) — гістолог, патолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1906); Італія.

Гомеопатія — терапевтичний метод лікування, що базується на застосуванні малих доз лікарського засобу, розроблений лікарем і вченим С. Ганеманном.

Гомеостаз — відносна динамічна постійність внутрішнього середовища (крові, лімфи, тканинної рідини) та стійкість основних фізіологічних функцій організму людини і тварин.

Гомопластика — операція пересадження тканини або органу від одного представника певного біологічного виду іншому представникові того самого виду.

Гомосексуальність — статевий потяг до осіб тієї самої статі.

Гомотрансплантація — застаріла назва аллотрансплантації; пересадка органів чи тканин між генетично неоднаковими організмами одного й того ж біологічного виду.

Гонадотропні гормони, гонадотропіни — біологічно активні речовини, що секретуються передньою часткою гіпофіза і стимулюють функцію статевих залоз.

Гоніт — запалення колінного суглоба.

Гонорея — венерична хвороба людини з переважним ураженням слизових оболонок сечостатевих шляхів.

Гончарук, Євген Гнатович (1930–2004) — гігієніст, академік АН України (1992), Україна.

Гопкінс, Фредерік Гоуланд (1861–1947) — біохімік; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1929) за відкриття вітамінів; Велика Британія.

Горб, у людини — деформація грудного відділу хребта і грудної клітки, що характеризується різко вираженим кіфозом — викривленням верхнього відділу хребта (набутим або спадковим).

Горвіц, Роберт (1947) — біолог, викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2002); США.

Гордієнко, Євген Олександрович (1944–2015) — кріобіолог, член-кореспондент НАН України (2012), Україна.

Гормон адренокортикотропний, кортикотропін — гормон, який синтезується у передній долі гіпофіза, виділяється за стресу і стимулює секрецію кортикостероїдних гормонів, адренокортикотропний гормон є антагоністом соматотропіну.

Гормон антидіуретичний, вазопресин — гормон, який синтезується в гіпоталамусі, накопичується в гіпофізі і регулює водно-сольовий обмін підвищенням концентрації сечі і зменшенням її об'єму.

Гормон паратиреоїдний — гормон паращитоподібної залози.

Гормон тиреотропний — гормон передньої частки гіпофіза.

Гормональна регуляція — регулювання фізіологічних функцій організму дією різних гормонів.

Гормональні препарати — лікарські засоби, вироблені з гормонів.

Гормони гастроінтестинальні — гормони травного тракту.

Гормони генні — гормони, які контролюються генами, як ланки в ланцюгу реакцій від гена до ознаки.

Гормони гонадотропні — гормони гіпофізу, які впливають на функцію гонад (статевих органів), особливо під час жіночого менструального циклу.

Гормони оваріальні — гормони яєчників у жінок (естроген і прогестерон).

Гормони статеві — біологічно активні речовини, що продукують статеві залози.

Гормони стероїдні — група фізіологічно активних речовин (статеві гормони).

Гормони тиреоїдні — йодовані похідні амінокислоти тирозину.

Гормони — біологічно активні речовини органічної природи, що здійснюють гормональну регуляцію.

Гормонοїди — біологічно активні речовини схожою з гормонами дії, які синтезуються не в залозах внутрішньої секреції.

Гормонотерапія — застосування гормонів або синтетичних гормональних препаратів з лікувальною метою.

Госпіталізація — розміщення з метою обстеження і лікування в стаціонарні лікувально-профілактичні установи хворих, постраждалих унаслідок нещасних випадків, породіль та осіб, що мають потребу в медичній реабілітації.

Госпіталь мобільний — структурний багатопрофільний медичний підрозділ, призначений для надання першої лікарської та кваліфікованої медичної допомоги постраждалим у зонах надзвичайних ситуацій.

Госпіталь плавучий, госпітальне судно — спеціально побудоване або переобладнане судно, укомплектоване необхідним устаткуванням, медичним персоналом і призначене для надання медичної допомоги, лікування та евакуації.

Госпіталь, шпиталь — медичний заклад збройних сил багатьох держав, призначений для надання медичної допомоги військовослужбовцям.

Гоутон, Майкл (1949) — учений, біохімік, вірусолог, мікробіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2020) за відкриття гепатиту С; Велика Британія.

Гофман, Фрідріх (1660–1742) — лікар, педагог, один із європейських засновників теорії нервізму, Німеччина.

Гоффман, Жюль Альфонс (1941) — імунолог та цитолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2011); Люксембург — Франція.

Грамїцидин — лікарський препарат, антибіотик.

Грандо, Олександр Абрамович (1919–2004) — лікар, фахівець із соціальної гігієни і музейної справи, організатор охорони здоров'я, Україна.

Граніт, Рагнар Артур (1900–1991) — нейробіолог, викладач, лікар, фізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1967) за відкриття пов'язані з первинним фізіологічними і хімічними зоровими процесами, що відбуваються в очах; Фінляндія — Швеція.

Гранульома — локальне ущільнення клітин сполучної тканини у вигляді вузлика, осередок запалення, що є морфологічним проявом різних патологічних процесів.

Графоспазм — спазм у пальцях рук під час письма.

Грейдер, Керол (1961) — молекулярний біолог, генетик, біохімік; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2009) за відкриття механізмів захисту хромосом теломерами та ферменту теломерази; США.

Грибкові хвороби — захворювання, спричинені різними видами патогенних грибів (див. Мікози).

Григор'єв, Анатолій Іванович (1943) — медик, іноземний член НАН України (2000) за спеціальністю: космічна фізіологія.

Грижа міжхребцевого диска — випинання (протрузія) або пролапс (пролив пульпозного ядра через фіброзне кільце) на попереково-крижовому рівні, що виникає на фоні дегенеративних змін, спонтанно або внаслідок травми.

Грижа — випинання внутрішнього органу або його частини через отвори в анатомічних утвореннях під шкіру, у міжм'язові простори або внутрішні порожнини.

Грип пташиний — захворювання вірусного походження, що його викликає вірус грипу А під час передачі генетично модифікованих (рекомбінантних) віріонів від птахів людині.

Грип — інфекційна вірусна хвороба органів дихання, для якої характерні гострий початок, нетривалий перебіг з явищами загальної інтоксикації й ураженням слизової оболонки дихальних шляхів.

Грищенко, Валентин Іванович (1928–2011) — кріобіолог, академік АН УРСР (1988), Україна.

Грілки — посудини, заповнені гарячою рідиною, різні нагріті предмети або спеціальні нагрівальні пристрої, що застосовуються для загальної або місцевої дії на організм хворого з лікувальною метою або як предмети медичного догляду.

Грінгард, Пол (1925–2013) — нейробіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2000), США.

Гріффіт, Фредерік (1879–1941) — генетик і лікар, Велика Британія.

Групи крові — класифікація за наявністю або відсутністю певних успадковуваних антигенів на поверхні еритроцитів та інших елементів крові.

Грязелікування — метод теплового лікування, заснований на використанні лікувальних грязей різних типів.

Губа заяча — вроджений дефект, утворений незрослими у внутрішньоутробному періоді тканинами носової порожнини і верхньої щелепи.

Губергріц, Макс Мойсейович (1886–1951) — терапевт, академік АН УРСР (1948), Україна.

Гук, Ігор Іванович (1952) — хірург-трансплантолог, іноземний член, НАН України (2000), Польща — Австрія.

Гук, Лідія Ларіонівна (1938–2011) — лікар, еколог, дисидент, Україна.

Гульєстранд, Альвар (1862–1930) — офтальмолог, лікар; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1911); Швеція.

Гуморальна регуляція — координація фізіологічних функцій організму людини і тварин через рідкі середовища (кров, лімфу, тканинну рідину) активними продуктами обміну речовин, а також гормонами.

Гурфінкель, Віктор Семенович (1922–2020) — біолог, фізіолог, академік РАН (1994), Україна — Росія.

Гуфеланд, Крістоф Вільгельм (1762–1836) — лікар, Німеччина.

Гюллінг, Едуард Вальтерович (1937) — медик, член-кореспондент АН України (1991), Україна.

Г'юбел, Девід Гантер (1926–2013) — фізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1981), Канада – США.

Далекозорість — особливість зору, що характеризується нечітким відображенням віддалених предметів на сітківціокольори.

Дальтонізм — генетична хвороба, порушення кольорового зору, що характеризується нездатністю розрізняти червоний та зелений кольори.

Дам, Генрік Карл Петер (1895–1976) — біохімік та фізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1943) за відкриття вітаміну К; Данія.

Данилевський, Василь Якович (1852–1939) — фізіолог, академік НАН України (1926) за спеціальністю: фізіологія; засновник і перший директор Інституту проблем ендокринної патології АН УРСР, академік ВУАН (1926), Україна.

Данилевський, Олександр Якович (1838–1923) — біохімік, фізіолог, фармаколог, один із піонерів біохімії, Україна — Росія.

Даниленко, Михайло Васильович (1918–2002) — хірург, член-кореспондент НАН України (1992) за спеціальністю: хірургія; Україна.

Дарсовалізація — метод електролікування змінним імпульсним струмом або електромагнітним полем високої частоти.

Дауна синдром — генетична патологія, хромосомний розлад.

Де ля Фліз (Деляфліз), Домінік П'єр (1787–1861) — лікар, етнограф, старший лікар Київських державних маєтностей.

Дебільність — різновид олігофренії, який характеризується примітивністю суджень і висновків, недостатньою диференціацією емоцій, обмеженою можливістю навчання, зниженою адаптацією.

Девастація — комплекс активних методів боротьби з інвазійними та інфекційними хворобами людини, тварин і рослин з метою раціонального знищення збудників цих захворювань в окремих географічних або господарчих зонах.

Дегельмінтизація — комплекс лікувально-профілактичних заходів, спрямований на боротьбу з гельмінтозами.

Дегенерація — морфологічний регрес, процес спрощення організації, пов'язаний зі зникненням органів або систем органів.

Дегідратація — порушення водно-електролітного обміну, стан, що характеризується дефіцитом води в організмі.

Дегідроз — знижене потовиділення.

Деградація — спрощення будови і функцій організмів внаслідок зміни умов існування.

Дееферентація — втрата органом або тканиною можливості отримувати імпульси від центральної нервової системи внаслідок порушення анатомічної цілісності або провідності еферентних нервових волокон.

Дезінтоксикація — комплекс реакцій організму, спрямованих на зменшення біологічної активності і концентрації отрут, а також на нормалізацію порушених ними структур і функцій.

Дезінфекційні засоби, дезінфектанти — фізичні агенти і хімічні речовини, що використовуються для знищення збудників інфекційних захворювань в довкіллі.

Дезінфекція — 1) розділ епідеміології, що охоплює вивчення і розроблення засобів і способів знищення збудників та переносників заразних захворювань; 2) заходи, спрямовані на знищення збудників інфекційних захворювань людини і тварин.

Дезодоруючі засоби — різні препарати, що використовуються з метою попередження утворення або усунення неприємних запахів.

Дезоксикортикостерон — проміжний продукт синтезу гормонів кори наднирників.

Дезоксирибонуклеази — ферменти класу гідролаз.

Дезорієнтація — 1) втрата здатності орієнтуватися, що може спостерігатися за різних психозів.

Дейл, Генрі Галлет (1875–1968) — нейробиолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1936), Велика Британія.

Декапсуляція — оперативне видалення фіброзної капсули органа.

Декомпресійна хвороба — патологічний стан, що розвивається внаслідок переходу газів крові і тканин із розчиненого стану у газоподібний.

Декомпресія — лікувальні заходи, що зменшують надмірний тиск у тканинах, органах або рідких середовищах організму.

Делірій — патологічний стан, який характеризується галюцинаторним потьмаренням свідомості з переважанням дійсних зорових галюцинацій та ілюзій, образного марення, рухового збудження та збереженістю самосвідомості.

Деліус, Генріх Фрідріх (1720–1791) — медик.

Дельбрюк, Макс (1906–1981) — біофізик, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1969), США.

Демаркаційна лінія (у патології) — лінія, що лежить на межі між некротизованими і живими тканинами.

Деменція — слабоумство, що виникає внаслідок ураження головного мозку.

Демієлінізація — руйнування мієлінового шару нервових волокон.

Демієлінізуючі захворювання — група хвороб нервової системи, що розвиваються внаслідок ураження білої речовини головного і спинного мозку, демієлінізації нервових волокон.

Демінералізація — збіднення організму на мінеральні речовини.

Демодекоз — паразитарна хвороба, спричинена кліщем *Demodex folliculorum*.

Денситометрія — неінвазивний метод визначення кісткової щільності.

Дентин — різновид кісткової тканини.

Деонтологія медична — сукупність етичних норм і принципів поведінки медичного працівника при виконанні своїх професійних обов'язків.

Деонтологія — розділ етики, що вивчає проблеми обов'язку, всі форми моральних вимог та їх співвідношення.

Деперсоналізація — психопатологічний розлад самосвідомості з суб'єктивним почуттям відчуження власної особи, що усвідомлюється і хворобливо переноситься самим хворим.

Депігментація — порушення пігментації, яке виражається в частковій або повній втраті тканинами організму нормального забарвлення, що пов'язано із зникненням пігменту.

Депіляція — видалення волосся без ушкодження волосяних цибулин.

Депозити крові — органи-резервуари, що накопичують кров.

Депресивно-параноїдний синдром — симптомокомплекс, що спостерігається за шизофренії, маніакально-депресивного психозу, інволюційної депресії.

Депресія — психічний розлад, що характеризується депресивною «тріадою»: зниженням настрою і втратою здатності переживати радість (ангедонія), порушеннями мислення (негативні думки, песимістичний погляд на те, що відбувається), руховою загальмованістю.

Дератизація — заходи, спрямовані на знищення епідеміологічно небезпечних гризунів.

Дерматит — запальне ураження шкіри, яке розвивається внаслідок безпосередньої дії на неї патогенного фактора.

Дерматогліфіка — наука, що вивчає папілярні візерунки.

Дерматоз(и) — різноманітні природжені або набуті захворювання шкіри та її придатків.

Дерматологія — галузь клінічної медицини, що вивчає структуру і функції шкіри в нормальному і патологічному станах, розробляє питання етіології, патогенезу, діагностики, лікування і профілактики дерматозів.

Десатурація — виведення із організму азоту, розчиненого в рідких середовищах, шляхом вдихання кисню.

Десенсибілізація — зменшення або усунення реакції організму на дію певних речовин чи подразників.

Десенсибілізуючі засоби — лікарські препарати, що спричинюють стан гіпосенсибілізації, попереджають або послаблюють клінічні прояви підвищеної чутливості організму до різних чужорідних речовин.

Дефекація — виведення з організму людини і тварин неперетравлених решток у вигляді калових мас.

Дефект — вроджена або набута унаслідок травм чи перенесених захворювань фізична або психічна вада; пошкодження.

Дефектологія — наука, що вивчає загальні закономірності розвитку дітей з різними формами аномалій і розробляє методи їх навчання та виховання.

Дефібриляція — зупинка фібрилярних скорочень шлуночків або передсердь серця з метою відновлення його синусового ритму скорочень та ефективної скорочувальної діяльності шлуночків.

Джгут кровоспинний — пристосування для стискання пошкоджених магістральних кровоносних судин з метою тимчасової зупинки кровотечі.

Дженнер, Едвард Ентоні (1749–1823) — лікар, розробник першої в історії медицини вакцини, Велика Британія.

Дивертикул — випинання порожнистого або трубкоподібного органа.

Дивертикуліт — запалення дивертикула.

Дивертикульоз — наявність множинних дивертикулів, частіше в органах травного каналу.

Дизартрія — розлад артикуляції, утруднення вимови звуків унаслідок парезу, спазму, гіперкінезу або атаксії мовленнєвої мускулатури.

Дизентерія — загальна інфекційна хвороба людини, що характеризується ознаками інтоксикації організму, переважним функціональним і морфологічним ураженням товстої кишки.

Дизосмія — розлад сприйняття запахів.

Дилатація — розширення, розтягнення.

Диплегія — двобічний параліч, який уражає відповідні частини тіла.

Дисбазія — розлад ходіння.

Дисбактеріоз — якісна зміна видового складу мікрофлори кишківника або шкіри, порушення їх рівноваги.

Дисгідроз — розлади потовиділення.

Дисграфія — виражені порушення письма.

Дисемінація — поширення патогенних мікроорганізмів або пухлинних клітин з первинного вогнища в межах одного органа або по всьому організму.

Дискінезія — розлад рухової функції.

Дискогенний синдром — неврологічні синдроми ураження корінців або речовини спинного мозку при остеохондрозі, зумовлені випадінням міжхребцевого диска.

Дислалія — порушення вимовляння звуків за нормального слуху.

Дислокація — У медицині — зміщення кісток або мозкових структур.

Дисменорея — розлад менструального циклу.

Диспансер — спеціалізована лікувально-профілактична установа, яка здійснює раннє виявлення хворих, їх реєстрацію і облік, обстеження з метою встановлення діагнозу, активне динамічне спостереження за станом здоров'я хворих та деяких груп здорових осіб, надає ранню спеціалізовану медичну допомогу.

Диспансеризація — система медичного обслуговування населення, яка передбачає активне спостереження за здоров'ям населення, вивчення умов праці і побуту, забезпечення правильного фізичного розвитку та збереження здоров'я, а також попередження захворювань шляхом проведення відповідних лікувально-профілактичних, санітарно-гігієнічних і соціальних заходів.

Диспепсія — захворювання шлунково-кишкового тракту немовлят (до 8–9 місяців життя) функціонального походження.

Дисплазія(ї) — порушення розвитку тканин і органів спричинені вродженими вадами.

Дистонія — патологічна зміна тонусу.

Дистрес — різновид стресу, при якому домінує фаза виснаження.

Дистрофія (у дітей) — патологічний стан, що характеризує різні прояви хронічних розладів харчування, які включають порушення функції травлення, зміни засвоєння поживних речовин тканинами, обміну речовин і життєдіяльності організму, його росту і розвитку.

Дистрофія м'язова — генетичне захворювання.

Дисфорія — форма депресивного розладу настрою, при якому пригнічений стан поєднується з роздратуванням, неприязню, злісністю.

Дисфункція — порушення, розлад функцій органа або організму виражений неадекватністю реакції на дію подразників.

Дисхондроплазія — вроджене системне прогресуюче захворювання скелета.

Дитина недоношена — дитина, народжена раніше нормального терміну вагітності.

Дитина новонароджена — дитина у віці 1–28 днів від народження.

Дитинство — життєвий відрізок між народженням і підлітковим віком, який закінчується з началом статевого дозрівання (пубертатний період).

Дитяча лікарня — лікувально-профілактична установа, яка забезпечує надання стаціонарної медичної допомоги дітям від народження до 14 років включно.

Дитяча поліклініка — лікувально-профілактична установа, яка є структурним підрозділом дитячої лікарні або самостійним медичним закладом, що забезпечує позалікарняну допомогу дітям від народження до 14 років включно.

Дитяча хірургія — розділ хірургії, що вивчає патогенез захворювань, розробляє принципи і методи їх діагностики та хірургічного лікування у дітей.

Дитячий церебральний параліч — група захворювань нервової системи, що спричинять порушення рухових функцій, рівноваги організму і виникають унаслідок ускладнень внутрішньоутробного розвитку, під час пологів, а також у період новонародженості.

Дитячі хвороби — захворювання і синдроми, що зустрічаються в основному в дитячому віці.

Дифтерія — гостра інфекційна хвороба спричинена бактерією *Corynebacterium diphtheriae*, що характеризується запальним процесом зіву, гортані, трахеї, інколи інших органів з утворенням фібринових нальотів, та явищами інтоксикації.

Дихальна недостатність — патологічний стан, зумовлений порушенням обміну газів між організмом і довкіллям.

Дихальний апарат — сукупність органів, які забезпечують очищення, зволоження та зігрівання вдихуваного повітря, а також газообмін між цим повітрям та кров'ю.

Дихальний коефіцієнт — відношення спожитих та виведених організмом кисню та вуглекислого газу.

Дихальний центр — ділянка головного мозку, яка відповідає за вироблення сигналу для скорочення діафрагми.

Дихальні ферменти — біологічно активні речовини, що беруть участь у переносі електронів від органічних субстратів до кисню.

Дихання зовнішнє — фізіологічний процес газообміну між організмом та навколишнім середовищем.

Дихання органи — спеціалізовані органи газообміну.

Дихання штучне — механічне вдмухування повітря в легені хворого.

Дихання — сукупність процесів обміну речовин за участю кисню.

Діабет цукровий — група ендокринних захворювань, які розвиваються внаслідок абсолютної або відносної недостатності гормону інсуліну, що є наслідком ураження підшлункової залози або викликано позапанкреатичними причинами.

Діабет — патологічний стан, що характеризується порушенням обміну вуглеводів (цукровий), або всмоктуванням води в нирках (нецукровий).

Діагноз — медичний висновок про стан здоров'я хворого, про захворювання (травми) або про причини смерті, що виражено в термінах, які передбачені прийнятими класифікаціями і номенклатурою хвороб.

Діагностика — розділ клінічної медицини, що вивчає зміст, методи та процес розпізнавання хвороб або особливих фізіологічних станів.

Діаліз — У медицині — метод очищення крові й лікування хронічної ниркової недостатності.

Діарея вірусна — група гострих інфекційних захворювань людини, основною клінічною ознакою яких є пронос, що спричинене пікорнавірусами, аденовірусами, а також іншими нерозпізнаними вірусами.

Діастола — фаза серцевого циклу, під час якої спостерігається розширення порожнини серця, що пов'язано з розслабленням міокарду, та наповненням порожнини серця кров'ю.

Діатез геморагічний — стан, який супроводжується підвищеною кровоточивістю.

Діатез ексудативний — захворювання, коли тканини організму містять надмірну кількість ексудату.

Діатези — одна з форм реактивності організму, яка характеризується своєрідними реакціями на звичайні подразники, схильністю до тих чи інших захворювань і є сукупністю спадкових і набутих властивостей організму.

Дівоча пліва — анатомічний утвір, розміщений по окіллю між присінком і порожниною піхви.

Дієта — раціон харчування людини, що передбачає визначені кількісні і якісні співвідношення харчових речовин і продуктів, способи кулінарної обробки, а також інтервали в прийомі їжі.

Дієтичні продукти — кулінарні вироби і харчові продукти, що відповідають особливостям харчування хворих.

Дієтологія — розділ медицини, що вивчає клініко-фізіологічні і клініко-біохімічні основи харчування здорових та хворих людей.

Дієтотерапія — лікування різних захворювань спеціальною дієтою.

Діоптрія — величина, яка характеризує дефекти акомодатції ока

Дітородний період — проміжок життєвого циклу особин жіночої статі, в якому вона має здатність до зачаття та народження потомства.

Діурез — сечовиділення.

Доброякісна пухлина — пухлина, яка характеризується суто локальним зростанням, без інвазії і метастазів

Довголіття — соціально-біологічне явище, що характеризується доживанням людини до високих вікових меж.

Догерті, Пітер Чарльз (1940) — імунолог, лікар-ветеринар; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1996) за відкриття, що стосуються імунної системи людини та її здатності виявляти клітини, що уражені вірусами; Австралія.

Доза — 1) певна кількість будь-чого; 2) точна міра речовини, що входить до складу суміші; 3) певна кількість ліків, яка призначається хворому для досягнення лікувального ефекту.

Дозиметричний контроль — система заходів, що забезпечує вимірювання, оцінку і реєстрацію дози іонізуючого випромінювання, яку отримує людина, а також рівні забруднення радіоактивними речовинами повітря, вод, ґрунтів, продуктів харчування.

Дозиметрія — сукупність методів вимірювання дози іонізуючого випромінювання, радіоактивних забруднень.

Дойзі, Едвард Адельберт (1893–1986) — біохімік, лікар, викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1943) за відкриття хімічної структури вітаміну К; США.

Долікарська допомога — допомога, яка надається до втручання лікаря.

Домагк, Герхард Йоганнес Пауль (1895–1964) — патолог, бактеріолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1939) за відкриття антибактеріального ефекту пронтозилу; Німеччина.

Дондерс, Франц Корнеліус (1818–1889) — лікар, офтальмолог.

Донор — 1) людина, яка дає свої кров для переливання, тканину або орган для пересадки хворому з лікувальною метою; 2) частка, що віддає електрони іншим часткам.

Доношеність — нормальний розвиток плода, що настає при терміні вагітності 39–40 тижнів.

Допамін, дофамін — нейротрансмітер, який діє в синапсах центральної нервової системи.

Допінг — речовина, що тимчасово підсилює фізичну і психічну діяльність організму.

Доссе, Жан (1916–2009) — імунолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (Франція).

Драже — тверда дозована лікарська форма для внутрішнього застосування.

Дракункульоз — гельмінтоз людини і деяких тварин з локалізацією збудника в підшкірній тканині переважно нижніх кінцівок.

Дренування — лікувальний метод, який полягає у виведенні назовні рідкого вмісту ран, гнійників, вмісту порожнистих органів, природних або патологічних порожнин тіла.

Дульбекко, Ренато (1914–2012) — вірусолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1975); Італія.

Дуоденальні залози — залози дванадцятипалої кишки.

Дуоденіт — запально-дистрофічний процес дванадцятипалої кишки, що частіше обмежується слизовою оболонкою або поширюється на всі її оболонки.

Дюбуа-Реймон, Еміль Генріх (1818–1896) — фізіолог та філософ, основоположник електрофізіології; Німеччина.

Дюв, Крістіан де (1917–2013) — цитолог та біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1974), Бельгія.

Дюпюїтрєн, Гійом (1777–1835) — медик.

Ебола, геморагічна гарячка — інфекційна хвороба, яка вперше була виявлена в 1976 р. в районі р. Ебола (Північний Заір).

Еванс, Мартін Джон (1941) — генетик; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2007); Велика Британія.

Евентерація — випадіння внутрішніх органів із черевної порожнини через дефект її стінки.

Евтаназія — спосіб прискорення настання смерті невиліковно хворого пацієнта, на його прохання, в безболісній або мінімально болісній формі з метою припинення страждань.

Егр, Пітер (1949) — медик та молекулярний біолог, Нобелівська премія у галузі хімії «За відкриття іонного каналу» (2003); США.

Едвардс, Роберт Джеффрі (1925–2013) — лікар, фізіолог, біолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2010) за розробку технології штучного запліднення; Велика Британія.

Едельман, Джералд Моріс (1929–2014) — біолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1972) за відкриття, які стосуються хімічної структури антитіл; США.

Едипів комплекс — психоаналітичне уявлення про особливості емоційного ставлення дитини віком 3–4 років до своїх батьків, яка неначе характеризується ненавистю і ревностями до батька тієї ж статі і любовним потягом до батька протилежної статі.

Едріан, Едгар Дуглас (1889–1977) — електрофізіолог, дослідник нервової системи; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1932) за відкриття, що стосуються функцій нейронів; Велика Британія.

Езофагіт — запалення стравоходу.

Езофагоскопія — дослідження внутрішньої оболонки стравоходу за допомогою езофагоскопа.

Езофагостомоз — гельмінтоз з групи нематодозів, збудниками якого є езофагостоми.

Езофаготомія — хірургічна операція, розтин стінки стравоходу.

Ейр, Жорж (1884–1977) — лікар, психіатр.

Ейкман, Христіан (1858–1930) — лікар-паталог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1929) за внесок у відкриття вітамінів; Нідерланди.

Ейнтговен, Віллем (1860–1927) — фізіолог, засновник електрокардіографії; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1924) за відкриття механізму електрокардіограми; Нідерланди.

Ейфорія — стан піднесеного настрою невинуватого об'єктивними умовами, який поєднується з безтурботністю, добросердям, недостатньою критичною оцінкою особистих обставин.

Екзальтація — 1) у психіатрії — стан збудження без потьмарення свідомості, надмірна захопленість.

Екзантема — загальна назва висипів на шкірі дитини, що супроводжують деякі інфекційні захворювання або виникають під впливом токсичних речовин.

Екзема — хронічне рецидивуюче захворювання шкіри, зумовлене поліморфним сверблячим висипом, серозним запаленням переважно сосочкового шару дерми та вогнищевим спонгіозом шипуватого шару епідермісу.

Екзофтальм — випинання очного яблука з орбіти.

Еклампсія — тяжка форма пізнього токсикозу вагітності, яка характеризується раптовою появою судом і втратою свідомості.

Еклс, Джон (1903–1997) — нейробіолог, лікар, невролог, фізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1963) за відкриття, що стосуються іонних механізмів збудження і гальмування у периферичних і центральних ділянках нервових клітин; Австралія.

Екологія медична — розділ екології, що вивчає вплив умов довкілля на здоров'я населення.

Ексігібіціонізм — форма статевого збочення, яка проявляється оголенням статевих органів у присутності осіб протилежної статі, що викликає статеve задоволення.

Ексгумація — вилучення трупа із місця поховання.

Ексел, Річард (1946) — біохімік, невролог, викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2004) за дослідження нюхових рецепторів; США.

Екскременти — неперетравлені залишки їжі в товстому кишківнику, які виділяються назовні під час дефекації.

Екскрети — продукти виділення.

Екскреція — виділення з організму кінцевих продуктів обміну.

Експертиза лікарсько-трудова — визначення тривалості і ступеня непрацездатності людини у зв'язку з захворюванням або травмою, встановлення причини втрати працездатності, групи інвалідності.

Експертиза психіатрична — визначення лікарями-психіатрами психічного стану хворого з метою вирішення питань його осудності, дієздатності та працездатності.

Експертиза санітарна — дослідження лікарем-гігієністом документів і гігієнічне вивчення різних об'єктів навколишнього середовища щодо відповідності санітарним нормам, визначених законодавством.

Експертиза судово-медична — використання медичних та біологічних знань для вирішення питань, які виникають у практичній діяльності органів дізнання, слідства та суду.

Експертиза судово-психічна — визначення експертами-психіатрами психічного стану звинувачуваного чи підозрюваного, за виникнення сумнівів щодо їх осудності чи здатності до моменту провадження в справі усвідомлювати свої дії чи керувати ними.

Експлантат — жива тканина або орган, видалені з організму і підтримувані у штучних умовах.

Експлантація, культура тканин — методика вирощування і підтримання життєдіяльності експлантату.

Екстракт — лікарська форма, концентрована витяжка з лікарської рослинної сировини.

Екстрасистолія — порушення ритму серця.

Екстремальні стани — стани організму, які характеризуються надмірним напруженням або виснаженням пристосувальних механізмів.

Екстрений — невідкладний, терміновий, надзвичайний; такий, що вимагає негайного втручання, вирішення.

Ексудат — рідина, яка утворюється при запаленні.

Елайон, Гертруда Белл (1918–1999) — біолог, хімік, фармаколог, фармацевт, лікар; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1988) за відкриття важливих принципів лікарської терапії; США.

Еластин — фібрилярний білок сполучної тканини.

Електрогастрографія — метод функціонального дослідження шлунково-кишкового тракту, заснований на реєстрації електричних імпульсів у гладеньких м'язах шлунку і кишківника.

Електродіагностика — дослідження функціонального стану нервів і м'язів, що ґрунтується на визначенні їх реакції на електричне подразнення.

Електроенцефалографія — 1) розділ електрофізіології центральної нервової системи, що вивчає біоелектричні процеси, пов'язані з виникненням активності в структурах мозку, з переходом їх від відносного спокою до активного або гальмівного стану; 2) метод електрофізіологічного дослідження функціонального стану головного мозку, що ґрунтується на реєстрації його біопотенціалів.

Електрокардіограма — графічне зображення динаміки різниці потенціалів у двох точках електричного поля серця впродовж серцевого циклу.

Електрокардіограф — прилад для проведення електрокардіографії.

Електрокардіографія — 1) розділ кардіології, що вивчає механізми, характеристики, клініко-діагностичні аспекти електричної активності серця; 2) метод реєстрації електричної активності міокарда впродовж серцевого циклу.

Електрокардіостимулятор — прилад, який застосовується для стимулювання діяльності серця електричними розрядами.

Електролікування, електротерапія — методи лікування, що ґрунтуються на використанні дозованої дії на організм електричних струмів, електричних, магнітних або електромагнітних полів.

Електроретинографія — вивчення електричної активності сітківки ока.

Електротравма — пошкодження організму, викликане дією на організм електричного струму.

Електрофізіологія — наука, що вивчає електричні явища в живих клітинах, тканинах і органах, а також вплив на них електричного струму.

Електрофорез лікарський — метод електролікування, що полягає в комплексній дії на організм постійного струму і введених за його допомогою лікарських речовин.

Електрохірургія — оперативне втручання з використанням електричного струму.

Електрошок — шок, викликаний електричним струмом.

Елефантіаз, слоновість — набряк нижніх кінцівок внаслідок застою лімфи в лімфатичних судинах

Еліксир — складні спиртові розчини або суміші екстрактів, настоїв, ефірних масел та деяких інших лікарських форм.

Еллісон, Джеймс (1948) — імунолог, викладач, лікар; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2018) за відкриття терапії раку, що полягає у гальмуванні негативної імунної регуляції; США.

Емаль зубна — зовнішня оболонка зубів.

Емболія — патологічний процес, зумовлений переносом током крові різних субстратів, що не зустрічаються в нормі і здатні викликати гостру оклюзію судини з порушенням кровопостачання тканини чи органа. при всіх видах е. спостерігаються патологоанатомічні зміни, характерні для дисемінованого внутрішньосудинного зсідання крові.

Емфізема — розтягнення органа або тканини повітрям або газом, що утворився в тканинах.

Емфізема легень — хронічна хвороба легенів, яка характеризується втратою альвеолами їхніх еластичних властивостей.

Емфізематозний карбункул — накопичення гною в тканині легенів внаслідок емфіземи

Енантема — висипи на слизових оболонках.

Ендемія — постійна наявність у даній місцевості захворюваності людей на певну хворобу, що пов'язано із соціальними і природними чинниками даного регіону.

Ендерс, Джон Франклін (1897–1985) — біолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1954) «За відкриття здатності поліомієліту рости в культурах різних типів тканин»; США.

Ендокард — внутрішня оболонка серця.

Ендокардит — запалення ендокарда.

Ендокринологія — наука, що вивчає будову і функції ендокринних залоз, гормони, які вони продукують, а також захворювання, спричинені порушеннями діяльності, методи діагностики, лікування цих залоз.

Ендометрит — запалення слизової оболонки матки.

Ендометрій — внутрішня (слизова) оболонка матки, яка вистилає її порожнину.

Ендометріоз — захворювання, яке характеризується розростанням у різних органах тканини, що схожа за своєю будовою і функцією з ендометрієм.

Ендопротезування — заміщення ендопротезами (імплантатами) елементів опорно-рухового апарату і частин внутрішніх органів, що втратили свою основну функцію внаслідок захворювання або травми.

Ендорфіни — біологічно активні речовини, які виробляються в організмі людини і схожі за хімічною будовою та функцією на опіоїди

Ендоскопія — візуальне дослідження порожнистих органів і порожнин організму за допомогою оптичних приладів, які обладнані освітлювальним пристроєм.

Ендотелій — одношаровий пласт клітин, що вистеляє внутрішню поверхню кровоносних і лімфатичних судин.

Ендотеліома — злоякісна пухлина, яка розвивається із ендотелію кровоносних або лімфатичних судин.

Ендотромбофлебіт — запалення внутрішньої оболонки вени, що супроводжується тромбозом.

Ендофлебіт — запалення внутрішньої оболонки вени.

Ендохірургія — хірургічні операції, які виконують з допомогою ендоскопа.

Ензимодіагностика — визначення активності ферментів у біологічних рідинах, тканинах і клітинах організму з діагностичною метою.

Ензимопатії — хвороби або патологічні процеси, які розвиваються внаслідок відсутності чи зниження активності певних ферментів.

Ензимотерапія — застосування ферментів тваринного, бактеріального або рослинного походження з лікувальною метою.

Енкопрез — порушення функції прямої кишки і заднього проходу, виражене мимовільною дефекацією.

Енофтальм — зміщення очного яблука вглиб внаслідок зменшення вмісту очної ямки або розмірів очного яблука.

Ентералгія — болі в животі.

Ентеральний синдром — комплекс симптомів, що характеризується різними поєднаннями ознак порушення всмоктування поживних речовин в кишківнику.

Ентерит — запальне або запально-дистрофічне ураження тонкої кишки.

Ентеробактерії — родина паличкоподібних бактерій, до складу якої входять небезпечні патогени кишкова паличка, сальмонели тощо.

Ентеробіоз — гельмінтоз, спричинений *Enterobius vermicularis*. джерелом інвазії є людина, хвора на ентеробіоз. зараження відбувається в основному

Ентеровіруси (*Enterovirus*) — рід патогенних для людини вірусів родини пікорнавірусів — збудників ентеровірусних хвороб.

Ентеровірусні хвороби — захворювання, спричинені ентеровірусами.

Ентероколіт — запальне або запально-дистрофічне ураження слизової оболонки тонкої і товстої кишок.

Ентерологія — розділ гастроентерології, що вивчає хвороби кишківника.

Ентеропатія ексудативна — хвороби і патологічні стани, загальною ознакою яких є підвищена проникність кишкової стінки, що супроводжується синдромом порушення всмоктування, гіпопротеїнемії, набряками, дистрофією, затримкою фізичного розвитку.

Ентероптоз, спланхоптоз — опущення внутрішніх органів.

Енурез — втрата здатності регулювання сечовиділення.

Енцефаліт(и) — запальні захворювання головного мозку різної етіології, в основі яких лежать інфекційний, інфекційно-алергічний процеси або, інколи, лише алергічний процес.

Енцефалографія — вивчення електричної активності мозку.

Енцефаломаліяція (розм'якшення мозку) — розм'якшення ділянки головного мозку внаслідок запалення або крововиливу.

Енцефаломієліт(и) — гострі інфекційні хвороби, які характеризуються багатоглибким ураженням переважно білої речовини головного і спинного мозку, інколи також периферійних нервів.

Енцефалопатія — дифузне дрібновогнищеве ураження головного мозку дистрофічного характеру, яке може ускладнювати перебіг різних хвороб і патологічних станів.

Еозинофіли — різновид лейкоцитів.

Епідеміологія — наука, що вивчає закономірності епідемічного процесу і розробляє заходи боротьби з заразними хворобами людини.

Епідемічний дитячий параліч, поліомієліт — інфекційне захворювання вірусної природи, яке характеризується паралічем нижніх кінцівок.

Епідемія — масове поширення інфекційного захворювання серед населення певної території впродовж короткого часу.

Епідерміс — зовнішній шар шкіри.

Епікардит — запалення епікарду.

Епікриз — обов'язкова частина медичних облікових документів, в якій подано висновки про стан хворого, діагноз хвороби, причини її виникнення, розвитку і результати лікування.

Епілепсія — хронічне захворювання, яке характеризується повторюваними судомними та/або психопатологічними пароксизмами.

Епітелій — одна з тканин організмів тварин і людини.

Ерекція — збільшення об'єму, затвердіння чоловічого статевого члена, що відбувається при статевому збудженні під впливом нервових імпульсів.

Еритема — ділянка гіперемії шкіри або слизової оболонки.

Еритродермія — почервоніння шкіри, що супроводжується набряклістю, інфільтрацією і лущенням.

Еріставі, Костянтин (1889–1975) — лікар, хірург, академік АН Грузії (1950).

Ерлангер, Джозеф (1874–1965) — лікар, невролог, фізіолог, нейробіолог, викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1944) за відкриття, що стосуються високодиференційованих функцій окремих нервових волокон; США.

Ерліх, Пауль (1854–1915) — учений; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1908); Німеччина.

Еrogenні зони — ділянки шкіри або слизової оболонки, подразнення яких викликає статеве збудження.

Ерозія — У медицині — поверхневий дефект шкіри, червоної облямівки губ або слизової оболонки, що локалізується в межах епідермісу (або епітелію) і загоюється без утворення рубця.

Еротоманія — патологічно підвищений статевий потяг.

Еротофобія — нав'язливий страх статевого акту; відраз до статевого акту.

Ескіроль, Жан Етьєн Домінік (1772–1840) — лікар, психіатр, автор першого в історії наукового посібника з психіатрії.

Естезіологія — вчення про почуття, зокрема про відчуття болю.

Естрадіол — жіночий статевий гормон.

Естрогени — група жіночих статевих гормонів.

Етика медична — розділ етики, що вивчає питання моралі, об'єктом дослідження якого є моральні аспекти медицини.

Етіологія — 1) вчення про причини та умови виникнення хвороб; 2) причина виникнення хвороби або патологічного стану.

Еустахio, Бартолемео (1510–1574) — лікар та анатом.

Ефектор — орган (здебільшого м'яз або залоза), який функціонує під впливом сигналів еферентної нервової системи.

Еферентація — розповсюдження потенціалів дії по еферентних нейронах або нервових волокнах.

Ехоenceфалографія — дослідження головного мозку за допомогою ультразвуку.

Ехокардіографія — метод вивчення властивостей серцевого м'яза.

Еякулят, сперма — секрет чоловічих статевих залоз.

Еякуляція — сiм'явиверження, випорскування сперми з чоловічого статевого члена і збільшення розміру статевого члена під час статевого збудження у чоловіків.

Євстахіїт — запалення слухової (євстахієвої) труби.

Єрне, Нільс Кай (1911–1994) — імунолог, лікар, викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1984) за теорії щодо специфічності розвитку і контроль імунної системи, відкриття принципу продукування моноклональних антитіл; Данія.

Жакоб, Франсуа (1920–2013) — біохімік, викладач, генетик, фізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1965) за відкриття генетичного контролю синтезу ферментів і вірусів; Франція.

Життєздатність — здатність плода до початку і самостійного продовження життя поза організмом матері в звичайних умовах.

Життя — вища форма існування матерії, найхарактернішими рисами якої є обмін речовин, самооновлення, самовідтворення.

Жіноча консультація — структурний підрозділ пологового будинку або поліклініки, призначений для надання всіх видів амбулаторної акушерсько — гінекологічної допомоги.

Жовта гарячка — природно-вогнищева, карантинна, гостра двофазна вірусна хвороба.

Жовчнокам'яна хвороба — захворювання, зумовлене утворенням та наявністю конкрементів (каменів) у жовчному міхурі та в жовчних протоках.

Жовч — продукт секреторної діяльності печінки.

Жовчогінні засоби — лікарські препарати, що активують зовнішньосекреторну функцію печінки та збільшують виділення жовчі у дванадцятипалу кишку.

Заворот кишок — перекручування кишкової петлі навколо осі брижі з порушенням кровообігу та прохідності кишки.

Загартовування — комплекс методів спрямованих на підвищення функціональних резервів організму і його стійкості до несприятливої дії фізичних чинників систематичного характеру.

Задихка — утруднене, змінене дихання, яке супроводжується суб'єктивними відчуттями утруднення дихання, недостатності повітря, а також об'єктивними змінами основних показників функції зовнішнього дихання.

Задушення, асфіксія — припинення зовнішнього дихання, спричинене дією внутрішніх або зовнішніх подразників.

Зайда — захворювання слизової оболонки та шкіри кутів рота, спричинене стрептококами або дріжджоподібними грибами роду *Candida*.

Зайкання — порушення ритму і плавності експресивного мовлення з переважним ураженням комунікативної функції.

Закачування — порушення загального стану людини, викликане дією кінетичних подразнень під час активних чи пасивних переміщень у просторі.

Закман, Берт (1942) — біолог, біофізик, викладач, лікар, фізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1991) за розробку методу фіксації локального потенціалу та за відкриття поодиноких іонних каналів у клітинах; Німеччина.

Закостеніння — етап остеосинтезу, за якого відбувається мінералізація (зв'язування) міжклітинної речовини.

Закреп, запор — уповільнене, утруднене або систематично недостатнє випорожнення кишківника.

Залежність психологічна — стереотипізоване виникнення відчуття задоволення або уникнення дискомфорту від вживання речовини і нав'язливий потяг до повторного її приймання.

Залежність фізична — стан адаптації до речовини, що супроводжується розвитком толерантності та проявами синдрому відміни, або абстиненції.

Залози внутрішньої секреції, ендокринні залози — внутрішні органи, що не мають вивідних протоків і виділяють секрет безпосередньо в кров.

Залози змішаної секреції — внутрішні органи, що виконують зовнішню і внутрішню секреторну функції.

Залози зовнішньої секреції — внутрішні органи, що мають вивідні протоки і виділяють секрет назовні.

Замерзання — пригнічення функцій організму до повного їх зникнення під дією низьких температур.

Запалення — комплексна судинно — тканинна, захисна, пристосувальна реакція організму, яка розвивається у відповідь на дію різних подразників.

Запаморочення (голови) — відчуття несправжнього обертання оточуючих предметів або власного тіла в будь-якій із площин тривимірного простору, а також відчуття обертання «усередині голови» або нестійкості рівноваги.

Зарядка — виконання легких фізичних вправ вранці після сну з метою пробудження, підтримання фізичної форми.

Застуда — гостра вірусна інфекція дихальних шляхів, звичайний перебіг якої характеризується відсутністю підвищення температури тіла, запальним процесом окремих ділянок або всього дихального тракту.

Захворюваність — показник поширення хвороб виявлених та зареєстрованих протягом року або за певний проміжок часу серед всього населення або в окремих його групах.

Захворювання — виникнення хвороби; випадок хвороби окремої людини.

Захисні реакції організму — фізіологічні, біохімічні та морфологічні реакції (рефлекторні і гуморальні), що виникають у відповідь на дії внутрішніх і зовнішніх подразників організму.

Захист психологічний — механізми захисту особи у вигляді певних фіксованих форм поведінки, що забезпечує зниження емоційного напруження або усунення травмування.

Зачаття — початок формування і розвитку зародка після злиття яйцеклітини зі сперматозоїдом.

Зашемлення — стиснення органа або іншого анатомічного утворення в природних або патологічних каналах, отворах, між спайками, рубцями тощо.

Збір — тверда лікарська форма, висушені цілі або подрібнені лікарські рослини одного чи суміш з кількох видів рослин, інколи з додаванням інших лікарських засобів.

Збудливість — здатність високоорганізованих тканин (нервової, м'язової, залозистої) реагувати на подразнення змінами фізіологічних властивостей і генеруванням процесу збудження.

Згвалтування — статевий акт здійснений без згоди іншої особи, шляхом застосування фізичного або психічного насилля, використання безпомічного стану; протизаконний сексуальний контакт з використанням будь-якого отвору тіла.

Здоров'я — існування і розвиток за умов фізичної, психічної та духовної гармонії.

Злоякісне перетворення — процес набуття нормальною доброякісною, або патологічно зміненою, тканиною властивостей злоякісної, що заснований на порушенні проліферації та диференціювання клітин.

Знахарство — незаконне проведення лікування аналогічне до професійного надання медичної допомоги особами, що не мають відповідної медичної освіти.

Знеболювання — усунення больової чутливості.

Зневоднення організму — зменшення загального вмісту води в організмі, за якого втрати перевищують надходження та утворення.

Зоб — видиме збільшення щитоподібної залози.

Зондування — метод інструментального дослідження порожнистих органів, каналів, нориць та ран за допомогою різних зондів.

Зоонози — група інфекційних та інвазійних захворювань спільних для тварин і людини.

Зоофілія — 1) статеве збочення, при якому статевий потяг спрямований на тварин; 2) аномальна прихильність до тварин.

Зоофобія — нав'язлива страх тварин, частіше певного їх виду.

Зсідання крові, згортання крові, коагуляція — одна з ланок гемостазу, здатність крові до формування згустків.

Зюдгоф, Томас Крістіан (1955) — біохімік, лікар, викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2013) за відкриття везикулярного механізму; США.

Ігнарро, Луїс (1941) — біохімік, фармаколог, фармацевт, викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1998) за відкриття ролі оксиду азоту, як сигнальної молекули в регуляції серцево-судинної системи; США.

Ідіосинкразія — реакції організму, що схожі за своїми клінічними проявами з алергічними і виникають у людей, які мають спадково обумовлену підвищену чутливість до деяких харчових продуктів і ліків.

Ідіотія — крайній ступінь вродженого або набутого недоумства за якого не розвивається мовлення і елементарні навички.

Ізолятор — відокремлене приміщення для утримання хворих з інфекційними чи нерозпізнаними хворобами.

Ізотонія — відповідність осмотичного тиску розчину й рідкого середовища клітини або тканин організму.

Імбецильність — ступінь розумової відсталості, при якій мовний запас обмежений, можливе утворення найпростіших навичок, але не розвивається здатність до абстракції та самостійності в діях.

Імобілізація — створення нерухомості частини тіла при переломах кісток, захворюваннях суглобів, великих ранах шляхом накладання пов'язок і шин.

Імплантація — 1) укорінення зародка в слизову оболонку матки в плацентарних ссавців і людини; 2) хірургічне вживлення в тканини чужого організму матеріалів; 3) назва багатьох видів хірургічних операцій.

Імпотенція — часткова або повна втрата особами чоловічої статі здатності здійснювати статевий акт.

Імунізація — специфічна профілактика інфекційних хвороб серед людей і тварин.

Імунітет — несприйнятливість живих організмів до збудників інфекційних хвороб та чужорідних речовин, зумовлена сукупністю успадкованих та набутих біологічних особливостей та механізмів організму, які здатні протистояти шкідливому впливу мікробів і токсинів.

Імунна система — морфофункціональна система, що включає центральні та периферійні органи імунітету, а також вогнищеві скупчення лімфоцитів, що розсіяні по організму, у тому числі лімфоцитів, циркулюючих за током крові і лімфи.

Імуногематологія — розділ імунології, що вивчає хвороби крові, пов'язані з імунологічними реакціями організму.

Імунодепресивні речовини — лікарські засоби, що пригнічують імунну реактивність організму.

Імунодефіцитні захворювання — захворювання, що зумовлені вродженим або набутим дефектом імунної системи і характеризуються нездатністю організму здійснювати реакцію клітинного та/або гуморального імунітету.

Імунодефіцитні стани — група синдромів, зумовлених ізольованими або множинними дефектами імунної системи; характеризуються підвищеною схильністю до інфекцій, що призводить до тяжких, гострих, рецидивуючих і хронічних захворювань.

Імунодіagnostика — використання імунологічних методів для діагностики захворювань або порушень захисних функцій організму.

Імунопрофілактика — профілактика захворювань шляхом активної і пасивної імунізації.

Імунотерапія — лікування, в основі якого лежить дія на імунну систему організму з метою відновлення імунологічного гомеостазу, регулювання або тимчасового заміщення функції окремих ланцюгів імунітету.

Ін'єкція — уведення в тканини та деякі порожнини організму лікувальних розчинів.

Інактивація — зниження активності мікроорганізмів, а також специфічних білкових речовин під впливом різних чинників.

Інвазія — проникнення паразитів тваринного походження в організм людини з наступним розвитком різних форм їх взаємодії.

Інвалідність — тривала або стійка (постійна), повна або часткова втрата працездатності.

Інгаляторій — приміщення, обладнане інгаляторами.

Інгаляція — метод введення в організм шляхом вдихання різних лікарських або біологічно активних речовин з лікувально-профілактичною метою.

Індивідуальні засоби захисту — прилади, спеціальний одяг і лікарські препарати, призначені для запобігання або зменшення шкідливої дії на організм людини радіоактивних, отруйних і бактеріальних засобів, деяких чинників зовнішнього середовища та умов виробництва.

Іноперабельність — стан хворого (тимчасовий чи постійний), що виключає можливість радикального оперативного лікування

Інсулін — гормон підшлункової залози.

Інсулінотерапія — метод лікування, заснований на застосуванні інсуліну.

Інсульт — гостре порушення мозкового кровообігу.

Інтерферони — низькомолекулярний білок, що належить до групи цитокінів.

Інтотоксикація — отруєння організму токсичними речовинами, які утворилися в ньому самому або надійшли ззовні.

Інтубація — введення спеціальних трубок у просвіт гортані, трахеї і бронхів з метою відновлення і поліпшення прохідності дихальних шляхів або проведення інгаляційного наркозу.

Інфаркт — вогнищевий некроз органа, що зумовлений раптовим порушенням місцевого кровообігу.

Інфаркт міокарда — захворювання, зумовлене розвитком одного або кількох вогнищ ішемічного некрозу в міокарді. .

Інфекційна лікарня — спеціалізований лікувально-протиепідемічний заклад, що здійснює стаціонарну кваліфіковану і спеціалізовану лікувальну допомогу хворим або встановлення діагнозу при підозрі на інфекційне захворювання.

Інфекційні захворювання — хвороби, спричинені патогенними мікроорганізмами і характеризуються заразністю, наявністю інкубаційного періоду, реакціями інфікованого організму на збудника і циклічним перебігом та формуванням постінфекційного імунітету.

Інфекційні психози — психічні захворювання, що ускладнюють перебіг інфекційних процесів.

Інфекційні хвороби (як дисципліна) — розділ клінічної медицини, що вивчає етіологію, патогенез, перебіг, принципи, методи лікування і профілактики інфекційних хвороб.

Інфекція — проникнення і розмноження патогенів в організм з наступним розвитком складного комплексу їх взаємодії — від носійства збудників до вираженої хвороби.

Інфільтрація — проникнення в тканини і накопичення в них клітинних елементів, рідин і різних хімічних речовин.

Інфузійна терапія — вид лікування, в основі якого лежить внутрішньовенне вливання великих кількостей різних рідин протягом значного проміжку часу (кілька годин і навіть діб).

Інцест — статеві зносини (кровозмішування) між близькими родичами.

Істерія — нервово-психічний розлад, що характеризується поліморфними функціональними психічними, неврологічними і соматичними розладами при значній навіюваності і самонавіюваності хворих, прагненні повернути до себе увагу.

Історія хвороби — медичний документ, призначений для запису спостережень за станом хворого упродовж всього періоду лікування в лікувально-профілактичному закладі.

Ішемічна хвороба серця — група захворювань і патологічних станів серця, головним етіологічним фактором яких є атеросклероз вінцевих артерій, що за певних умов викликає невідповідність між потребою міокарда в кровопостачанні і можливою величиною притоку крові через уражену артерію.

Ішіас — ураження корінців попереково-крижового відділу хребта, що спостерігається при остеохондрозі хребта, інфекціях, травмах.

Їжа — сукупність харчових продуктів, придатних до вживання.

Йога — у філософських системах давньої і середньовічної індії вчення про самопізнання і методи управління психікою та психофізіологією людини, що досягається методами морального і фізичного тренування; вправи й. застосовуються з лікувальною і діагностичною метою.

Йоготерапія — лікування хвороб і запобігання їм методами йоги.

Йодизм — хворобливий стан, який розвивається після введення в організм препаратів йоду у випадках їх передозування або індивідуальної непереносності, що викликає запалення слизових оболонок у місцях виділення йоду.

Йодування — спосіб масової профілактики ендемічного зоба за допомогою збагачення питної води та харчових продуктів сполуками йоду.

Кал — вміст дистального відділу товстої кишки, який виділяється при дефекації; у здорової людини к. складається із залишків їжі — $\frac{1}{3}$, виділень органів травлення — $\frac{1}{3}$, мікробів — $\frac{1}{3}$.

Каліцтво — 1) короточасне пошкодження здоров'я внаслідок нещасного випадку або протиправних дій; 2) тяжка вада розвитку, що спотворює зовнішній вигляд і часто не сумісна з життям.

Калорійність — енергетична цінність харчових продуктів, яка дорівнює кількості енергії, що вивільнюється при окисленні харчових продуктів в організмі.

Кальциноз — відкладення кальцієвих солей у тканинах та в різних патологічних утвореннях.

Камптомелічний синдром — остеохондродисплазія, виражена наявністю плоского обличчя, викривлених великогомілкових кісток і ямкоподібної шкіри на ногах, короткими хребцями та гіпопластичними лопатками.

Кандидоз хронічний слизових оболонок та шкіри — клітинний імунodefіцит з персистуючим ураженням слизових оболонок, шкіри, волосистої частини голови та нігтів грибами роду *Candida*.

Кандидоз — інфекційне захворювання шкіри, слизових оболонок і внутрішніх органів, спричинене дріжджоподібними грибами.

Кандинського — Клерамбо синдром — комплекс симптомів психічного автоматизму (див. Автоматизм у психіатрії).

Канцерогенні речовини — речовини, що мають здатність викликати утворення злоякісних пухлин.

Канцерофобія — нав'язливий страх захворіти на рак.

Капоші саркома множинна геморагічна — злоякісне ураження шкіри, а інколи і внутрішніх органів.

Капоші синдром — гостре захворювання, яке виникає в дітей, що страждають дитячою екземою або ексудативним діатезом у випадках приєднання вірусної інфекції або внаслідок вакцинації.

Капсула — 1) у фармакології — оболонка з желатину, крохмалю або іншого біополімеру, в яку поміщають дозовані порошкоподібні, гранульовані, пастоподібні, напіврідкі або рідкі лікарські речовини, що використовуються для внутрішнього застосування з метою усунення їх неприємних властивостей (смаку, запаху) або для запобігання подразнюючої дії на слизові оболонки; 2) в анатомії — оболонка, що вкриває різні органи або їхні частини, чи патологічні новоутворення в організмі; 3) у бактеріології — шар речовини, синтезований деякими бактеріями, що вкриває їхню поверхню і перешкоджає фагоцитозу.

Карантин — комплекс обмежувальних медико-санітарних та адміністративних заходів, спрямованих на запобігання поширенню карантинних інфекційних захворювань.

Карантинні хвороби — група інфекційних захворювань, які характеризуються великою заразністю і високою летальністю.

Карбункул — гостре гнійно-некротичне запалення кількох волосяних фолікулів і сальних залоз, яке поширюється на шкіру.

Кардит — запалення будь-яких структур серця.

Кардіалгія — біль у ділянці проєкції серця на передню грудну стінку.

Кардіографія — 1) графічна реєстрація змін будь-якої функції серця; 2) графічна реєстрація механічних коливань грудної клітки, зумовлених діяльністю серця.

Кардіологія — розділ внутрішніх хвороб, який вивчає функцію, морфологію в нормі і патологію серцево-судинної системи, а також окремі захворювання системи кровообігу, їх етіологію, патогенез, клінічні прояви, діагностику, лікування і профілактику.

Кардіоміопатії — будь-які структурні або функціональні зміни міокарда шлуночків, за винятком вроджених аномалій розвитку, клапанних вад серця; уражень, які зумовлені системними захворюваннями судин великого або малого кола; ізольованого ураження перикарда, вузлів або пучків провідникової системи серця; ураження коронарних артерій епікарда при відсутності хронічного дифузного зниження функції міокарда.

Кардіоневроз — форма неврозу, яка характеризується серцебиттями, кардіалгією та іншими непріємними відчуттями в ділянці серця.

Кардіопатія — хвороба серця взагалі, серцева хвороба; термін застосовується в тих випадках, коли неможливо визначити суть патологічного процесу в серці.

Кардіосклероз — розростання сполучної тканини в серцевому м'язі.

Кардіоспазм — захворювання, що супроводжується порушенням нормальної скорочувальної здатності стравоходу і рефлекторного розкриття кардії.

Кардіостимуляція — лікування порушень серцевого ритму шляхом впливу на міокард шлуночків електричними імпульсами певної потужності і частоти.

Кардіотонічні лікарські засоби — лікарські засоби, що мають позитивний інотропний вплив на міокард.

Кардіофобія — нав'язливий страх захворювань серця чи смерті від серцевих хвороб.

Карієс — патологічний процес руйнування кісткової тканини на обмеженій ділянці.

Карликовість летальна — група остеохондродистрофій, виражених в новонароджених; характеризуються летальним (або потенційно летальним) нанізмом з укороченням кінцівок

Карлсон, Арвід (1923–2018) — лікар, нейробіолог, фармаколог, фармацевт, викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1999) за дослідження дофаміну та його ролі в лікуванні хвороби Паркінсона; Швеція.

Каротиноз — стан організму зумовлений надмірним вживанням каротину; к. також може спостерігатися при цукровому діабеті, мікседемі та нервовій анорексії, що, імовірно, пов'язано з порушенням перетворення каротину у вітамін а.

Каррель, Алексіс (1873–1944) — хірург, біолог, патофізіолог, євгеніст; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1912) за праці з дослідження судинних швів і трансплантації кровоносних судин і органів; Франція.

Кастрація — штучне видалення статевих залоз у людини і тварин та видалення генеративних органів у рослин при гібридизації.

Катаракта — захворювання ока, що характеризується помутнінням кришталика. Ока, які не пов'язані з ураженням кришталика.

Катарсис — звільнення від невротичних розладів за допомогою застосування психотерапевтичних прийомів, спрямованих на емоційне відрегування.

Катетеризація — введення катетера в порожнини організму, кровоносні і лімфатичні судини людини та тварин з діагностичною і лікувальною метою (спорожнення і промивання).

Катування — навмисне нанесення пошкоджень із завданням сильних больових відчуттів або психічних страждань.

Кац, Бернард сер (1911–2003) — лікар, нейробіолог, викладач, фізик, хімік; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1970) за дослідження медіаторів нервових волокон і механізмів їх збереження, виділення та інактивації; Німеччина — Велика Британія.

Кашель — захисний складний рефлекторний акт, який характеризується різким наростанням внутрішньогрудного тиску внаслідок синхронного напруження дихальної і допоміжної мускулатури при закритій голосовій щілині з наступним її відкриттям і поштовхоподібним форсованим видихом.

Квінке синдром — ангіоневротичний набряк, який має різну етіологію.

Келер, Георг (1946–1995) — біолог, імунолог, хімік, викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1984) за теорії щодо специфічності розвитку і контроль імунної системи, відкриття принципу продукування моноклональних антитіл; Німеччина.

Келін, Вільям молодший (1957) — викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2019) за дослідження реагування й адаптації клітин на доступність кисню; США.

Кемпбелл, Вільям Сесіл (1930) — паразитолог, біолог, викладач, біохімік, фізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2015) за дослідження інфекцій, спричинених круглими червами; Ірландія.

Кендалл, Едуард Келвін (1886–1972) — біохімік; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1950) за відкриття, що стосуються гормонів кори наднирникових залоз; США.

Кендел, Ерік (1929) — невролог, психіатр, нейробіолог, психолог, біохімік, викладач, біофізик; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1999) за дослідження трансдукції у нервовій системі; США.

Кератоз — 1) зроговіння, рогове перетворення, утворення рогової речовини в тканинах; 2) захворювання шкіри незапального характеру, яке характеризується потовщенням рогового шару епідермісу.

Кислотно-лужна рівновага — відносна сталість водневого показника (рН) внутрішнього середовища організму, зумовлена спільною дією буферних (гідрокарбонатна, фосфатна, білкова та гемоглобінова) і деяких фізіологічних систем, які визначають повноцінність метаболічних перетворень у клітинах організму.

Киснева терапія — застосування кисню з лікувальною метою; компенсування дефіциту кисню в тканинах за гіпоксії.

Кір — гостра інфекційна хвороба вірусної етіології, яка характеризується підвищенням температури, інтоксикацією, катаром верхніх дихальних шляхів і слизових оболонок очей, а також розвитком на шкірі плямисто-папульозного висипу. вірус к. належить до роду морбілівірусів родини параміксовірусів.

Кірка — продукт висихання екsudату, який утворюється при різних патологічних процесах у шкірі.

Кіста — патологічна порожнина, стінка якої утворена сполучною тканиною; внутрішня поверхня часто вистелена епітелієм або ендотелієм.

Кіфоз — викривлення хребта в людей (здебільшого грудного відділу) випуклістю назад.

Клаустроманія — страх і небажання вийти із зачиненого приміщення.

Клаустрофілія — нав'язливий потяг зачиняти вікна та двері через страх залишитися одному в незачиненому приміщенні.

Клаустрофобія — нав'язливий страх залишатися в закритому приміщенні.

Клептоманія — хворобливий, непереборний потяг до крадіжок.

Клишоногість — комбінована деформація ступні.

Клімактеричний синдром — комплекс симптомів, що виникає в частини жінок у клімактеричному періоді.

Кліматологія медична — наука, що вивчає вплив фізичних чинників довкілля на людину і розробляє методи їх оцінки з лікувально-профілактичною метою.

Клініка — 1) лікувальна установа, в якій лікування хворих поєднується з науково-дослідною та педагогічною працею; 2) клінічна картина.

Клініко-анатомічні конференції — конференції лікарського колективу, які є однією з форм науково-практичної діяльності лікарів.

Клініцист — лікар, який працює в клініці і лікування хворих поєднує з науковими спостереженнями та дослідженнями.

Клінічна біохімія — розділ біологічної хімії, що вивчає зміни біохімічних процесів в організмі людини за патологічних станів та лікувальних впливів і розробляє методи виявлення цих змін з діагностичною та профілактичною метою.

Клінічна смерть — стан організму, що настає після зупинки серцевої діяльності та дихання і продовжується до настання незворотних змін у вищих відділах центральної нервової системи.

Клод, Альберт (1899–1983) — біолог, лікар, біохімік, викладач, цитолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1974) за відкриття, що стосуються структурної і функціональної організації клітин; Бельгія — США.

Клостридіози — гострі токсико — інфекційні захворювання людини і тварин, спричинені деякими видами патогенних грам-позитивних бактерій роду *Clostridium*.

Коагулограма — графічне зображення або цифрове вираження результатів дослідження системи гемостазу.

Коагулологія — розділ гематології, що вивчає біохімію, фізіологію і патологію зсідання крові.

Коен, Стенлі (1922–2020) — біохімік, викладач, лікар-ендокринолог, фізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1986) за відкриття чинників росту клітин; США.

Коїтус — злягання, парування, статевий акт.

Кокаїн — алкалоїд тропанового ряду, складний етер, що міститься в листках південноамериканської рослини *Erythroxylum coca*; другий за поширенням у світі наркотик після опіатів.

Кокаїнізм — форма наркоманії, спричинена фізичною залежністю від кокаїну.

Коклюш — гостре інфекційне захворювання, яке характеризується циклічним перебігом і нападами спазмолітичного кашлю.

Коксакі вірусні хвороби — група гострих гарячкових захворювань, спричинені ентеровірусами Коксакі.

Коксартроз — різновид артрозу кульшових суглобів.

Кокцидіоз — інвазійна хвороба, що виникає внаслідок розвитку в клітинах кишкового епітелію людини паразитичних найпростіших — кокцидій, і характеризується порушенням функції кишківника з незначно вираженими явищами інтоксикації.

Коліт виразковий неспецифічний — захворювання, яке характеризується хронічним колітом з розвитком ерозій, виразок, крововиливів, псевдополіпів та інших уражень кишкової стінки.

Коліт — запально — дистрофічне ураження товстої кишки.

Колоїдні лікарські засоби — лікарські препарати, водні розчини або сухі речовини, що утворюють з водою колоїдні розчини.

Колька — сильний переймистий біль, що виникає у вигляді раптового нападу; походить від кишок, у більш широкому контексті — від органів черевної порожнини.

Кольпіт — запалення піхви.

Кольпоцитодіагностика — дослідження балансу статевих гормонів шляхом вивчення клітинного складу піхвових мазків.

Кома — найвищий ступінь патологічного гальмування центральної нервової системи, що характеризується втратою свідомості, відсутністю рефлексів на зовнішні подразники і розладом регуляції життєво важливих функцій організму.

Комедони — чорні вугрі; пробка зі зроговілих епітеліальних клітин і жирів у вивідних протоках сальних залоз.

Компенсація — урівноважування, відновлення, відшкодування; урівноваження хворобливих розладів в організмі через розвиток відповідних пристосувань.

Компрес — спеціальна лікувальна пов'язка.

Комунальна гігієна — розділ гігієни, що вивчає вплив чинників довкілля на здоров'я і санітарні умови життя населення.

Кон'юнктивіт — запалення кон'юнктиви, переважно інфекційної природи.

Конвульсія — мимовільні скорочення м'язів тіла, мимовільні рухи кінцівок або всього тіла; сильні судоми всього тіла.

Кондиціоналізм — доктрина загальної етіології, суть якої — виникнення хвороби це процес, що вимагає одночасної або послідовної дії багатьох, рівнозначних чинників, кожний із яких є однаково значущим та необхідним для захворювання.

Коніоз — хвороби, спричинені дією пилу на організм.

Консервативне лікування — лікування без оперативного втручання, неоперативне лікування.

Консервування крові — методи збереження крові поза організмом у стані її біологічної і функціональної повноцінності.

Консервування органів і тканин — методи впливу на ізольовану від цілісного організму частину (тканину, орган, комплекс органів) фізичними, хімічними і біологічними чинниками, що дозволяє зберегти її життєздатність і повноцінну функцію впродовж тривалого часу існування поза організмом.

Консиліум у медицині — нарада лікарів одного або різних фахів з метою висновку про стан здоров'я обстеженого, встановлення діагнозу хвороби, визначення її прогнозу, тактики обстеження і лікування хворого.

Контагіозність — здатність інфекційних хвороб передаватися від хворих людей і тварин здоровим; заразливість.

Контрацепція — запобігання зачаттю (вагітності), запобігання заплідненню яйця штучними засобами.

Контузія — синдром, що гостро розвивається при одночасній дії на велику поверхню тіла механічної травми, різкого перепаду тиску оточуючого середовища та вібрації.

Координація (у фізіології) — узгодження функцій різних органів і систем організму, зумовлене певною взаємодією процесів збудження і гальмування в центральній нервовій системі

Копрологія — наука про вивчення екскрементів (калу).

Корана, Гар Гобінд (1922–2011) — генетик, біолог, хімік, викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1953) за розшифрування генетичного коду і його ролі в синтезі білків; США.

Корі, Герті Тереза (1896–1957) — біохімік, лікар, психолог, фізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1947) за відкриття каталітичного перетворення глікогену; США.

Корі, Карл Фердінанд (1896–1984) — біохімік, лікар; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1947) за відкриття каталітичного перетворення глікогену; США.

Корінебактеріоз — інфекційне захворювання тварин та людини, виражене помірними прямими кон'юнктивіту.

Кормак, Алан Маклеод (1924–1998) — фізик, біофізик; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1979) за розробку комп'ютерної томографії; США.

Корнберг, Артур (1918–2007) — біохімік, викладач, лікар, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1959) за відкриття механізмів біосинтезу нуклеїнових кислот; США.

Корозія (у медицині) — руйнування живої тканини виразковими процесами або їдкими речовинами.

Коронавіруси (Coronaviridae) — родина РНК-вмісних плеоморфних вірусів середньої величини, на поверхні яких є характерні торочкуваті ворсинки у вигляді корони.

Коронавірусна хвороба (COVID-19) — інфекційне захворювання спричинене коронавірусом SARS-CoV-2.

Коронарна недостатність — невідповідність кровопостачання міокарда його метаболічним потребам, виражена ішемією міокарда.

Короткозорість — один із видів аномалій рефракції ока, за якого паралельні промені, після заломлення фокусуються не на сітківці, а перед нею.

Кортикостероїди — специфічні гормони кіркової речовини надниркових залоз.

Косметика — комплекс засобів, призначених для гігієнічного догляду за тілом, маскувannya косметичних дефектів та віхуального покращення зовнішності.

Косметологія — галузь клінічної медицини, основними завданнями якої є вивчення, лікування або маскувannya косметичних дефектів, а також розробка методів і засобів, що використовуються з цією метою.

Косоокість — відхилення зорової осі одного із очей від спільної точки фіксації за порушення бінокулярного зору.

Коссель, Альбрехт (1853–1927) — біохімік, фізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1910) за значний вклад у дослідження хімічного складу білків і нуклеїнових кислот; Німецька імперія.

Кох, Роберт (1843–1910) — мікробіолог, один із засновників сучасних бактеріології та епідеміології; Нобелівська премія з фізіології та медицини за вивчення туберкульозу (1905); Німецька імперія.

Кохер, Еміль Теодор (1841–1917) — хірург; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1909) за праці в галузі фізіології, патології і хірургії щитоподібної залози; Швейцарія.

Кохлеарний апарат — завиток внутрішнього вуха, що забезпечує сприйняття звуків.

Кохлеопатія — захворювання внутрішнього вуха незапального генезу з ураженням рецепторних елементів спірального органа, клінічно виражене прогресуючою перцептивною приглухуватістю.

Краніологія — розділ антропології і зоології, що вивчає черепи людини і тварин.

Краніостеноз — патологічне формування черепа, яке характеризується деформацією черепа, порушенням структури його кісток; виражене розладами зору і різними симптомами недостатності функцій головного мозку.

Краплі — рідка лікарська форма для внутрішнього та зовнішнього застосування малими дозами у вигляді розчину.

Краснуха скарлатинозна — гостре інфекційне захворювання, яке клінічно нагадує легку форму скарлатини.

Краснуха — гостре інфекційне вірусне захворювання, що характеризується висипом на шкірі і збільшенням лімфатичних вузлів.

Кребс, Ганс Адольф (1900–1981) — біохімік, фізіолог, викладач, лікар; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1953) за внесок у розробку циклу трикарбонових кислот; Велика Британія.

Кребс, Едвін Герхард (1918–2009) — біохімік, викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1992) за відкриття, що стосуються білкового фосфорилування; США.

Кремація — спалювання в крематорії тіл померлих людей та видалених під час оперативних втручань тканин і органів.

Кретинізм — синдром, що характеризується незворотними порушеннями нервового, психічного і соматичного розвитку, що пов'язано з дефіцитом тиреоїдних гормонів у критичній стадії розвитку мозку.

Кривошия — деформація шиї, виражена неправильною позицією голови.

Криз — раптова зміна в організмі, яка характеризується нападopodobною появою або підсиленням симптомів хвороби, що мають перехідний характер.

Криза — одна із форм завершення деяких інфекційних хвороб.

Крік, Френсіс (1916–2004) — молекулярний біолог, фізик, нейробіолог, генетик, біохімік; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1962) за відкриття молекулярної структури нуклеїнових кислот та їх значення для передачі інформації в живому матеріалі; Велика Британія.

Кріобіологія — наука, що вивчає вплив низьких температур на різні біологічні об'єкти і процеси.

Кріопатологія — патологічні стани і процеси, які виникають в організмі під впливом низьких температур.

Кріотерапія — застосування низьких температур з лікувальною метою для охолодження тканин, органів або всього організму з виявленими патологічними процесами.

Кріохірургія — хірургічні методи місцевого лікування холодом.

Кров — рідка сполучна тканина живих організмів, яка виконує транспортну функцію та загальне забезпечення їх життєдіяльності.

Крововтрата — патологічний процес, який виникає через крововилив унаслідок пошкодження судин.

Кровозамінники — засоби, що застосовують з лікувальною метою як замінники або коректори крові.

Кровоспинні засоби — лікарські препарати і медичні матеріали антигеморагічної, гемостатичної дії, що зупиняють кровотечі.

Кровотеча — крововилив із кровоносних судин унаслідок порушення їхньої цілісності або проникності стінки.

Крог, Шек Август Стінберген (1874–1949) — фізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1920) за відкриття регуляторних механізмів капілярного мотора; Данія.

Крона хвороба — неспецифічний інфекційний запальний процес, що уражає різні відділи шлунково-кишкового тракту від стравоходу до прямої кишки.

Кропив'янка — захворювання, що характеризується свербіжем і раптовим висипом на шкірі, рідше — на слизових оболонках, у вигляді пухирів, викликане контактом з кропивою.

Круп — 1) комплекс симптомів, що супроводжує гострий ларингіт або ларинготрахеїт та деякі інші інфекційні захворювання, виражений явищами спазматичного стенозу гортані; 2) у патологічній анатомії — фібринозне запалення слизової оболонки, за якого випадіння фібрину спостерігається лише в межах епітеліального шару.

Ксантинурія — спадкове захворювання, розвиток якого зумовлений недостатністю ферменту ксантиноксидази.

Ксантоматоз — відкладення в шкірі та деяких тканинах холестерину та/або тригліцеридів внаслідок первинного або вторинного порушення їх обміну.

Ксенобіотик — речовина, яка не є природною для біологічних систем.

Кульгавість — порушення ходьби, яке характеризується асиметрією рухів ніг.

Культура тканин — метод вирощування (культивування) тканин (або окремих клітин), видалених з організму людини, тварин чи рослин.

Культя — частина кінцівки або будь-якого органа, що залишилася після операції, травми, або є вродженою аномалією.

Купання — водна гігієнічна і лікувально-профілактична процедура, яку виконують у природних водоймах і штучних басейнах.

Курнан, Андре Фредерік (1895–1988) — лікар, фізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1956) за розробку й удосконалення методу клінічної діагностики вад серця; США.

Курортологія — наука про природні лікувальні чинники, їхній вплив на організм людини та методи використання їх з лікувально-профілактичною метою.

Курортотерапія — комплекс лікувальних заходів на курорті, які ґрунтуються на використанні його природних чинників.

Лабільність — 1) здатність нервової та м'язової тканин відповідати максимальною частотою імпульсів на подразнення відповідно до їхньої частоти; 2) нестійкість організму щодо змін зовнішнього і внутрішнього середовища.

Лабораторія — 1) установа або її відділ, що здійснює експериментальну науково-дослідну та навчальну роботу; 2) спеціально обладнане та устатковане приладами, машинами, пристроями приміщення для наукових досліджень, навчальних робіт, контрольних аналізів та випробувань.

Лаверан, Шарль Луї Альфонс (1845–1922) — військовий лікар, фізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1907) за дослідження значення найпростіших у виникненні захворювань; Франція.

Лайма хвороба — запальне захворювання, спричинене спірохетами (*Borrelia burgdorferi*) і переноситься кліщами.

Лактози непереносимість — спадкове захворювання, яке характеризується порушенням всмоктування лактози материнського або коров'ячого молока.

Ландштайнер, Карл (1868–1943) — лікар, імунолог, хімік, інфекціоніст; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1930) за відкриття груп крові та резус-фактора; Австрія.

Лапароскопія — огляд органів черевної порожнини за допомогою ендоскопа, введеного в черевну порожнину через прокол черевної стінки.

Ларингіт — запалення гортані.

Ласса — гарячка — гостре вірусне висококонтагіозне захворювання, яке спричинене вірусом, що належить до родини *Arenaviridae*; зустрічається в африці.

Леві, Отто (1873–1961) — фармаколог, засновник нейробіології; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1936) за відкриття, пов'язані з хімічним передаванням нервових імпульсів; Австрія — Німеччина — США.

Леві-Монтальчині, Рита (1909–2019) — невролог, нейробіолог, біохімік, лікар; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1986) за відкриття чинників росту клітин; Італія — США.

Легенева гіпертензія первинна — захворювання невідомої етіології, що характеризується наявністю високої легеневої гіпертензії.

Легеневе серце — патологічні зміни, які характеризуються гіпертрофією та/або дилатацією правого шлуночка серця внаслідок легеневої артеріальної гіпертензії, що зумовлено первинними захворюваннями бронхолегеневого апарату, судин легень або торакодіафрагмальними порушеннями.

Легеня «дзеркальна» — аномалія відходження бронхів або кількості легених борозн, коли легеня на одному боці являє собою дзеркальне відображення контрлатеральної легені.

Ледерберг, Джошуа (1925–2008) — біохімік, викладач, лікар, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1958) за дослідження генетики мікроорганізмів; США.

Лейкемія — онкологічне злоякісне захворювання клітин крові, що уражає кістковий мозок та інші кровотворні органи людей і тварин.

Лейкоз(и) — злоякісне захворювання системи кровотворення.

Лейкоцитоз — збільшення кількості лейкоцитів у периферійній крові до рівня, що не перевищує 10 000 в 1 мкл, а за постійно низького рівня лейкоцитів (3 000–5 000 в 1 мкл) до рівня 8 000–9 000 в 1 мкл.

Лейсбійство — жіночий гомосексуалізм.

Лейшманіоз(и) — група трансмісивних протозойних захворювань, збудниками яких є лейшманії.

Лентіго — обмежена меланінова гіперхромія шкіри, яка характеризується утворенням дрібних плоских гіперпігментованих елементів.

Лепрозорій — лікувально-профілактичний заклад, який здійснює профілактику і лікування хворих лепрою.

Лептоспіроз — гостре інфекційне зоонозне захворювання спричинене бактеріями геномовиду *Leptospirae interrogans*.

Летальність — відношення (у %) числа померлих від деякої хвороби до числа захворілих на неї.

Летаргія — стан патологічного сну з послабленням фізичних проявів життя, нерухомістю, зниженням обміну речовин та відсутністю реакції на подразнення.

Лібідо — статевий потяг, прагнення до статевої близькості. під час сексуальності зрілості л.

Ліворукість — переважне використання лівої руки при виконанні різних дій, що виникає внаслідок інвертації функції півкуль головного мозку.

Лікар — особа, що отримала закінчену вищу медичну освіту.

Лікарня — лікувально-профілактична установа, яка надає населенню стаціонарну кваліфіковану і спеціалізовану медичну допомогу.

Лікарняна допомога — медична допомога, що надається хворим у стаціонарах лікувально — профілактичних установ.

Лікарняна палата — приміщення в складі стаціонару лікувально-профілактичної установи, призначене для розміщення і постійного перебування хворих.

Лікарська залежність — психічний, а інколи і фізичний стан, що характеризується певними поведінковими реакціями, які завжди включають настанінну потребу постійно або періодично поновлювати прийом певного засобу для того, щоб відчутти його дію на психіку, а інколи для того, щоб уникнути неприємних симптомів, зумовлених зупинкою прийому.

Лікарський збір — лікарська форма, яка є сумішшю кількох видів висушених, подрібнених рослин або їх частин, інколи з додаванням лікарських засобів; застосовується для виготовлення настоїв та відварів.

Лікарський злочин — професійна або професійно-посадова дія чи бездіяльність лікаря, які розглядаються кримінальним законодавством як злочин.

Лікарські засоби — хімічні сполуки природного або синтетичного походження та їх суміші, які застосовуються для діагностики, лікування та профілактики захворювань людини і тварин.

Лікарські помилки — помилки лікаря при виконанні своїх професійних обов'язків, які не містять складу злочину або ознак провини.

Лікарські рослини — рослини, які є джерелом отримання лікарської сировини та лікарських засобів природного походження.

Лікарські форми — придатні для застосування і зберігання стани лікарських засобів або лікарської сировини, що характеризуються певними властивостями і забезпечують оптимальну лікувальну дію.

Лікувальна фізкультура — 1) розділ клінічної медицини, що вивчає дію фізичних вправ та інших засобів фізичної культури на організм та розробляє методи їх застосування з лікувально-профілактичною і реабілітаційною метою; 2) використання комплексу засобів фізкультури з профілактичною, лікувальною і реабілітаційною метою.

Лікувально-профілактична допомога — система надання населенню всіх видів медичної допомоги.

Лікування примусове — лікування, яке здійснюється в обов'язковому порядку, незалежно від згоди хворого.

Лікування — комплекс заходів, спрямований на відновлення здоров'я.

Лімфаденіт — запалення лімфатичного вузла.

Лімфологія — наука, що вивчає будову, функції і захворювання лімфатичної системи.

Лімфома — нелейкемічні пухлини кровотворної і лімфоїдної тканини.

Лімфопенія — зменшення кількості лімфоцитів у периферійній крові.

Лімфосаркома — злоякісна пухлина, яка складається із незрілих лімфоїдних клітин.

Лімфосаркоматоз — злоякісне захворювання, яке характеризується утворенням численних лімфосарком, множинним ураженням лімфатичних вузлів, а з часом — печінки і селезінки.

Лімфостаз — припинення циркуляції лімфи в лімфатичних судинах унаслідок виникнення перешкод для її відтоку.

Ліпідоз(и) — захворювання, які характеризуються порушеннями жирового обміну і мають здебільшого спадковий характер.

Ліпман, Фріц Альберт (1899–1986) — біохімік, викладач, лікар; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1953) за відкриття коферменту та визначення його впливу на проміжні стадії метаболізму; Німеччина — США.

Ліподистрофія — локальне або тотальне ураження підшкірної тканини зі зменшенням або збільшенням об'єму жирової тканини.

Ліпокальциногранульоматоз — патологічний процес, який характеризується масивними відкладеннями солей кальцію в підшкірній тканині, м'язовій тканині, суглобових сумках.

Ліпома — доброякісна пухлина, що складається виключно з клітин зрілої жирової тканини без ознак клітинної атипії.

Ліпоматоз — збільшення кількості нейтрального жиру в жирових депо, що має місцевий характер; пухлиноподібне розростання жирової тканини.

Ліпосаркома — злоякісне інфільтрувальне новоутворення, яке характеризується наявністю атипових ліпобластів, що перебувають на різних стадіях диференціювання.

Лордоз — дугоподібне викривлення хребта наперед.

Лотербур, Пол Крістіан (1929–2007) — хімік, фізик, біофізик; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2003) за винахід методу магнітно-резонансної томографії; США.

Лурія, Сальвадор Едвард (1912–1991) — мікробіолог, викладач, вірусолог, хімік; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1969) за відкриття механізму реплікації та генетичної структури вірусів; США.

Львов, Андре Мішель (1902–1994) — біолог, вірусолог, лікар; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1965) за відкриття генетичного контролю синтезу ферментів і вірусів; Франція.

Люмбаго — сильний, раптовий біль в попереку, що супроводжує захворювання нервів і м'язів.

Лютеїнізуючий гормон — гонадотропний гормон гіпофіза, який стимулює розвиток інтерстиційної тканини у статевих залозах, біосинтез статевих гормонів у особин обох статей і овуляцію у самиць.

Лютеома — пухлина яєчника, виражена гормональною активністю, виділяючи прогестерон та естрогени.

Лямбліоз — протозойна хвороба, яка спричинене *Lambliа intestinalis*.

Льюїс, Едвард Б. (1918–2004) — зоолог, генетик, викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1995) за відкриття, що стосуються генетичного контролю на ранній стадії ембріонального розвитку; США.

М'язи — частина опорно-рухової системи, скорочення якої зумовлює переміщення частин тіла і всього тіла в просторі, а також інших систем, виконує здебільшого опорну і регуляторну функції.

М'язова дистрофія прогресуюча — захворювання, зумовлені дистрофічними змінами м'язової системи.

М'який шанкр — венеричне захворювання, спричинене грамнегативною бактерією *Haemophilus ducreyi*.

Магнітотерапія — метод фізіотерапії, який ґрунтується на дії на організм низькочастотного змінного або постійного магнітного поля.

Мазохізм — одна із форм статевого збочення, за якої статеве збудження досягається внаслідок фізичних страждань або загрозливих життю впливів, заподіяних статевим партнером.

Майнот, Джордж (1885–1950) — лікар, патофізіолог, гематолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1934) за відкриття, пов'язані з використанням печінки в лікуванні злоякісної анемії; США.

Мак-Клінток, Барбара (1902–1992) — генетик; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1983) за відкриття мобільних елементів генома; США.

Маклеод, Джон (1876–1935) — лікар, фізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1923) за відкриття інсуліну; Канада.

Мальформації артеріовенозні — різні синдроми, спільним для яких є наявність у слизовій оболонці або підслизовій основі аномальних невеликих (діаметром 1–30 мм або більше) кровоносних судин.

Малярія — гостре протозойне захворювання, спричинене малярійними плазмодіями.

Маніакально-депресивний психоз — психічне захворювання, яке характеризується маніакальним і депресивним синдромами, що розділені станами з повним зникненням психічних розладів зі збереженням передхворобливих властивостей особи.

Манія — психопатологічний стан з переважанням психомоторного збудження.

Маразм — стан розпаду психічної діяльності, що супроводжується крайнім фізичним виснаженням, ослабленням функцій організму людини внаслідок старіння.

Марення — об'єктивно неправильне, зумовлене хворобливими причинами судження, що виникає у хворого без адекватних зовнішніх приводів, яке не піддається переконанню і завжди втягує особу хворого.

Маррі, Джозеф (1919–2012) — лікар-хірург, викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1990) за відкриття, що стосуються трансплантації органів та клітин у лікуванні хвороби; США.

Маршалл, Баррі Джеймс (1951) — лікар, біолог, мікробіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2005) за дослідження впливу бактерії *Helicobacter pylori* у виникненні гастриту, виразки шлунку і дванадцятипалої кишки; Австралія.

Масаж — метод лікування та профілактики захворювань, що включає сукупність прийомів механічного дозованого впливу на різні ділянки поверхні тіла людини, які виконуються руками масажиста або спеціальними апаратами.

Мастит — запалення грудної (молочної) залози.

Мастойдит — запалення соскоподібного відростка, його кісткових комірок, а інколи і кортикального шару.

Мастопатія — фіброзно-кістозна хвороба, спричинена порушення гормональної регуляції молочної залози, що характеризується спектром проліферативних і регресивних змін тканини залози з порушенням співвідношення епітеліального та сполучнотканинного компонентів.

Материнство — 1) біологічна функція жіночого організму, спрямована на продовження людського роду; 2) соціальна функція матері, яка полягає у вихованні дитини.

Мацерація — 1) розм'якшення та розпушування тканин внаслідок тривалої дії на них рідини; 2) вимочування лікарської сировини у воді за кімнатної температури з метою вилучення діючих речовин.

Медавар, Пітер Браян (1915–1987) — лікар, імунолог, викладач, біолог, фізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1960) за відкриття набутої імунотолерантності; Велика Британія.

Медицина — система наукових знань та практичної діяльності, метою яких є зміцнення і збереження здоров'я, продовження життя людей, попередження та лікування захворювань людини.

Медична генетика — розділ генетики, що вивчає роль спадкових чинників у патології людини.

Медична допомога — сукупність лікувально-профілактичних заходів, що надається у разі захворювань, травм, отруень, пологів особами з медичною освітою.

Медична психологія — розділ психології, що вивчає психіку хворої людини, психологічні особливості професійної діяльності медичного працівника, а також взаємовідносини хворого і лікаря.

Медична сестра — фахівець із середньою медичною освітою, що працює під керівництвом лікаря в лікувальних, лікувально-профілактичних закладах, дошкільних установах і школах.

Медичний огляд — форма активної медичної допомоги населенню, спрямована на визначення стану здоров'я та виявлення ранніх форм захворювань.

Медіатори алергічних реакцій — біологічно активні речовини, що утворюються на патохімічній стадії алергічної реакції.

Медіатори клітинного імунітету — макромолекулярні речовини поліпептидної, білкової або глікопротеїдної природи, за допомогою яких Т-лімфоцити здійснюють свою ефекторну функцію.

Медіатори нервової системи — високоактивні хімічні речовини, що утворюються в нервовій тканині і здійснюють перенесення збудження у синапсах.

Меєргоф, Отто (1884–1951) — біохімік, лікар; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1922) за праці з м'язового метаболізму; Німеччина.

Межові стани — психічні захворювання, які включають психопатії, неврози та деякі форми реактивних станів.

Меланома — злоякісна пухлина з пігментотворювальної тканини.

Меланурія — виділення меланіну із сечею; сеча при цьому має темно-коричневий або чорний колір.

Меланхолія — розгорнуті варіанти великих депресій, що характеризуються вираженою психомоторною загальмованістю, схудненням, патологічним відчуттям провини, порушенням нічного сну або ранніми пробудженнями, добовими коливаннями настрою та активності з погіршенням стану вранці, а також втратою здатності переживати почуття задоволення.

Мелатонін — гормон епіфіза (шишкоподібного тіла).

Мелло, Крейг (1960) — біолог, біохімік, лікар; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2006) за відкриття РНК-інтерференції, пригнічення експресії дволанцюговою РНК; США.

Менархе — час настання перших менструацій, початок циклічної менструальної функції.

Менінгіт — запалення оболонки головного та спинного мозку.

Менінгоенцефаліт — поєднане запалення оболонки і тканини головного мозку.

Менінгоенцефаломієліт — поєднане запалення оболонки і тканини головного та спинного мозку.

Менінгококова інфекція — антропонозне інфекційне захворювання, що передається повітряно-краплинним шляхом і має різні клінічні прояви (від безсимптомного носоглоткового носійства до генералізованих форм із високою летальністю).

Менінгомієліт — одночасне запалення спинного мозку та його оболонки.

Менінгоцеле — грижа мозкових оболонки; випинання їх через дефект у черепі або в хребті.

Менопауза — друга фаза клімактеричного періоду, яка настає після останньої менструальноподібної кровотечі.

Менорагія — аномально велика менструація; кровотеча, пов'язана з менструацією.

Меностаз — відсутність менструацій, зупинка менструацій, аменорея.

Менструальний цикл — фізіологічний процес у жіночому організмі, який характеризується циклічними змінами в системі нейрогуморальної регуляції в яєчниках і в гормонально залежних органах статеві системи.

Менструація — циклічні кров'янисті виділення із матки, зумовлені відшаруванням функціональної частини ендометрію.

Менсфілд, Пітер сер (1933–2017) — фізик, викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2003) за винахід методу магнітно-резонансної томографії; Велика Британія.

Мертвонароджений — плід, у якого при народженні відсутнє позаутробне легеневе дихання і воно не спричинене штучним шляхом незалежно від наявності або відсутності серцебиття або інших ознак життя.

Мерфі, Вільям Перрі (1892–1987) — лікар; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1934) за відкриття, пов'язані з використанням печінки в лікуванні злоякісної анемії; США.

Метаболізм — 1) сукупність процесів перетворення речовин і енергії в живих організмах, які становлять основу їх життєдіяльності; 2) процес хімічної модифікації лікарської речовини в організмі.

Металоконіози — пневмоконіози (хронічні дифузні пневмоніти), які розвиваються в результаті тривалого вдихання пилу металів.

Метастазування — процес переносу патологічного матеріалу із вогнища пухлинного або запального процесу в інші органи і тканини з утворенням вторинних вогнищ.

Метеопатія — погіршення загального стану організму, що виникає внаслідок зміни погоди в умовах звичного клімату.

Метеопатологія — розділ кліматопатології, що вивчає метеопатії та метеопатичні реакції з метою розробки ефективних методів метеопрофілактики.

Мечников, Ілля Ілліч (1845–1916) — гістолог, патолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1908) за праці про імунітет; Російська імперія.

Міаз(и) — паразитарне захворювання людини, спричинене проникненням дорослих особин і личинок деяких видів мух у порожнини тваринного або людського організму.

Міалгія — біль у м'язах.

Міастенія — нервово-м'язове захворювання, яке характеризується м'язовою слабкістю і патологічною втомлюваністю.

Міастенія — різні види хворобливої слабкості мускулатури або стомлюваність м'язів.

Мігрень — захворювання, яке характеризується нападоподібним, частіше одностороннім головним болем різної інтенсивності, частоти та тривалості, який супроводжується вегетативними порушеннями, інколи перехідними вогнищевими неврологічними симптомами.

Мієлобластоз — наявність мієлобластів у периферійній крові або значне збільшення їх вмісту в кістковому мозку.

Мієломна хвороба — форма парaprотейнімічних гемобластозів.

Мієлопатія — підгострі і хронічні ураження спинного мозку (незапального характеру), зумовлені різними патологічними процесами.

Мієлоцеле — грижа спинного мозку, у гризовому мішку якої міститься частково вкритий оболонками змінений спинний мозок та цереброспинальна рідина.

Мікобактеріоз — інфекційні захворювання людини та тварин, які спричинені патогенними або умовно патогенними мікобактеріями.

Мікози — група хвороб, спричинених різними видами патогенними грибів.

Мікоплазмози — антропонозні інфекційні захворювання органів дихання, плеври, шкіри, іноді — сечостатевої системи людини, спричинені умовно патогенними бактеріями *Mycoplasma pneumoniae*, *M. hominis*, *Ureaplasma urealyticum*.

Мікотоксикози — захворювання людини і тварин, спричинені отруєнням мікотоксинами, які продукують патогенні види грибів.

Мікотоксини — група токсичних сполук, вторинних метаболітів вироблених грибами, що виступають сильними подразниками, алергенами, викликають мікотоксикози.

Мікроспорія — мікоз шкіри та волосся, що спричинений дерматофітами роду *Microsporum*.

Мікротравма — пошкодження, спричинене дією незначною за силою, яка не перевищує межі фізіологічного опору тканин, що призводить до порушення їх функції і структури після одноразового або багаторазового однотипного впливу.

Мікрохірургія — напрям у хірургії, методом якого є оперативні втручання із застосуванням оптичних засобів, спеціального інструментарію і найтоншого шовного матеріалу.

Мікроциркуляція — процес спрямованого руху різних рідин організму на рівні тканинних мікросистем, орієнтованих навколо кровоносних і лімфатичних мікросудин.

Міксаденіт — запалення слизових залоз.

Мікседема — клінічний синдром, що супроводжується слизовим набряком шкіри.

Мільштейн, Сезар (1927–2002) — молекулярний біолог, імунолог, викладач, лікар; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1984) за теорії щодо специфічності розвитку і контроль імунної системи, відкриття принципу продукування моноклональних антитіл; Аргентина — Велика Британія.

Міміка — виразні рухи м'язів обличчя, що супроводжують певні переживання, мовлення та жести.

Мінералізація води — загальний вміст у воді розчинених мінеральних солей.

Мінеральна дистрофія — порушення обміну мінеральних речовин, що призводить до патологічних змін в органах і тканинах.

Мінеральний обмін — сукупність процесів засвоєння, перетворення і виділення з організму неорганічних сполук, які складають зольний залишок.

Мінеральні води — природні води, хімічний склад та фізичні властивості яких зумовлюють їх застосування з лікувально-профілактичною метою.

Міоглобін — складний білок м'язів групи хромопротеїдів, за хімічним складом і властивостями подібний до гемоглобіну крові, від якого відрізняється будовою білкової частини молекули.

Міодистрофія — патологічні процеси різного генезу, які супроводжуються дистрофічними змінами у поперечносмугастій і гладенькій мускулатурі.

Міозит — запалення м'язів

Міокардит — запалення серцевого м'яза.

Міокардіодистрофія — 1) зміни в міокарді, що виникають внаслідок порушення його живлення; 2) первинні стосовно морфологічних змін міофібрил і зворотні на ранніх стадіях порушення обміну речовин, утворення і перетворення енергії в міокарді, що призводять до недостатності скоротливої та інших функцій серця.

Міологія — 1) наука, що вивчає будову, розвиток, функціонування, анатомію і порівняльну анатомію м'язової системи; 2) розділ анатомії, який вивчає скелетні м'язи.

Міопатія — 1) первинне, або ідіопатичне, захворювання м'язів; 2) спадкові захворювання м'язів, які характеризуються зменшенням кількості м'язових волокон у пучках, різкою дифузною різнокаліберністю волокон, що збереглися, з переважанням серед них атрофованих волокон, гіаліновою і вакуольною дистрофією, дискоїдним і коагуляційним некрозом окремих волокон, розщепленням гіпертрофованих волокон, розростанням сполучної і жирової тканини в ендо- і перимізії.

Міорелаксанти — лікарські засоби, що зменшують тонус скелетних м'язів і внаслідок цього спричиняють зниження рухової активності; розрізняють м. центральної і периферійної дії.

Міотонія — 1) тонічна судова або тимчасова ригідність м'яза; стан, за якого скорочений під час рухового акту м'яз розслаблюється не одразу, а дуже повільно; 2) нервово-м'язові захворювання, що характеризуються наявністю міотонічного феномена, який полягає в різкому утрудненні розслаблення м'язів після сильного їхнього скорочення.

Мозер, Едвард Інгялд (1962) — нейробіолог, психолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2014) за відкриття просторових клітин мозку, що відповідають за систему орієнтації людини у просторі; Норвегія.

Мозер, Мейбрід (1963) — нейробіолог, психолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2014) за відкриття просторових клітин мозку, що відповідають за систему орієнтації людини у просторі; Норвегія.

Мокрота — патологічно змінений або в надмірній кількості трахеобронхіальний секрет, що виділяється при відхаркуванні.

Молозиво — секрет молочних залоз жінки, який виділяється в перші 2–3 дні лактації після народження дитини; складається із молозивних тілець, лейкоцитів і молочних кульок.

Моніш, Антоніо Кастану ді Абреу Фрейре Егашем (1874–1955) — психіатр, нейрохірург; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1949) за відкриття терапевтичного впливу лоботомії в лікуванні деяких психозів; Португалія.

Моно, Жак (1910–1976) — біолог, біохімік, генетик, лікар, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1965) за відкриття генетичного контролю синтезу ферментів і вірусів; Франція.

Мононуклеоз інфекційний — гостра антропонозна герпесвірусна хвороба, спричинена вірусом Епштейна — Барр.

Монтаньє, Люк (1932) — біолог, вірусолог, лікар; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2008) за відкриття ретровірусу, що спричинює ВІЛ-інфекцію людини; Франція.

Морг — спеціально обладнане приміщення для зберігання трупів.

Морган, Томас Гант (1866–1945) — біолог, один із засновників генетики; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1933) за відкриття, пов'язані з роллю хромосом у спадковості; США.

Морфінізм — вид наркоманії, який характеризується хронічним зловживанням морфію внаслідок хворобливої пристрасті до нього як засобу штучного підвищення настрою та самопочуття.

Моціон — пішохідна прогулянка з гігієнічною і лікувальною метою.

Муковісцидоз — тяжке системне спадкове захворювання аутосомнорецесивного типу, спричинене мутацією гена на довгому плечі сьомої хромосоми.

Мукополісахаридози — захворювання, що зумовлені генетичним дефектом ферментного розщеплення вуглеводної частини молекули мукополісахаридів і супроводжуються відкладенням нерозщеплених глікозаміногліканів у сполучній тканині різних органів.

Муміфікація — 1) перетворення трупа на мумію; 2) висихання тканин трупа або змертвілих частин живого організму.

Мурад, Ферід (1936) — лікар, біолог, фармаколог, викладач, фармацевт; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1998) за відкриття ролі оксиду азоту, як сигнальної молекули в регуляції серцево-судинної системи; США.

Мутація голосу — зміни голосу в період статевого дозрівання, зумовлені збільшенням гортані.

Мюллер, Герман Джозеф (1890–1967) — генетик, біолог, біофізик, лікар; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1946) за відкриття виникнення мутацій унаслідок впливу рентгенівського випромінювання; США.

Набряк — надмірне накопичення рідини в тканинах організму і серозних порожнинах, виражене збільшенням об'єму тканин або зменшенням місткості серозної порожнини, зміною фізичних властивостей і розладом функцій набряклих тканин та органів.

Навіювання — спрямована психічна дія, яка сприймається суб'єктом пасивно, без критичної оцінки.

Навколоплідні води — рідина, розміщена в амніоні (навколоплідному мішку); н. в. є проміжною зоною між організмом матері і плодом упродовж всієї вагітності та необхідним середовищем для плода, виконуючи численні функції щодо забезпечення його росту і розвитку; максимальний об'єм н. в. (1000–1500 мл) спостерігається в період між 30–38 тижнями вагітності, у кінці вагітності він становить близько 600 мл.

Нагноєння — утворення гною у вогнищі запалення.

Напад — хворобливий стан, що виникає раптово, як правило, багаторазово повторюється, чітко обмежений у часі.

Наркоз — 1) штучно викликаний глибокий сон, який супроводжується відключенням свідомості, аналгезією, розслабленням скелетної мускулатури та пригніченням рефлекторної активності; 2) метод уведення в стан наркозу з метою безболісного проведення хірургічних втручань та створення умов для управління функціями організму.

Наркологія — розділ психіатрії, що вивчає прояви, етіологію і патогенез токсикоманій, хронічного алкоголізму та наркоманій, розробляє методи їх попередження та лікування.

Наркоманії — хвороби, які характеризуються потягом до постійного прийому в дозах, що збільшуються, наркотичних лікарських засобів та наркотичних речовин внаслідок стійкої психічної і фізичної залежності від них.

Наркотичні засоби — речовини та продукти, що містять наркотичні сполуки, зловживання якими може призвести до розвитку наркоманій.

Народжуваність — процес поповнення чисельності населення внаслідок народження дітей.

Наруга сексуальна — будь-яка сексуальна дія, здійснена із застосуванням насилля.

Настої — рідкі лікарські форми, водні витяжки лікарських речовин із рослинної сировини, які отримують шляхом нагрівання на водяній бані.

Настоянка — рідка лікарська форма, спиртова, спиртово-водна, спиртово-ефірна витяжка із рослинної лікарської сировини, яку отримують без нагрівання та видалення екстрагента.

Натанс, Деніел (1928–1999) — біохімік, мікробіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1978); США.

Невралгія — синдром, який характеризується інтенсивними болями по ходу чутливого чи змішаного нерва або в їхніх іннерваційних ділянках, часто поєднана з гіперестезією або гіпестезією в зоні їхньої іннервації.

Неврастенія — одна із форм неврозу.

Неврит — ураження нерва запального або дегенеративного характеру, яке клінічно виражене невралгією, гіперестезією, анестезією та парестезіями з м'язовою атрофією в ділянці іннервації ураженого нерва.

Невроз(и) — перехідні психогенні функціональні психічні захворювання, які характеризуються астеничними, нав'язливими, істеричними розладами з тенденцією до затяжного перебігу, а також тимчасовим зниженням розумової та фізичної працездатності.

Неврологія — розділ медичної науки, що вивчає розвиток, будову, функції, захворювання нервової системи та розробляє способи їхнього лікування.

Невропатія (у неврології) — стан, що ґрунтується на ураженнях периферійних нервів первинно-дегенеративного характеру, спричинених різними факторами.

Невропатія (у психіатрії) — вроджений патологічний стан із різко вираженою загальною, особливо вегетативною, збудливістю та нервово-психічною виснажливістю.

Невропатологія — галузь клінічної медицини, що вивчає причини і механізми патогенезу захворювань нервової системи, а також розробляє методи їх діагностики, лікування та профілактики.

Недієздатність — втрата особою здатності самостійно здійснювати свої громадянські права та обов'язки внаслідок глибоких порушень психіки, зумовлених психічною хворобою або слабоумством.

Недоношеність — рівень розвитку плода, народженого до закінчення нормального періоду внутрішньоутробного розвитку; характеризується недостатньою опірністю до дії чинників зовнішнього середовища, недостатністю терморегуляції, схильністю до асфіксії.

Неєр, Ервін (1944) — біофізик, викладач, хімік; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1991) за розробку методу фіксації локального потенціалу; Німеччина.

Незайманість, цнота — відсутність в особи статевого досвіду.

Нейровірусні хвороби — інфекційні хвороби, спричинені різними вірусами та характеризуються ураженням нервової системи.

Нейродерматози — різновид дерматозів, розвиток яких зумовлений порушеннями функції нервової системи.

Нейродерміт — хронічний сверблячий дерматоз, який характеризується папульозним висипом з ліхенізацією шкіри у вогнищах ураження.

Нейроендокринні захворювання — захворювання, у механізмі розвитку яких основне значення має ураження гіпоталамо-гіпофізарної системи.

Нейроендокринологія — наука, що вивчає шляхи та механізми нерво-во-рефлекторної регуляції функцій нейроендокринних центрів і характер впливу на них структур стовбура та лімбічної системи головного мозку здорового і хворого організму.

Нейроепітелій — група тканинних структур, що походять із ектодерми і за будовою та функцією наближаються до покривних видів епітелію.

Нейроінфекція — інфекційні захворювання, які характеризуються переважно локалізацією збудника інфекції в центральній нервовій системі та клінічними проявами її ураження.

Нейрокібернетика — розділ біологічної кібернетики, що вивчає принципи організації та функціонування нервової системи, механізми здійснення актів поведінки, аналізаторні механізми, механізми пам'яті.

Нейролептичний синдром — симптомокомплекс, що характеризується поєднанням вегетативних неврологічних і психічних розладів, які виникають у періоді лікування нейролептичними засобами.

Нейролептичні засоби — лікарські препарати різноманітної, переважно пригнічувальної, дії на вищу нервову діяльність, емоційний стан та поведінку, що не порушують свідомості.

Нейролінгвістика — наука, що вивчає нейрофізіологічні механізми мовної діяльності людини, розлади (афазії) та способи їх лікування (відновлення мовної діяльності).

Нейроміалгія рук професійна — захворювання, яке виникає внаслідок тривалого статичного або динамічного напруження м'язів, охолодження рук з мікротравматизацією нервових стовбурів.

Нейроміотонія — синдром постійної активності м'язових волокон.

Нейротоксичний синдром — симптомокомплекс, що спостерігається у дітей раннього віку за деяких інфекційних захворювань.

Нейротропні лікарські засоби — лікарські препарати, що переважно діють на нервову систему.

Нейрофармакологія — розділ фармакології, що вивчає вплив лікарських засобів на нервову систему.

Нейрофізіологія — розділ фізіології, що вивчає процеси, які відбуваються в нервовій системі, та функції різних її структур.

Нейрохірургія — розділ хірургії, який розробляє оперативні методи лікування захворювань і травматичних ушкоджень центральної і периферійної нервової систем та вивчає причини виникнення, розвиток і діагностику цих захворювань.

Нейроциркуляторна дистонія — симптомокомплекс функціональних порушень діяльності серцево-судинної системи, зумовлений неадекватністю її регуляції.

Нейтронна терапія — вид променевої терапії, яка здійснюється за допомогою нейтронного випромінювання.

Нейтропенії спадкові — захворювання, основною ознакою яких є постійне або періодичне різке пониження кількості нейтрофілів у крові та кістковому мозку.

Нематодози — група хвороб, спричинених різними видами нематод.

Неоартроз — 1) штучно утворений суглоб; 2) морфологічне утворення, який може появлятися при тривало існуючому несправжньому суглобі.

Неонатологія — розділ педіатрії, що вивчає фізіологічні особливості та хвороби дітей до 28 днів життя.

Непрацездатність — неможливість, внаслідок медичних чи соціальних протипоказань, продовжувати звичну професійну діяльність.

Непритомність — патологічний стан, що характеризується раптовим різким погіршенням самопочуття, наростаючою слабкістю, вегетативно-судинними розладами, пониженням м'язового тону і короточасним порушенням свідомості та падінням.

Нервово-артритичний діатез — аномалія конституції, яка характеризується вираженою схильністю до захворювань нервової системи та артритів обмінного генезу.

Нервово-паралітичні отруйні речовини — група швидко діючих отруйних речовин, токсичний ефект яких виражений за первинного порушення діяльності нервової системи з наступним розладом функції інших життєвоважливих систем і органів.

Нерс, Пол сер (1949) — біохімік, генетик; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2001) за відкриття клітинного циклу евкаріотів циклінами і циклінзалежними кіназами; Велика Британія.

Несумісність імунологічна — генетично зумовлена різниця між антигенним складом клітин донора і реципієнта, що призводить до розвитку імунологічного конфлікту.

Несумісність лікарських засобів — послаблення чи викривлення лікувального ефекту лікарських препаратів, підсилення їхньої побічної або токсичної дії, що може спостерігатися за їхнього одночасного застосування, а також у разі виготовлення за нераціональними прописами або наступному зберіганні, яке призводить до зміни складу і властивостей лікарських засобів унаслідок їх взаємодії.

Нефралгія — біль у нирці.

Нефрит — запалення різних елементів нефрону, інтерстицію та судин нирок.

Нефроз — запальні та дистрофічні захворювання нирок, а також токсичні ураження їх, які характеризуються змінами ниркових каналців.

Нефрологія — розділ науки про внутрішні хвороби, який вивчає етіологію, патогенез, клініку уражень нирок та розробляє методи їх діагностики, профілактики та лікування.

Нефропатія — захворювання нирок; ураження нирок незапального генезу.

Нефроптоз — опущення нирки, рухлива нирка, блукаюча нирка; патологічний стан, який характеризується надмірною рухливістю нирки внаслідок слабкості зв'язкового апарата нирки.

Нефросклероз — заміщення паренхіми нирок сполучною тканиною, що призводить до їхнього ущільнення, зморщення та порушення функцій.

Нефротичний синдром — симптомокомплекс, що спостерігається за ураження ниркових клубочків; характеризується поєднанням набряків з масивною протеїнурією, гіпо- і диспротеїнемією, гіперхолестеринемією.

Нефротично-протеїнуричний хронічний синдром — симптомокомплекс, що супроводжує ряд захворювань різної етіології і характеризується морфологічно дифузним склерозом, а клінічно — протеїнурією, циліндрурією, гематурією, як правило, гіпертензією і поступовою, протягом кількох років, втратою функції нирок.

Нефротоксичні ураження — функціональні або морфологічні зміни нирок, спричинені фармакологічним, хімічним або біологічним агентом, що потрапив в організм через рот, дихальні шляхи, шкіру або внаслідок ін'єкцій.

Нефроцироз — дифузне або великовогнищеве розростання сполучної тканини в нирці з заміщенням основної маси нефронів та незворотною втратою функції.

Нижнього сідничного нерва синдром — симптомокомплекс, що спостерігається при ураженні нижнього сідничного нерва.

Нирковокам'яна хвороба — хронічне захворювання, яке характеризується порушенням обмінних процесів в організмі та місцевими змінами в нирках з утворенням в їхній паренхімі, чашечках та мисках каменів, що формуються із сольових та органічних сполук сечі.

Ніколь, Шарль Жуль Анрі (1866–1936) — лікар, бактеріолог, паразитолог, мікробіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1928) за дослідження висипного тифу; Франція.

Німфоманія — патологічно підвищений статевий потяг у жінок, виражений нестримним прагненням до статевої близькості з різними партнерами.

Ніренберг, Маршалл Воррен (1927–2010) — генетик, хімік, нейробіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1968) за розшифрування генетичного коду і його ролі в синтезі білків; США.

Нозологічна форма — одиниця номенклатури та класифікації хвороб; певне захворювання, виділення якого ґрунтується на встановленні етіологічних чинників виникнення і патогенезу та/або характерної клініко-морфологічної картини.

Нозологія — розділ теоретичної медицини, що включає вчення про хвороби, їхню класифікацію і номенклатуру, діагноз, етіологію, патогенез, загальні принципи лікування та профілактику захворювань.

Номенклатура та класифікація хвороб — перелік найменувань хвороб і групування їх за певною ознакою, прийняті медичною наукою на даному етапі її розвитку.

Ноотропні засоби — лікарські препарати, що покращують психічні процеси.

Нориця(і) — патологічні ходи, устелені грануляційною тканиною або епітелієм, які сполучають патологічне вогнище в м'яких тканинах або кістках, порожнистий орган або порожнину організму з оточуючим середовищем або між собою.

Нормативи гігієнічні — кількісні показники чинників оточуючого середовища, які характеризують безпечні рівні їхнього впливу на стан здоров'я та гігієнічні умови життя населення.

Носилки — пристрої, пристосовані для перенесення хворих та поранених вручну, для перевезення на різних видах санітарного або спеціально обладнаного транспорту в лежачій або напівсидячій позі.

Носійство збудників інфекції — форма інфекційного процесу, при якій паразитування збудників в організмі хазяїна протікає без зовнішнього виражених клінічних проявів.

Ноцебо — від'ємний плацебо-ефект, що характеризується підсиленням існуючих симптомів хвороби та/або появою нової симптоматики.

Нудота — неприємне відчуття позивів до блювання.

Нутріціологія — наука про харчування людини та тварин.

Нюсляйн-Фольгард, Крістіана (1942) — біолог, біохімік, психолог, генетик, викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1995) за відкриття, що стосуються генетичного контролю на ранній стадії ембріонального розвитку; Німеччина.

О'Кіф, Джон (1939) — невролог, викладач, психолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2014) за відкриття просторових клітин мозку, що відповідають за систему орієнтації людини у просторі; Велика Британія — США.

Обволікаючі засоби — хімічно індиферентні речовини, які утворюють з водою колоїдні розчини або суспензії і застосовуються для захисту чутливих нервових закінчень шкіри та слизових оболонок від дії подразнювальних агентів механічного, термічного і хімічного характеру.

Обгортання — різновид таласотерапії, лікувальна процедура, метод лікування та профілактики застійних проявів на шкірі, поліпшення обмінних процесів.

Облітерація — закриття просвіту порожнистого чи трубчастого органа внаслідок розростання сполучної тканини.

Облітеруючі ураження судин кінцівок — захворювання кровоносних і лімфатичних судин кінцівок, які характеризуються звуженням їх просвіту аж до повної облітерації та виражені різними ступенями порушення крово- та лімфообігу в кінцівці.

Обмороження — ураження шкіри, яке спостерігається під дією холоду та вологи.

Обприскування (у дезінфекції) — обробка заражених поверхонь шляхом нанесення на них розпилених рідких дезінфектантів або інсектицидів.

Обсервація — медичне спостереження в умовах ізоляції за здоровими людьми, які перебували у вогнищі карантинної хвороби, або виїжджають за її межі.

Обстеження хворого — цілеспрямовані дослідження, що проводять для виявлення індивідуальних особливостей хворого, встановлення діагнозу хвороби, призначення раціонального лікування, спостереження за перебігом захворювання, визначення прогнозу.

Обтурація — закупорювання, закриття просвіту кровоносних судин або протоків.

Оглушення — потьмарення свідомості, виражене утрудненням сприйняття зовнішніх впливів унаслідок підвищення порогу збудливості аналізаторів, звуженням усвідомлення оточуючого світу внаслідок уповільнення мислення та послаблення аналізу і синтезу, пасивністю і малорухомістю мислення в результаті зниження вольової активності, послабленням запам'ятовування поточних подій з наступною амнезією.

Огляд хворого — метод діагностичного дослідження хворого, який ґрунтується на зоровому сприйнятті лікаря.

Одонтологія — розділ стоматології, що вивчає структуру і функцію зубів, їх захворювання та розробляє методи лікування.

Ожиріння — збільшення маси тіла за рахунок надмірного нагромадження в організмі жирової тканини, що призводить до збільшення маси тіла на ≥ 20 % відносно середніх нормальних величин.

Озноб — одна із реакцій підсиленого термогенезу, яка розвивається в здорових людей під час адаптації до холоду, та в хворих — як складник гарячкової реакції.

Озокеритолікування — вид лікування теплом, за якого як тепловий агент використовується спеціально оброблений озокерит.

Ойлер (Ейлер), Ульф Сванте фон (1905–1983) — фармаколог, фізіолог, нейробиолог, фармацевт, лікар; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1970) за дослідження медіаторів нервових волокон і механізмів їх збереження, виділення та інактивації; Швеція.

Оклюзія — закупорювання, закриття, непрохідність.

Окситоцин — гормон задньої частки гіпофізу.

Окуляри — найпростіший оптичний прилад, призначений для корекції оптичних недоліків зору, захисту ока від надлишкового видимого і невидимого випромінювання, вітру, пилу, снігу, механічних пошкоджень і дії хімічно агресивних рідин, аерозолей і інших середовищ.

Олігофренія — різні за етіологією, патогенезом та клінічними проявами патологічні стани, які характеризуються наявністю вродженого або набутого в ранньому дитинстві (до 3 років) загального недорозвитку психіки з переважанням інтелектуальної недостатності.

Омура, Сатосі (1935) — біохімік, мікробіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2015) за дослідження інфекцій, спричинених круглими червами; Японія.

Онанизм — штучне викликання статевого задоволення та витікання сперми, яке здійснюється штучним подразненням ерогенних зон (частіше всього власних статевих органів).

Онїхоз — хвороби нігтів, за яких уражень зазнають ніготь, нігтьове ложе або і те й інше.

Онїхомікоз — ураження нігтів, спричинені різними паразитичними грибами.

Онкогенетика — розділ онкології, що вивчає роль генетичних чинників у розвитку пухлин.

Онкогенні чинники — фізичні, хімічні та біологічні чинники, здатні спричинити виникнення злоякісних пухлин.

Онкологія — розділ медицини, що вивчає причини і механізми розвитку пухлин, розробляє методи їх діагностики, профілактики та лікування.

Операція (хірургічна) — лікувальні або діагностичні маніпуляції, що супроводжуються травмуванням тканин і органів хворого.

Опіати — лікарські засоби, що містять опій або опійні алкалоїди.

Опій — сильнодіючий наркотик з високим умістом морфінових алкалоїдів, які використовуються як знеболювальні засоби.

Опіки — пошкодження тканин організму, що виникають внаслідок місцевої дії високої температури, а також хімічних речовин, електричного струму або іонізуючого випромінювання.

Опікова хвороба — сукупність порушень діяльності органів і систем організму, які виникають при поширених і глибоких опіках; у перебігу о. х. розрізняють чотири періоди — опікового шоку, опікової токсемії, опікової септикотоксемії і реконвалесценції.

Опіоманія — форма наркоманії, яка характеризується пристрастю до вживання опію або його препаратів.

Опістогенія — аномалія прикусу, яка характеризується заднім розташуванням нижньої щелепи.

Опісторхоз — гельмінтоз печінки, жовчного міхура, збудником якого є два види трематод *Opisthorchis felinus* і *O. viverrini*.

Оргазм — фізіологічний стан за сексуальної стимуляції у результаті скорочень певних груп м'язів тазового дна у взаємодії з фізіологічно підпорядкованими нервовими структурами; кульмінаційна фаза статевого акту.

Ортодонція — розділ стоматології, що вивчає деформацію зубних рядів і щелепно-лицьового скелета, її профілактику і лікування.

Ортопедія — галузь медицини, що займається вивченням, лікуванням і профілактикою стійких деформацій органів руху і опору.

Оскома — підвищена чутливість здорових зубів до механічних, хімічних та температурних подразників, викликана дією слабких розчинів неорганічних і органічних кислот.

Осмотерапія — лікування венозним вливанням гіпертонічних розчинів, здебільшого, 20–40 % розчинів глюкози, внаслідок якого підвищується осмотичний тиск кров'яної плазми, що спричиняє перехід води з тканин у кров.

Особиста гігієна — сукупність гігієнічних правил поведінки людини, які сприяють збереженню і подовженню строку активного життя.

Остеоартрит — одночасне запалення суглоба та суглобових кінців кісток.

Остеоартропатія — захворювання суглоба, спричинені переважно первинними дистрофічними або некротичними процесами.

Остеоартропатологія — розділ медицини, що вивчає патологічні зміни в кістках і суглобах.

Остеодисплазія — вада розвитку кісткової тканини, зумовлена зупинкою, уповільненням або ненормальністю остеогенезу на певній стадії ембріонального або постнатального розвитку.

Остеодистрофія — патологічний процес, який характеризується функціональними і структурними змінами окремих ділянок скелета.

Остеологія — розділ анатомії, який вивчає форму і структуру кісток у взаємозв'язку з їхньою функцією.

Остеомаліяція — системне захворювання, яке характеризується порушенням мінерального обміну зі збідненням організму солями кальцію, фосфору, підвищенням активності лужної фосфатази та порушенням утворення активних метаболітів вітаміну D.

Остеомієліт — інфекційний запальний процес у кістковому мозку, який поширюється на кістку і окістя.

Остеопатія — система альтернативної медицини, заснована на лікуванні причини, а не власне захворювання.

Остеопороз — генералізоване прогресуюче зменшення маси кісткової тканини в одиниці об'єму, що призводить до підвищеної крихкості скелета.

Остеосаркома — злоякісна пухлина кісток.

Остеосклероз — підвищення щільності кісткових структур унаслідок надмірного утворення кісткової тканини.

Остеофіброз — розростання фіброзної остеогенної тканини в кістково-мозкових порожнинах.

Остеохондроз — комплекс дистрофічних порушень суглобових хрящів міжхребцевих дисків.

Остеохондропатія — захворювання кістково-суглобового апарата, яке характеризується стадійним перебігом і виражене асептичним некрозом деяких субхондрально розміщених, найбільш навантажених ділянок скелета, їхньою компресією і фрагментацією.

Осумі, Йосінорі (1945) — біолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2016) за відкриття механізмів автофагії; Японія.

Отит — запалення вуха.

Отіатрія — розділ медицини, який займається вивченням і лікуванням захворювань вуха.

Отологія — наука, що вивчає анатомію, фізіологію, патологію і лікування хвороб вуха.

Оториноларингологія — розділ клінічної медицини, що вивчає фізіологію і патологію вуха, носа, глотки, гортані, трахеї і суміжних з ними ділянок.

Отруєння — патологічні процеси, які розвиваються в людей і тварин внаслідок екзогенного потрапляння в організм хімічних речовин, здатних спричинити порушення різних фізіологічних функцій і створити загрозу для життя.

Отрута(и) — речовини, що можуть спричинити отруєння або смерть у разі потрапляння в організм у малих кількостях.

Офтальмія — запальні захворювання ока.

Офтальмологія — розділ медицини, основними напрямками якого є вивчення анатомії та гістології органу зору, фізіології зорової системи; рефракції ока, її розвитку і профілактики; діагностики і лікування захворювань ока та його придатків; організація офтальмологічної допомоги.

Охорона здоров'я — система соціально-економічних і медичних заходів, що мають за мету зберегти та підвищити рівень здоров'я кожної окремої людини і населення в цілому.

Очоа, Северо (1905–1993) — біохімік, викладач, лікар; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1959) за відкриття механізмів біосинтезу нуклеїнових кислот; Іспанія.

Павлов, Іван Петрович (1849–1936) — фізіолог, засновник вчення про вищу нервову діяльність, уявлень про регуляцію травлення, російської фізіологічної школи; Нобелівська премія з фізіології та медицини «За роботу з фізіології травлення» (1904); Російська імперія — СРСР.

Паладе, Джордж Еміль (1912–2008) — лікар, хімік, викладач, цитолог, фізик; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1974) за відкриття, що стосуються структурної і функціональної організації клітин; США.

Палата медична, лікарняна — приміщення в складі стаціонару лікувально-профілактичної установи, обладнане для розміщення і постійного перебування хворих.

Паліатив — засіб, що тимчасово полегшує хворобу, але не ліквідує її.

Паліативна допомога — підхід, спрямований на покращення якості життя пацієнтів із невиліковними захворюваннями та членів їхніх родин шляхом запобігання та полегшення страждань невиліковно хворої людини.

Пальпація — дослідження обмацуванням; один з основних клінічних методів для вивчення фізичних властивостей тканин і органів, топографічних співвідношень між ними, їхньої чутливості і виявлення деяких функціональних явищ в організмі.

Пам'ять — одна з найважливіших функцій центральної нервової системи, завдяки якій сприймається і аналізується вплив зовнішнього середовища, закріплюється, зберігається і відтворюється отримана організмом інформація.

Паморочний стан — втрата ясності свідомості з повною відстороненістю від оточуючого або з його уривчастим та викривленим сприйняттям за збереженості звичних автоматичних дій.

Паналгія — загальний біль; біль в усьому тілі.

Панарицій — запалення тканин пальця, яке виникає внаслідок його пошкоджень та інфікування.

Панартрит — запалення всіх суглобів тіла.

Панбронхіт — запалення всіх оболонок бронха.

Панваскуліт — запалення всіх оболонок кровоносної судини.

Пангідроз — потіння всього тіла.

Пангіперемія — гіперемія всього тіла.

Пандактиліт — прогресуюче запалення всіх тканин пальця, у т. ч. зв'язок, сухожилків, кісток і суглобів..

Пандемія — найвищий ступінь поширення інфекційного захворювання, що охоплює більшість населення країни, поширюється на території кількох країн, континентів.

Паненцефаліт — запалення білої і сірої тканини головного мозку.

Паніка — несвідомий, нестримний страх, викликаний дійсною або уявною небезпекою, що охоплює людину чи багатьох людей, неконтрольоване прагнення уникнути небезпечної ситуації.

Панікуліт — асептичне неспецифічне запалення підшкірної жирової тканини різного генезу.

Панкардит — запальний процес, який поширюється на всі оболонки серця (перикард, міокард, ендокард).

Панколіт — запалення всіх оболонок товстої кишки.

Панкреатит — запалення підшлункової залози.

Панкреонекроз — некроз підшлункової залози.

Панкреосклероз — розростання сполучної тканини в підшлунковій залозі.

Панеофтальміт — гостре гнійне запалення всіх структур ока.

Панплегія — параліч, що охоплює все тіло.

Пансерозит — запалення всіх серозних оболонок.

Пансинусит — одночасне запалення всіх придаткових пазух носа.

Пансіонат — заклад, призначений для відпочинку і лікування.

Панус — помутніння рогівки дистрофічного характеру, яке виникає у хворих, що осліпли внаслідок будь-якого тяжкого захворювання.

Панфлебїт — запалення всіх оболонок вени.

Панфлегмона — гостре гнійне запалення всіх м'яких тканин будь-якої частини тіла.

Панфобія — нав'язливий страх всього оточуючого.

Папіліт — запалення та гіпертрофія анальних сосочків (папілл).

Папілома — доброякісна пухлина, яка розвивається з плоского або перехідного епітелію.

Папіломатоз — патологічний процес, який характеризується утворенням множинних папілом на якій-небудь ділянці шкіри чи слизової оболонки.

Папіломи людини вірус — вид вірусів родини папіломавірусів, збудник відповідного захворювання, здатний провокувати розвиток бородавок, злоякісних новоутворень шийки матки, піхви, ануса, статевого члена, глотки.

Папілярні лінії — лінії на поверхні долоні й підшви в людини, особливо розвинені на подушечках пальців, розміщення в людей індивідуальне, що використовується в дактилоскопії.

Папула — шкірний утвір, вузлик, що підноситься над рівнем шкіри.

Парабулія — порушення волі, яке характеризується незавершенням розпочатих дій.

Парагевзія — розлад смаку, виражений появою смакових відчуттів за відсутності відповідних подразників.

Параграфія — розлад письма у формі неправильного написання окремих слів або літер, заміни одних літер іншими.

Парагрип — антропонозна гостра респіраторна вірусна інфекція, спричинена вірусами родини параміксовірусів.

Паразитарні хвороби — група захворювань, спричинених тваринами-паразитами, що характеризуються циклічністю, тривалістю перебігу, розвитком постінвазійного, здебільшого нетривалого імунітету.

Паразитологія — біологічна наука, яка вивчає явища паразитизму, закономірності життя і розвитку паразитів та спричинювані ними хвороби людини, тварин і рослин.

Паразитофобія — нав'язливий страх комах-паразитів.

Паракератоз — втрата здатності клітин епідермісу виробляти кератогліалін.

Паракузія — помилкове або перекручене сприйняття звукових сигналів.

Паралалія — розлад мовлення, за якого один звук замінюється на інший.

Паралексія — розлад читання, який характеризується перекрученням слів та літер.

Параліч — втрата рухових функцій у результаті різних патологічних процесів у нервовій системі, що викликають порушення структури і функції рухового аналізатора.

Паралогія — розлад мислення, який характеризується втратою логічної послідовності.

Парамедицина — розділ медицини, що вивчає методи надання екстреної лікарської або долікарської медичної допомоги за невідкладних станів до ушпиталення.

Параметрит — запалення тканин параметрію.

Параметрій — тканина малого тазу, що оточує матку, розміщена між сєрозними листками широкої зв'язки матки.

Парамнезії — розлади пам'яті, за яких виникають хибні або перекручені спогади, а також відбувається змішування нинішнього і минулого, реального і уявного.

Паранестезія — відсутність чутливості на симетричних ділянках тіла.

Паранефрит — запалення навколонирикової тканини.

Параноїдний синдром — комплекс симптомів, виражених маячними ідеями переслідування, сенсорними розладами у формі вербальних галюцинацій і психічних автоматизмів.

Параноїдні психози — параноїдні розлади, що в типових випадках виражені маячними ідеями з високим ступенем систематизованості, які поступово розвиваються, але не супроводжуються галюцинаціями, дезорганізацією мислення та іншими характерними для шизофренії симптомами.

Параноя — 1) психози, які переважно виражені маренням; 2) хронічний психоз з постійним, стійким систематизованим інтерпретативним маренням переслідування, винахідництва, реформаторства, ревнощів, любовного або релігійного змісту за відсутності явних ознак зниження інтелекту і виражених змін особистості; 3) форма психопатичної реакції із систематизованим маренням, яка розвивається в осіб з паранояльною психопатією під впливом додаткових чинників (ситуаційних, органічних).

Параонкологічні дерматози — патологічні стани шкіри, що виникають у результаті опосередкованої дії на організм злоякісної пухлини.

Парапарез — парез обох рук або обох ніг.

Параплегія — параліч обох верхніх або нижніх кінцівок, що виникає внаслідок двобічного органічного ураження центральних та/або периферійних рухових нейронів.

Парапраксія — неточний, побічний або порушений рух, що виникає в процесі цілеспрямованої дії.

Парапроктит — запалення навколопрямокишкової тканини, пов'язане з наявністю вогнища інфекції в стінці прямої кишки.

Парасигматизм — дефект мовлення, який характеризується заміною звуку «с» іншими звуками.

Парасимпатична нервова система — відділ вегетативної нервової системи, дія якого функціонально антагоністична до симпатичної нервової системи.

Параспазм — двобічна спастична гіпертензія (м'язова ригідність) кінцівок, здебільшого нижніх.

Паратгормон — гормон паращитоподібних залоз, регулює обмін кальцію і фосфору.

Паратиреоїдна остеодистрофія — захворювання скелета, що розвивається внаслідок гіперфункції паращитоподібних залоз (гіперпаратиреозу).

Паратифи — гострі кишкові інфекційні хвороби, спричинені сальмонелами.

Паратравматичні ураження шкіри — дерматози, що розвиваються навколо ран, опіків, обморожень, виразок, нориць.

Паратрихоз — ріст волосся в незвичайному місці.

Паратрофія — хронічні розлади живлення в дітей раннього віку, які характеризуються надмірною або нормальною вагою тіла, повнотою, а також гідролабільністю тканин.

Парауретральні залози — залози сечовипускального каналу, розміщені в чоловіків у передміхуровій частині уретри, між верхнім краєм сім'яного горбика і шийкою міхура, парауретралью між слизовою оболонкою уретри і внутрішнім сфінктером міхура.

Парауретрит — запалення парауретральних протоків.

Парафазія — викривлення окремих елементів мовлення, унаслідок чого втрачається його зміст.

Парафілія — 1) У сексології — різновид сексуальної девіації, грубе порушення здатності до емоційно забарвленого сексуального контакту між дорослими партнерами.

Парафімоз — защемлення головки статевого члена у звуженому отворі крайньої плоти.

Парафінолікування — метод теплового лікування, за якого тепловим агентом виступає парафін.

Парафлебіт — запалення тканин, які оточують вену.

Парафренний синдром — психопатологічний симптомокомплекс, що характеризується поєднанням систематизованого або несистематизованого фантастичного марення (переслідування, величі тощо), яке може мати ретроспективний характер, з психічними автоматизмами, вербальними галюцинаціями, змінами афекту.

Парахолія — жовтяниця, яка виникає внаслідок пошкодження гепатоцитів.

Парацистит — запалення тканин, які оточують сечовий міхур.

Парацитоподібні залози — залози внутрішньої секреції, що продукують паратгормон.

Паргедонія — отримання статевого задоволення унаслідок неадекватному подразнення.

Парез — неповний параліч, напівпараліч; ослаблення або неповна втрата здатності до довільних рухів.

Парейдолія, парейдольна ілюзія — зорові ілюзії фантастичного змісту.

Парентеральне харчування — метод корекції різних порушень обміну речовин, за якого поживні речовини для доповнення енергетичних і пластичних витрат та підтримки нормального рівня обмінних процесів вводять в організм, обминаючи шлунково-кишковий тракт (парентерально).

Паренхіма — 1) У людини і хребетних тварин — тканина внутрішнього середовища багатоклітинних організмів, головна функціональна тканина паренхіматозних органів.

Парергазія — розлад вольової сфери, який характеризується викривленням або відсутністю вольових імпульсів, які необхідні для будь-якої дії.

Парестезія — спонтанне неприємне відчуття оніміння, свербіжу, поколювання, паління, холоду, повзання мурашок тощо, яке виникає в різних ділянках тіла.

Паркінсона хвороба — спадкова передчасна інволюція екстрапірамідної системи (успадкування за аутосомно-домінантним типом) або ураження її внаслідок інтоксикації чи інфекції з гіпокінетичними і гіперкінетичними руховими розладами.

Паркінсонізм — симптомокомплекс, що повільно прогресує і характеризується гіпертонією м'язів, тремтячим гіперкінезом і брадикінезією, які розвиваються внаслідок різних за етіологією уражень екстрапірамідної системи.

Пародонт — сукупність тканин, що оточують корінь зуба.

Пародонтит — запалення тканин, що оточують зуб (пародонта).

Пародонтоз — захворювання пародонту, що характеризується ураженням всіх його складових елементів, руйнуванням зубоясневого з'єднання і прогресуючою деструкцією альвеолярних відростків.

Пароксизм — сильний напад хворобливого стану, що виникає через різні проміжки часу і є проявом захворювання.

Пароксизмальна міоплегія — спадкове нервово-м'язове захворювання, яке характеризується періодично повторюваними нападами в'ялого паралічу м'язів кінцівок і тулуба.

Пароніхія — запальні ураження нігтьових валиків, які часто поширюються на навколонигтьові м'які тканини.

Парорексія — розлад смаку, зіпсований апетит.

Паросмія — порушення смаку, виражене нюховими ілюзіями або галюцинаціями.

Паростоз — закростеніння м'яких тканин; спостерігається за патологічних процесів, які супроводжуються вогнищевим некрозом і обвапнуванням тканин.

Паротит — запалення привушної слинної залози.

Партенофілія — форма жіночого гомосексуалізму, яка характеризується вибіркоким потягом до незайманих.

Пастер, Луї (1822–1895) — мікробіолог, хімік, один із засновників мікробіології та імунології; відкрив бродіння.

Пастеризація — спосіб знезараження харчових продуктів та інших субстратів шляхом одноразового нагрівання їх до температури, яка не досягає температури кипіння, але достатня для загибелі вегетативних форм патогенних і умовно-патогенних мікроорганізмів протягом нетривалого часу.

Пастозність — збліднення, зменшення еластичності шкіри та підшкірної тканини, що спостерігається за незначного їх набряку.

Патергія — зміненна чутливість організму щодо біологічного, хімічного або фізичного агента.

Патоархітектоніка — розділ патологічної анатомії і неврології, який вивчає патологічні зміни в структурах центральної нервової системи без аналізу змін клітинних і субклітинних структур.

Патогенез — походження і розвиток хвороби або патологічного процесу.

Патогенність — здатність мікроорганізмів приживатися в тканинах організму хазяїна, розмножуватися в ньому і спричиняти патологічні зміни.

Патокінез — розвиток послідовних стадій, клінічних форм і анатомічних варіантів патологічного процесу.

Патокліза — схильність певної анатомічної топічної єдності до специфічної патологічної реакції на визначену шкідливу дію.

Патологічна анатомія — наука, яка вивчає структурні основи загально-патологічних процесів та захворювань.

Патологічна фізіологія — наука про життєдіяльність хворого організму, фізіологія хворого організму.

Патологічне колекціонування — збирання психічно хворим різних, часто незвичних, але завжди певних предметів, характеризується домінуванням цього захоплення над іншими видами психічної діяльності.

Патологічний альтруїзм — активна солідарність психічно хворого з іншими особами, яка ґрунтується на маячній ідеї; виражена наданням «допомоги», яка часто приносить шкоду.

Патологічний педантизм — спотворений надмірним підкреслюванням потяг психічно хворого до підтримання порядку та скрупульозного виконання своїх обов'язків.

Патологічний розвиток особи — стійка, часто незворотна, зміна властивостей особистості, зумовлена взаємодією тривалих або часто повторюваних психогеній з особливостями характеру.

Патологічні ревнощі — надмірні ревнощі, які виникають без достатньої підстави і супроводжуються сильними афективними реакціями.

Патологія — 1) наука, що вивчає закономірності виникнення, розвитку та наслідки захворювання і ґрунтується на фактичному матеріалі різних медико-біологічних дисциплін (патологічна анатомія, патологічна фізіологія, біохімія, мікробіологія, вірусологія, генетика); 2) будь-яке відхилення від норми.

Патомімія — неусвідомлене відтворення патологічних розладів, яке спостерігається за істерії.

Патоморфоз — суттєві і стійкі зміни характеру захворювання (властивостей і проявів) під впливом різних чинників.

Патопластика — процес зміни проявів психічного захворювання, який відбувається під впливом вікових, конституційних, психогенних, соціальних та інших чинників, крім власне етіологічних.

Патопсихологія — розділ психології, який вивчає розлади, відхилення та перебіг психічних процесів у психічно хворих.

Патронаж — форма організованої профілактично-лікувальної діяльності, яка проводиться в домашніх умовах лікувально-профілактичними установами.

Педикульоз — паразитарне захворювання шкіри, яке спричинене вошами.

Педіатрія — наука про дитячі хвороби; розділ клінічної медицини, що вивчає здоров'я дитини в процесі його розвитку, фізіологію, патологію, методи профілактики і лікування захворювань дитячого віку.

Педіофобія — нав'язливий страх ляльок.

Педологія — напрям у науці про дітей, що ґрунтується на визнанні фаталістичної зумовленості їхньої долі біологічними і соціальними факторами, впливом спадковості і середовища, які вважає незмінними.

Педофілія — статеве збочення; статевий потяг до дітей.

Педофобія — нав'язливий страх дітей або народження дитини в сім'ї.

Пектини — велика група природних вуглеводів, полісахариди рослинного походження, основним структурним компонентом яких є α -D-галактуронова кислота.

Пенетрація — 1) проникнення в сусідні органи; 2) ускладнення виразкової хвороби шлунку.

Пеніциліни — група антибіотиків з антибактеріальною дією.

Пеніциліоз — мікоз, спричинений різними видами грибів *Penicillium*.

Пепсин — основний протеолітичний фермент шлункового соку.

Перверсія — збочення, протиприродність; збочення статевого потягу.

Перев'язки — лікувально-діагностичні заходи, що застосовуються за патологічних процесів, якими супроводжуються пошкодження шкіри.

Перевтома — стан організму, який характеризується функціональними порушеннями, зумовленими надмірною одноразовою втомою або прогресуючим накопиченням її впродовж низки послідовних періодів роботи.

Перегрівання організму — стан організму, що характеризується порушенням теплового балансу, підвищенням вмісту тепла в організмі.

Передінсультний стан — стан хворого, який часто передуює інсульту.

Передінфарктний стан — патологічний стан, який передуює інфаркту міокарда.

Передлежання плоду тазове — неправильне положення плоду, яке характеризується розташуванням його тазового кінця відносно площини входу малого таза.

Передменструальний синдром — стан, що виникає в частини жінок у другій половині менструального періоду (за 3–14 днів до початку менструації).

Передміхурова залоза — непарний орган, розміщений у порожнині малого таза, під сечовим міхуром, охоплюючи початок сечовидільного каналу.

Передміхурової залози доброякісна гіперплазія, аденома передміхурової залози — аденоматозна гіперплазія періуретральної частини передміхурової залози, яка досить часто розвивається в чоловіків старших 50-ти років і викликає різного ступеня вираженості обструкцію вихідного відділу сечового міхура.

Передпліччя — ділянка верхньої кінцівки від ліктьового до зап'ясткового суглоба.

Передпухлинні захворювання — хвороби та патологічні процеси, на фоні яких можливий розвиток злоякісних пухлин.

Передсердя — парна камера серця, яка приймає кров із судин, що впадають у неї, і спрямовує її в шлуночки.

Переживання — душевний стан, суб'єктивне відображення об'єктивної реальності; відображення у свідомості психічнохворого різних змін та розладів психічної діяльності, які пізнаються ним шляхом самоспостереження.

Переломи — пошкодження кістки з порушенням її цілісності.

Переломовивих — поєднання внутрішньосуглобового перелому з вивихом у пошкодженому суглобі.

Переміжна кульгавість — патологічний стан, виражений болями в одній чи обох ногах під час ходіння, які досягають такої інтенсивності, яка змушує хворого знизити темп ходьби або на деякий час зупинитися.

Переношування вагітності — подовження вагітності на 10–14 днів і більше передбачуваного терміну пологів.

Перетренування — порушення досягнутого в процесі тренування оптимального рівня регуляції діяльності всіх систем, виражене в першу чергу змінами функціонального стану центральної нервової системи.

Перикард — фіброеластична оболонка, вкрита мезотелієм, яка оточує серце, аорту, легеневий стовбур, устя порожнистих і легневих вен.

Перикардит — запалення серозного перикарда, серозної оболонки серця.

Перинатальна — захворювання і патологічні стани плоду і новонародженого, які виникають у перинатальному періоді.

Перинатальний період — проміжок часу, який починається від 28 тижня вагітності, включає період пологів і перші 7 діб життя новонародженого.

Перинатологія — розділ акушерства і гінекології, який вивчає розвиток і охорону плода і новонародженого в перинатальному періоді.

Периневрит — запалення сполучнотканинної оболонки нерва.

Перинефрит — запалення фіброзної капсули нирки.

Перистальтика — хвилеподібні, ритмічні скорочення стінок стравоходу, шлунку, кишківника, сечовода та інших порожнистих органів, які повільно поширюються зверху вниз (від проксимального до дистального кінця), під впливом яких вміст цих органів переміщується в тому ж напрямку.

Перитонеальний діаліз — метод позаниркового очищення організму від продуктів метаболізму, надлишку води і електролітів, екзогенних токсинів унаслідок дифузії та осмосу через очеревину.

Перитоніт — запалення очеревини.

Периферійна нервова система — позамозкова частина нервової системи, що включає задні і передні корінці спинномозкових нервів, спинномозкові вузли і симпатичні стовбури, черепно-мозкові, спинномозкові нерви та їхні похідні.

Періодична хвороба — генетично зумовлене захворювання, виражене періодично рецидивуючим серозитом і відносно частим розвитком амілоїдозу.

Періодичні психози — група психічних захворювань, загальними ознаками яких є схильність до періодичного виникнення психічних нападів з переважанням афективних розладів і психомоторного збудження, відсутність тенденції до прогредієнтного перебігу і розвитку вираженого дефекту особи.

Перкусія — метод обстеження хворого, який полягає у вистукуванні ділянок тіла і визначенні за характером звуку, який виникає при цьому, фізичних властивостей органів і тканин.

Персоніфікація — наділення складних галюцинаторних образів властивостями конкретних осіб.

Перспірація — випаровування води з поверхні шкіри, легень, слизових оболонок.

Перфорація — порушення цілісності стінки будь-якого порожнистого органа.

Перфузія — пропускання фізіологічних розчинів, крові, кровозамінних або інших рідин через кровоносні судини якого-небудь органа, частини тіла або всього організму; кровопостачання органів тіла в природних умовах.

Перцепція — чуттєве сприйняття зовнішніх предметів; відображення безпосередньої дії на органи чуття предметів і явищ реального світу.

Перша лікарська допомога (у військово-польових умовах) — медична допомога, яка включає найпростіші лікувально-профілактичні заходи, спрямовані на підтримку життя потерпілих, попередження небезпечних ускладнень бойових уражень, а також на підготовку уражених і хворих до евакуації.

Перша медична допомога — комплекс термінових, найпростіших заходів для рятування життя людини або попередження ускладнень у разі нещасних випадків, травм або раптових нападів хвороб, які проводяться на місці події.

Перша сигнальна система — сукупність нервових процесів, що виникають у корі великого мозку тварин і людини унаслідок безпосередньої дії подразників зовнішнього та внутрішнього середовища на рецептори.

Песимізм — світовідчуття, пройняте відчаєм, зневірою в майбутнє.

Петехії — різновид геморагічних плям, які виникають на шкірі і слизових оболонках у результаті найдрібніших капілярних крововиливів.

Петинг — статеве задоволення, яке досягається партнерами шляхом взаємних пестощів, але без статевого контакту.

Печінка — найбільша травна залоза, непарний орган, розміщений у черевній порожнині і виконує метаболічну функцію.

Печінкова недостатність — порушення функцій печінки, що супроводжується нервово-психічними розладами різного ступеня вираженості, аж до розвитку печінкової коми.

Печінкова протока загальна — протока, утворена злиттям правої і лівої печінкових проток.

Питний режим — порядок використання води для пиття, визначений з урахуванням виду діяльності людей, умов оточуючого середовища і стану організму.

Південноамериканські геморагічні гарячки — інфекційні захворювання, що характеризуються гострим перебігом, гарячкою і вираженим геморагічним синдромом.

Пігмаліонізм — статеве збочення в чоловіків, виражене потягом до скульптурних зображень жінок.

Пігмент(и), біохроми — забарвлені речовини, які входять до складу тканин живих організмів.

Пігментація — утворення пігментних плям на шкірі, що виникає внаслідок надмірного вироблення меланіну захисною системою шкірних покривів.

Піднебіння — верхня стінка ротової порожнини, а також нижня — порожнини носа.

Підреберна ділянка — парна ділянка, розміщена на передній стінці черева.

Підсвідоме — сукупність активних психічних процесів, які не є в певний момент центром психічної діяльності, але мають вплив на перебіг свідомих психічних процесів.

Підшлункова залоза — залоза травної системи, яка одночасно виконує екзокринну та ендокринну функції.

Підщелепна залоза — велика слинна залоза, розміщена на шиї, під діафрагмою рота, у підщелепній ділянці.

Пієліт — запалення ниркової миски.

Пієлонефрит — неспецифічний запальний процес з переважним ураженням проміжної тканини нирки та її чашково-мискової системи.

Піємія — форма сепсису, за якої мікроорганізми переносяться з кров'ю в різні органи і тканини, викликаючи утворення метастатичних абсцесів.

Пікноз — одна з форм клітинної дегенерації, в основі якої лежить ущільнення колоїдів ядерної речовини у зв'язку з втратою води.

Пікрогевзія — гіркий смак; патологічне відчуття гіркого смаку.

Пілоерекція — скорочення м'язів, що піднімають волосся шкіри.

Піодермія — група гострих і хронічних, поверхневих і глибоких запальних процесів шкіри, які спричиняються гноєтворними мікроорганізмами.

Пірексія — пропасний (гарячковий) стан.

Піретрини — інсектициди контактної дії; ефективні щодо членистоногих і малотоксичні для теплокровних.

Піретроїди — синтетичні інсектициди різної токсичності, похідні хризантемової кислоти, аналоги природних речовин піретринів, які містяться у квітках рослин роду піретрум.

Піридоксин — три природні форми вітаміну В₆: піридоксоль, піридоксаль і піридоксамін.

Пірогенні речовини — біологічно активні речовини екзогенного та ендогенного походження, які мають властивість викликати перебудову рівня температурного гомеостазу, що призводить до підвищення температури тіла і розвитку гарячки.

Пірозис — печія; відчуття печії в надчеревній ділянці і стравоході з кислотою відрижкою.

Піролагія — статеве збочення, при якому статеве задоволення досягається спогляданням пожежі або запалюванням вогню.

Піроманія — нав'язливий потяг до підпалювання.

Піротерапія — метод лікування за допомогою штучного підвищення температури тіла хворого.

Пірофобія — патологічний страх вогню.

Післяопераційний період — період від моменту закінчення операції до відновлення працездатності хворого.

Післяпологовий період — період, який починається після народження посліду (плаценти) і триває 6–8 тижнів.

Післяпологові захворювання — хвороби, які виникли у породіллі в післяпологовий період і пов'язані з вагітністю та пологами.

Післяпологові психози — психічні розлади, початок або загострення яких відбувається в післяпологовому періоді.

Піт — секрет потових залоз, безбарвна рідина.

Пітниця — гострий запальний висип, що виникає внаслідок уповільнення випаровування поту за його інтенсивного виділення.

Піурія — наявність гною в сечі.

Піхва — порожнистий орган завдовжки 8–10 см, що сполучає матку з зовнішніми статевими органами.

Плазма крові — рідка частина крові, яка складається з розчинених у воді солей, вуглеводів, білків і біологічно активних сполук.

Плазматичні клітини — клітинні елементи кровотворної тканини, які продукують імуноглобуліни.

Плазмозамінники — засоби, що застосовуються з лікувальною метою як замінники або коректори плазми.

Плазмолемі пошкодження — певні процеси, що призводять до руйнування або зміни структури чи функцій плазматичної мембрани клітини.

Плазмоліз — відшарування протоплазми від клітинної стінки і зменшення об'єму протопласта клітини

Плазморагія — процес просочування плазмою стінок кровоносних судин і периваскулярної тканини.

Планталгія — болі в підшві.

Пластика — 1) естетична виразність, гармонійність рухів тіла і поз; 2) хірургічні методи відновлення форми та/або функцій окремих частин тіла або органів шляхом переміщення, трансплантації тканин або імплантації їх замінників.

Пластир — лікарська форма для зовнішнього застосування.

Плацебо — лікарські препарати, індиферентні для організму речовини або засоби з незначною фармакологічною активністю.

Плацента — орган, який утворюється під час вагітності і забезпечує зв'язок плоду з організмом матері.

Плацентарна недостатність хронічна — пролонгований клініко-морфологічний симптомокомплекс, що виникає внаслідок поєднаної реакції плоду та плаценти на різні патоморфологічні стани материнського організму.

Плацентит — запалення плаценти.

Плевра — серозна оболонка, яка вкриває поверхню легень, внутрішню поверхню грудної стінки, середостіння і діафрагму.

Плеврит — запалення плеври.

Плевроперикардит — одночасне запалення плеври і перикарду.

Плевросклероз — склеротичні зміни плеври.

Плексалгія — біль у ділянці нервового сплетення.

Плексит — захворювання, спричинені ураженням сплечень передніх корінців спинномозкових нервів.

Плеоностеоз — спадкове захворювання, яке характеризується симетричним ураженням діафізів та епіфізів трубчастих кісток у вигляді гіперостозу.

Плеоцитоз — підвищений вміст клітин у спинномозковій рідині.

Плетора — загальне повнокрів'я, збільшення об'єму крові.

Плече — проксимальний сегмент верхньої кінцівки.

Плечовий пояс — сукупність кісток (ключиці і лопатки), з'єднаних між собою акроміально-ключичним, з грудною кліткою — груднино-ключичним суглобами.

Плечовий синдром — форма постінфарктного синдрому, виражена болями в лівому плечовому суглобі, трофічними змінами навколосуглобових тканин і остеопорозом кісток плечового суглоба.

Плечового сплетення синдром, плексит — симптомокомплекс, зумовлений ураженням плечового сплетення; характеризується поєднанням болей у руці, периферійного паралічу (парезу) м'язів плечового пояса і руки з порушенням усіх видів чутливості в цій ділянці.

Плід — організм, що розвивається із зародка, починаючи з 9-го тижня внутрішньоутробного розвитку до народження.

Пломбування зубів — метод лікування карієсу і відновлення анатомічної форми та функції зубів шляхом заповнення дефектів твердих тканин пломбувальним матеріалом.

Плоскостопість — деформація ступні, яка характеризується пониженням її склепінь.

Пляма — морфологічний елемент шкірних висипів, виражений локальною зміною кольору шкіри або слизової оболонки.

Пневмартроз — наявність газу в порожнині суглоба.

Пневматоз — патологічний процес, який характеризується утворенням кіст у стінках переважно порожнистих органів, що заповнені газом; надмірний вміст газу в кишківнику, що спостерігається при рентгенологічному дослідженні.

Пневматурія — виділення із сечею газів через сечові шляхи.

Пневмогемоторакс — наявність повітря або газу і крові в плевральній порожнині.

Пневмогідроперикард — наявність повітря або газу і рідини незапального характеру (транsudату) в порожнині перикарда.

Пневмогідроторакс — наявність повітря або газу і рідини незапального характеру (транsudату) в плевральній порожнині.

Пневмокок (*Streptococcus pneumoniae*) — патогенна грампозитивна бактерія роду *Streptococcus* родини Streptococcaceae, збудник пневмонії, об'єкт дослідження гуморального імунітету.

Пневмоконіози — хронічні захворювання легень, які зумовлені тривалим вдиханням пилу і характеризуються розвитком сполучної тканини в легенях.

Пневмомікози — група захворювань легень, спричинених грибами.

Пневмоніт — атипові пневмонії.

Пневмонія — група різних за етіологією, патогенезом і морфологічною характеристикою ексудативних запальних процесів у легенях з переважним ураженням їхніх респіраторних відділів.

Пневноплеврит — запалення плевральних листків, яке характеризується накопиченням у плевральній порожнині ексудату та повітря.

Пневмосклероз — розростання сполучної тканини в легенях, яке призводить до порушення їхніх функцій.

Пневмоторакс — скупчення повітря або інших газів у плевральній порожнині, що спостерігається унаслідок прориву туберкульозної каверни, після поранення грудної клітки, або спонтанно за відсутності будь-яких змін у легенях.

Пов'язки — засіб для лікування ушкоджень та захворювань, який полягає в накладенні на осередок ураження перев'язувального матеріалу із наступною фіксацією його на ділянці або іммобілізації самої пошкодженої ділянки.

Поведінка — сукупність взаємопов'язаних дій і вчинків, які здійснюються індивідумом у процесі його контактування з оточуючим середовищем.

Повіки — складки шкіри, що закривають очне яблуко.

Повішення — вид странгуляційної механічної асфіксії, яка розвивається внаслідок стискання шиї петлею під дією ваги власного тіла.

Поворотний тиф ендемічний (кліщовий) — гостре інфекційне захворювання з природною вогнищевістю, спричинене спірохетами роду *Borrelia*, передається кліщами роду *Ornithodoros*.

Поворотний тиф епідемічний (вошивий) — гостре інфекційне захворювання, яке спричинене спірохетою *Borrelia recurrentis*, передається вошами і характеризується поліциклічним перебігом.

Поворотного нерва синдром — порушення фонації і дихання, які спостерігаються за одно- або двобічного ураження поворотного гортанного нерва.

Подагра — захворювання, зумовлене порушеннями пуринового обміну, що призводить до підвищення рівня сечової кислоти в крові та відкладання уратів у тканинах.

Подразнення синдром — синдроми, зумовлені подразненням центрів та/або провідних шляхів нервової системи за будь-яких патологічних процесів.

Подразнення — дія чинників довкілля або внутрішнього середовища (подразників) на органи, тканини, організм.

Подразнювальні засоби — лікарські речовини, місцеве застосування яких викликає подразнення чутливих нервових закінчень.

Поза — фіксована позиція тіла людини і його окремих частин у просторі в умовах гравітаційного поля землі.

Позіхання — мимовільні дихальні рухи, що складаються з глибокого повільного вдиху широко відкритим ротом і швидкого енергійного видиху.

Позологія — вчення про визначення доз ліків, про дозування.

Пойкілодермія — зміни шкіри дистрофічного характеру, які характеризуються смугами еритеми, телеангіектазією (стійким розширенням кровоносних судин у білковій оболонці очей), ділянками сітчастої гіперпігментації та плям депігментації.

Поле зору — простір, який одночасно сприймається оком за нерухомого погляду та фіксованої позиції голови.

Поліавітаміноз — патологічний стан, який розвивається внаслідок недостатності в організмі кількох вітамінів.

Поліаденіт — одночасне або поєднане запалення кількох груп лімфатичних вузлів.

Поліакузія — порушення слухового сприйняття, яке характеризується численною повторюваністю за короткі проміжки часу і множинністю одиночного звуку.

Поліартралгія — біль, який одночасно або послідовно відчувається в кількох суглобах.

Поліартрит — одночасне запалення кількох суглобів; множинний артрит.

Поліартроз — дистрофічно-дегенеративне захворювання багатьох суглобів одночасно.

Полівітаміни — лікарські препарати, що містять суміш з кількох вітамінів.

Полігалактія — надмірне виділення молока в жінок, що годують грудьми.

Полігангліоневрит — одночасне запалення багатьох нервових гангліїв та пов'язаних з ними нервів.

Полігландулярна недостатність — одночасне зниження функції кількох ендокринних залоз.

Полігнатія — вроджене подвоєння частини або всього альвеолярного відростка щелепи.

Полідактилія — вроджена вада розвитку, виражена наявністю додаткових пальців на кінцівках.

Полідипсія — патологічно підсилена спрага і пов'язане з нею збільшення кількості рідини, випитої хворим.

Поліестезія — порушення поверхневої чутливості, яке характеризується тим, що подразнення однієї точки сприймається як подразнення багатьох.

Поліетіологія — вчення, відповідно до якого одне і те саме захворювання може викликатися різними причинами.

Полікістоз — вроджена наявність у паренхіматозних органах множинних тонкостінних кіст, заповнених здебільшого прозорою рідиною.

Поліклініка — лікувально-профілактичний заклад для надання населенню спеціалізованої медичної допомоги; призначене як для хворих, що приходять, так і для лікування хворих удома.

Полімерелія — відчуття несправжніх кінцівок, які можуть здаватися нерухомими або рухливими.

Поліменорея — порушення менструацій, які тривають шість і більше днів.

Поліміалгія ревматична — захворювання, яке характеризується сильними болями та скутістю в м'язах проксимальних відділів кінцівок, не супроводжується їхньою постійною слабкістю або атрофією, а також значно підвищеною ШОЕ (швидкість осідання еритроцитів) та неспецифічними загальними симптомами.

Поліміозит — 1) запалення, що охоплює велику кількість м'язів; 2) системне захворювання сполучної тканини, яке характеризується запальними та дегенеративними змінами м'язів.

Поліморфізм — 1) У біології — існування в межах одного виду рослин чи тварин двох або більше груп особин з різко відмінними ознаками; 2) У генетиці — прояви індивідуальної, переривчастої мінливості живих організмів; 3) У патології — різноманітність структурних проявів патологічного процесу в органах, тканинах і клітинах.

Поліневропатія аліментарна — часто зустрічається в алкоголіків, а також в інших випадках недостатнього харчування.

Поліноз — гостра сезонна форма алергічного риніту.

Поліодонтія — вроджена надмірна кількість зубів.

Поліомієліт — гостре інфекційне невиліковне захворювання, спричинене поліовірусом, характеризується ураженням центральної нервової системи.

Поліомієлітоподібні захворювання — група захворювань, які клінічно схожі з паралітичними формами гострого поліомієліту, але етіологічно пов'язані з іншими, непіліомієлітними вірусами.

Поліопія — порушення зору, за якого один предмет сприймається як кілька.

Поліп(и) — різні за походженням патологічні утворення, які підвищуються над поверхнею слизових оболонок органів шлунково-кишкового тракту, дихальних та сечовивідних шляхів, матки.

Поліпоз — утворення або наявність численних поліпів; множинні поліпи.

Полісерозит — одночасне запалення серозних оболонок кількох порожнин тіла.

Політравма — одночасне пошкодження кількох анатомічних ділянок в одного потерпілого.

Поліурія — надмірне виділення сечі з організму.

Поліфагія — 1) вживання надмірної кількості їжі; 2) живлення тваринного організму багатьма кормами різних біологічних груп.

Поліхондрит рецидивуючий — запальне захворювання, що призводить до деструкції хрящової та сполучної тканин вух, суглобів, носа, гортані, трахеї, очей, клапанів серця, нирок та кровоносних судин.

Пологи — фізіологічний процес, що завершує вагітність.

Пологова травма — пошкодження тканин і органів під час пологів, зумовлені патологією внутрішньоутробного або інтранатального періоду.

Полюція — мимовільне виверження сперми в чоловіків, здебільшого під час сну.

Пом'якшувальні засоби — речовини, зовнішнє застосування яких підвищує еластичність шкіри та слизових оболонок, а також знижує їхню чутливість до зовнішніх подразників.

Помирання — процес зупинки життєдіяльності організму в термінальному стані, який передує біологічній смерті.

Поперекова ділянка — парна ділянка, верхньою межею якої є XII ребро, нижньою — клубовий гребінь, латеральною — задня пахвова лінія, що відокремлює її від латеральної ділянки черева, медіальною — прихребетна лінія.

Попрілість — запальне ураження шкірних складок, яке розвивається внаслідок тертя поверхонь шкіри, подразнювальної дії продуктів шкірної секреції та інших виділень організму.

Поранення — механічна дія (крім оперативної) на органи й тканини, що призводить до порушення їхньої цілісності з утворенням рани.

Пориги — хвороби волосистої частини шкіри голови, які розвиваються з утворенням струпів, лупи, висівкоподібного лущення.

Порохова хвороба — комплекс патологічних змін, які спостерігаються у разі отруєння токсичними речовинами, що містяться в порохових газах.

Порошки — тверда дрібнодисперсна сипуча лікарська форма.

Портальна гіпертензія — комплекс змін, що виникають при порушенні відтоку крові з системи ворітної вени.

Портер, Родні Роберт (1917–1985) — біохімік; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1972) за відкриття, які стосуються хімічної структури антитіл; Велика Британія.

Порфірії — розлади, за яких частково або майже повністю відсутня активність ферментів, що беруть участь у біосинтезі гемму.

Посивіння — втрата пігменту волоссям.

Послід — сукупність позазародкових частин плідного яйця, що забезпечують взаємозв'язок між плодом та організмом матері.

Посмертні зміни — сукупність процесів, які розвиваються внаслідок зупинки життєвих функцій організму.

Поствакцинальні ускладнення — патологічні стани, етіологічно пов'язані з вакцинацією.

Постінфарктний синдром — віддалені ускладнення інфаркту міокарда.

Посткастраційний синдром — симптомокомплекс, зумовлений раптовим випадінням ендокринної функції статевих залоз після кастрації, характеризується поєднанням астенії з вегетативними розладами і порушеннями обміну речовин.

Посткомоційний синдром — симптомокомплекс, що виникає через кілька тижнів або місяців після закритої черепно-мозкової травми.

Постпубертатний період — період розвитку людини після завершення статевого дозрівання.

Пострадіаційні ефекти — прояви наслідків опромінення біологічних об'єктів іонізуючим випромінюванням.

Постреанімаційний період — період після реанімації та відновлення діяльності серцево-судинної системи та дихання, упродовж якого може розвиватися постреанімаційна патологія різних органів і систем.

Посттравматичний стресовий розлад — невротичний порушення, що виникає внаслідок перебування у надзвичайно стресових умовах і характеризується повторними епізодами переживання обставин стресової ситуації, зниженням емоційного реагування і загальним дисфоричним збудженням.

Потенція — У медицині — статева спроможність.

Потертість — ушкодження зовнішнього шару шкіри внаслідок механічного подразнення, викликаного тривалим тертям.

Потилична ділянка — задній відділ голови, що відповідає верхній половині луски потиличної кістки.

Потові залози — залози шкіри, що виділяють піт.

Потогінні лікарські засоби — лікарські препарати, які підсилюють потовиділення.

Потьмарення свідомості — розлад відображення реального світу, явищ, предметів та їхніх зв'язків, який характеризується повною неможливістю або невиразністю сприйняття оточуючого, дезорієнтуванням у часі, місці, оточуючих особах, власній особі, незв'язністю мислення, частковою або повною амнезією.

Потяг — суб'єктивне переживання потреби, яке виникає незалежно від свідомості, стимулює діяльність людини і надає їй спрямованості.

Похмільний синдром — прояви абстиненції за хронічного алкоголізму, які характеризуються поєднанням вегетативних, неврологічних і психічних розладів.

Пошкодження — порушення анатомічної цілісності тканин або органів, що призводить до розладів їхніх функцій.

Правець — ранова інфекційна хвороба, спричинена токсином анаеробної палички *Clostridium tetani*.

Праворукість — прояв функціональної асиметрії рук, при якій провідна роль належить правій руці.

Праксис — здатність виконувати низку завчених рухів у певній послідовності.

Працездатність — 1) здатність людини до праці, яка визначається рівнем її фізичного та духовного розвитку, а також станом здоров'я, професійними знаннями, уміннями та досвідом; 2) здатність органа або цілого організму до активної діяльності в заданому режимі.

Презерватив — запобіжник для статевого члена; використовується як засіб для запобігання вагітності та зараження венеричними захворюваннями.

Премедикація — лікарська підготовка до операції; застосування лікарських засобів під час підготовки хворого до наркозу або місцевої анестезії для зменшення психоемоційного напруження перед операцією, полегшення введення в наркоз та підтримки його стабільності.

Приглухуватість — порушення слуху, яке утруднює мовленнєве спілкування людей у побуті, на виробництві та суспільному житті.

Придатки шкіри — морфологічні структури шкіри, які є похідними ектодерми.

Прикус — взаєморозміщення верхнього і нижнього зубних рядів (зубів) за найбільш повного змикання зубів-антагоністів, коли суглобові головки нижньої щелепи розміщені в нижньощелепних ямках біля основи суглобового горбика скроневої кістки.

Прикусу аномалії — порушення прикусу.

Примочки — слабкі розчини лікарських засобів у дистильованій воді, які застосовуються для лікування поверхневих гострозапальних уражень шкіри.

Припарки — лікувальна процедура, яка призначається для місцевого прогрівання ділянки тіла.

Припікаючі лікарські засоби — лікарські препарати, нанесення на шкіру і слизові оболонки яких викликає загибель клітин поверхневого шару тканини, утворення струпа з чітко вираженою демаркаційною лінією.

Припливи — відчуття жару в усьому тілі, яке виникає внаслідок різкого розширення судин; має перехідний характер, частіше спостерігається в клімактеричному періоді.

Природне вогнище — територія, на якій відбувається неперервна циркуляція збудника певного інфекційного захворювання серед тварин за допомогою живих переносників.

Присипки — очищені, найдрібніші, хімічно індиферентні або активно діючі порошки, які застосовуються для попередження і лікування переважно запальних захворювань шкіри, а також у косметології.

Пристрасть — спосіб життя, що визначається всеохопним, таким що не підлягає вольовому контролю, компульсивним потягом до будь-якої речовини.

Пріоніві захворювання людини — захворювання, збудниками яких є пріони.

Провідна система серця — комплекс анатомічних утворень, що мають здатність генерувати імпульс серцевих скорочень і проводити його до всіх відділів міокарда передсердь та шлуночків, забезпечуючи їхні координовані скорочення.

Провідні шляхи центральної нервової системи — групи нервових волокон, які характеризуються спільністю будови та функції, зв'язують різні відділи головного і спинного мозку

Провізор — фахівець із закінченою вищою фармацевтичною освітою.

Провітаміни — органічні сполуки, які в організмі перетворюються на вітаміни.

Прогерія — стан, який характеризується одночасно інфантилізмом та передчасною старістю.

Прогестерон — стероїдний гормон, який синтезується жовтим тілом яєчника, кірковою речовиною надниркових залоз, сім'яними міхурцями та плацентою.

Прогноз хвороби — науково обґрунтоване передбачення, яке дає випереджаючу інформацію про подальший перебіг та результат хвороби.

Прогнозування епідеміологічне — передбачення можливих змін епідемічної ситуації на певній території, яке ґрунтується на систематичному вивченні та аналізі різноманітних чинників, що впливають на розвиток та згасання епідемічного процесу.

Продромальний період — стадія розвитку хвороби, яка передує її основним клінічним проявам.

Прозектор — лікар-патологоанатом, який здійснює розтин трупів з метою вивчення причин смерті, змін будови органів і тканин тощо.

Проктит — запалення прямої кишки.

Проктодинія — болючі спазми прямої кишки.

Проктологія — розділ клінічної медицини, що вивчає етіологію і патогенез захворювань прямої кишки, оточуючих її тканин та ободової кишки, розробляє методи їхньої діагностики і лікування.

Проктостаз — надмірне накопичення та застій екскрементів у прямій кишці, проктогенний закреп.

Проктостеноз — стеноз, стриктура, звуження прямої кишки.

Пропалс — випадіння, відвисання чи вивертання назовні внутрішнього органа або його частини через природний чи штучний отвір.

Пролежні — ішемічний некроз та виразкування тканин над кістковим виступом, які тривалий час перебувають під безперервним зовнішнім тиском.

Проліферація — розмноження клітин діленням; утворення внутрішньо-клітинних структур; розростання тканин.

Промежина — ділянка між лобковим симфізом спереду, верхівкою куприка ззаду, сідничими горбами та крижово-горбистими зв'язками з боків.

Променева терапія — лікування різних захворювань за допомогою іонізуючого випромінювання.

Променева хвороба — захворювання, яке розвивається внаслідок впливу іонізуючого випромінювання в дозах, що перевищують допустимі.

Променового нерва синдром — комплекс симптомів, зумовлений ураженням променового нерва.

Проміжний мозок — відділ головного мозку, розташований вище від середнього мозку.

Проникність — здатність клітин і тканин поглинати, виділяти та транспортувати хімічні речовини, пропускаючи їх через клітинні мембрани, стінки судин і клітини епітелію.

Пронос(и) — збільшення об'єму, частоти випорожнень або рідке випорожнення.

Проносні лікарські засоби — лікарські препарати, які викликають прискорення просування вмісту кишківника і сприяють настанню дефекації.

Пропедевтика — вступний курс до клінічної дисципліни.

Просонний стан патологічний — патологічний стан, який спостерігається під час пробудження і характеризується присмерковим потьмаренням свідомості, дезорієнтацією в оточуючому середовищі.

Простатит — запалення передміхурової залози.

Прострація — стан надзвичайної фізичної і нервово-психічної кволості в людини.

Протезно-ортопедичні вироби — технічні засоби для лікування хворих із захворюваннями та деформаціями опорно-рухового апарату, черепа, грудної або черевної стінки, органів слуху та зору, а також для компенсації косметичних і функціональних дефектів різних ділянок і органів людини.

Протезування — система медичних і технічних заходів, спрямованих на відновлення втрачених органів та їхніх функцій за допомогою протезів.

Протеоліз — процес поступового розщеплення білків на пептиди і амінокислоти.

Протеотоксикоз — інтоксикація речовинами білкової природи або продуктами розпаду власних білків.

Протиалкогольні лікарські засоби — лікарські препарати, які застосовуються для лікування та профілактики хронічного алкоголізму.

Протіанемічні лікарські засоби — лікарські препарати, що сприяють збільшенню кількості гемоглобіну та еритроцитів і застосовуються для лікування анемій.

Протіаритмічні лікарські засоби — група лікарських препаратів, що застосовуються для попередження та припинення порушень ритму серцевої діяльності.

Протіатеросклеротичні лікарські засоби — лікарські засоби, що застосовуються для лікування атеросклерозу.

Протиблювотні лікарські засоби — лікарські препарати, що застосовуються для попередження та усунення нудоти та блювання.

Противірусні лікарські засоби — біологічні та хімічні препарати, що перешкоджають виникненню та розвитку захворювань, які викликаються вірусами.

Протигази — засоби індивідуального захисту органів дихання, обличчя та очей людини від шкідливих газів, які може містити вдихуване повітря.

Протиглистяні лікарські засоби — хіміотерапевтичні препарати для лікування захворювань, спричинених паразитичними гельмінтами або їхніми личинками.

Протигрибкові лікарські засоби — лікарські препарати, які застосовують для лікування мікозів.

Протиепідемічні заходи — комплекс санітарно-гігієнічних, лікувально-профілактичних та організаційних заходів, спрямованих на локалізацію і ліквідацію осередків заразних захворювань.

Протиепілептичні лікарські засоби — лікарські препарати, які застосовуються для попередження або зменшення судом або їх відповідників, що спостерігаються за періодичних нападах певних форм епілепсії.

Протизапальні лікарські засоби — лікарські препарати, що гальмують прояви запальних процесів.

Протизаплідні лікарські засоби — лікарські препарати, що застосовуються для попередження вагітності.

Протикашлеві лікарські засоби — лікарські препарати, які гальмують або послаблюють кашльовий рефлекс шляхом пригнічення кашльового центру довгастого мозку або периферійних рецепторів.

Протилепрозні лікарські засоби — хіміотерапевтичні препарати, які застосовуються для специфічної терапії та профілактики лепри.

Протималярійні лікарські засоби — хіміотерапевтичні препарати, які мають специфічну активність щодо збудників малярії.

Протипаразитичні лікарські засоби — лікарські препарати для лікування хворих на паразитарні захворювання.

Протиподагричні лікарські засоби — лікарські препарати, які застосовуються для лікування подагри та гіперурикемічних станів, виражених за інших захворювань.

Протипоказання — особливості перебігу, характеру, локалізації патологічного процесу та викликаних ним розладів, що перешкоджають застосуванню певного методу лікування або дослідження хворого.

Протипухлинні лікарські засоби — лікарські препарати, які застосовуються для лікування пухлин.

Протиревматичні лікарські засоби — лікарські препарати, які застосовуються для лікування ревматичних захворювань.

Протисифілітичні лікарські засоби — хіміотерапевтичні препарати, які застосовуються для специфічної терапії сифілісу.

Протисудомні лікарські засоби — лікарські препарати, які застосовуються для припинення судом будь-якого походження.

Протитрихомонадні лікарські засоби — хіміотерапевтичні препарати, які застосовуються для лікування трихомонозу.

Протитуберкульозні лікарські засоби — хіміотерапевтичні лікарські препарати та антибіотики, які застосовуються для специфічного лікування і профілактики туберкульозу.

Протихімічний захист — комплекс заходів, які проводяться з метою захисту особового складу військ, населення та сільськогосподарських тварин від ураження хімічною зброєю та рослин від гербіцидів.

Протишоккові рідини — засоби, що мають властивість усувати порушення гемодинаміки та знижувати чутливість нервової системи до больових подразників за різних шоків станів.

Протишуми — засоби індивідуального захисту органів слуху та попередження різних розладів організму, викликаних надмірним шумом.

Протопопов, Віктор Павлович (1880–1957) — український і радянський психіатр, академік АН УРСР (1945).

Протопопова синдром — комплекс симптомів, який може супроводжувати депресії.

професійні хвороби — захворювання, які виникають внаслідок дії на організм несприятливих чинників виробничого середовища.

Профілактика — система заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню хвороб, охорону здоров'я.

Профілактичні лікарські засоби — лікарські препарати, що запобігають виникненню та поширенню захворювань.

Прузінер, Стенлі (1942) — лікар, вірусолог, біохімік, викладач, невролог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1997) за відкриття пріонів; США.

Пряма кишка — кінцевий відділ товстої кишки, розміщений у порожнині малого таза.

Псевдоамелія — порушення схеми тіла, яке характеризується несправжнім відчуттям відсутності кінцівки.

Псевдоартроз — постійна аномальна рухомість між двома частинами довгої кістки, яка виникає внаслідок незарощення перелому.

Псевдовузлики співаків — утворення, які виникають на межі передньої і середньої третини справжніх голосових зв'язок у співаків та інших осіб, що вимушені перенапружувати голосовий апарат.

Псевдогалюцинації — різновид галюцинацій, що відрізняються від справжніх відсутністю відчуття об'єктивної реальності.

Псевдогермафродитизм — клінічні форми вроджених захворювань, які характеризуються неправильним розвитком зовнішніх статевих органів, внаслідок чого геніталії мають інтерсексуальну будову або нагадують зовнішні статеві органи протилежної статі.

псевдоглаукома — патологічний стан ока, який характеризується офтальмоскопічною картиною глаукоми за нормальних показників внутрішньоочного тиску.

Псевдодеменція — несправжнє слабоумство, що виникає за механізмом істеричної реакції.

псевдодипсоманія — щоденне пияцтво, яке переривається внаслідок зовнішніх обставин зі збереженням здатності до продовження вживання спиртних напоїв.

Псевдоімпотенція — несправжні розлади потенції, викликані неадекватною особистою реакцією на фізіологічні коливання сексуальних проявів, неправильною поведінкою партнерів, підвищеними вимогами до себе.

Псевдоішіас — больовий симптомокомплекс, який за своєю характеристикою нагадує ішіас, але зумовлений патологічними змінами в м'язовій чи сполучній тканині.

Псевдоневрастенічний синдром — симптомокомплекс, що спостерігається за органічних уражень головного мозку або після тяжких виснажливих хвороб.

Псевдопаралітичний синдром — комплекс психічних та неврологічних розладів, схожих або тотожних вираженим за прогресивного параліча, але характеризують й інші захворювання центральної нервової системи.

Псевдопелада — ураження шкіри, що є однією з форм атрофічного облісіння.

Псевдоперверсії — потяг до статевих збочень за збереження здатності до нормального статевого життя.

Псевдоподагра — захворювання суглобів з різноманітними проявами, серед яких можуть бути періодичні атаки гострого артриту, дегенеративна артропатія, рентгенологічні ознаки обвапнування суглобового хряща характерної локалізації.

Псевдопоякілодермія — патологічні зміни шкіри, які розвиваються після тривалої інсоляції.

Псевдоспонділолістез — нехарактерна, підвищена рухомість хребта.

Псевдостеноз — порушення прохідності в будь-якому відділі травного тракту, зумовлене розладами нервової регуляції.

Псевдоуремія — синдром, зумовлений недостатнім кровопостачанням мозку внаслідок підвищеного артеріального тиску без ниркової недостатності

Психалгія — біль, що виникає внаслідок психічної травми і супроводжується відчуттям тривоги або страху.

Психастенія — синдром нав'язливих станів, що характеризуються нерішучістю, невпевненістю у своїх силах.

Психіатрія — розділ клінічної медицини, що вивчає етіологію, патогенез, клінічні прояви і поширеність психічних захворювань, розробляє методи їхньої діагностики, лікування і профілактики, порядок і методи експертизи та реабілітації психічно хворих і організацію допомоги хворим з психічними порушеннями.

Психіка — функція мозку, виражена в активному відображенні об'єктивної дійсності.

Психічне розщеплення — порушення єдності психічної діяльності у вигляді розпаду логічної і змістовної єдності розумових процесів, узгодження мислення та афектів.

Психічний дизонтогенез — порушення психічного розвитку переважно в дитячому та підлітковому віці внаслідок патології дозрівання структур і функцій головного мозку.

Психічний розпад — глибоке порушення психічної діяльності, яке характеризується повною зупинкою всіх розумових процесів, втратою контакту з оточуючим світом та повною безпорадністю хворого.

Психічні хвороби — захворювання головного мозку, які характеризуються різноманітними розладами психічної діяльності, а також загальними змінами особи.

Психогенії — 1) психічні хвороби і стани, спричинені психічною травмою; 2) видозміна клінічної картини деяких психічних хвороб під впливом емоційних чинників.

Психогігієна — розділ гігієни і психіатрії, що вивчає вплив зовнішнього середовища на психіку людини, розробляє заходи щодо збереження та зміцнення психічного здоров'я, попередження психічних захворювань.

Психодислептичні речовини — природні та синтетичні речовини, які викликають у здорових людей психічні розлади у формі зорових і слухових галюцинацій та інші порушення сприйняття.

Психоз(и) — найбільш тяжкі психічні захворювання, виражені цілковитим або переважно неадекватним відображенням реальності з порушенням поведінки, зміною різновидів психічної діяльності, виникненням невластивих нормальній психіці явищ.

Психолагія — статеве збудження, яке викликане сексуальними уявленнями.

Психолепсія — 1) короткочасна втрата свідомості; 2) падіння психічного тону, яке настає раптово без потьмарення свідомості, але з короткочасною зупинкою інтелектуальної діяльності; 3) максимальний ступінь седативної дії деяких психофармакологічних засобів.

Психологія медична — галузь психології, яка вивчає психічні прояви різних захворювань в їх динаміці, роль психічних чинників у виникненні, перебігу та попередженні хвороб, порушенні психіки, психологічні аспекти взаємовідносин лікаря та хворого.

Психологія — наука, що вивчає закономірності, розвиток і форми психічної діяльності.

Психомоторика — комплекс рухових актів людини, які міцно пов'язані з психічною діяльністю і відображають особливості конституції.

Психоневрологія — комплекс наук, які стосуються вивчення мозку; частіше розуміють як комплекс психіатрії та невропатології.

Психопатія — патологічний характер та темперамент, який виник на основі вродженої неповноцінності вищої нервової діяльності та дисгармонії її розвитку, етіологія якого остаточно не встановлена.

Психопрофілактика — галузь психіатрії, що розробляє заходи попередження виникнення психічних захворювань або перехід їх у хронічний перебіг, а також питання соціальної і трудової адаптації психічно хворих.

Психосексуальна орієнтація — спрямованість статевого потягу, що визначає вибір сексуального партнера і особливості статевої поведінки.

Психосенсорні розлади — порушення сприйняття форми, розмірів, взаємного розміщення оточуючих предметів у просторі та/або розмірів, форми, ваги власного тіла.

Психосоматичні розлади — функціонально-морфологічні розлади органів і систем, які виникають внаслідок дії психотравмувальних чинників.

Психостимулювальні лікарські засоби — лікарські препарати, що стимулюють психічні процеси.

Психотерапія — лікування розладів психіки та особистості психологічними або психофізіологічними методами.

Психотропні лікарські засоби — лікарські препарати, що мають специфічну дію на порушені психічні функції.

Психофармакологія — розділ фармакології, який вивчає вплив лікарських засобів на вищу нервову діяльність, а також питання їх застосування у лікуванні психічних захворювань.

Психофізіологія — розділ психології і фізіології, що вивчає фізіологічні механізми, які забезпечують реалізацію психічних процесів і явищ.

Психохірургія — хірургічні методи лікування психічних захворювань і психопатологічних станів.

Психрогіперестезія — підвищена чутливість до холоду.

Психрофобія — нав'язливий страх холоду.

Псоріаз — хронічне рецидивуюче захворювання шкіри, яке характеризується сухими, чітко обмеженими, сріблястими папулами і бляшками різних розмірів, що лущаться.

Птеригій — крилоподібна пліва.

Птилоз — випадіння вій; запалення країв повік із втратою вій.

Птоз — опущення верхньої повіки внаслідок відсутності, недорозвинення або паралічу м'яза, що її підіймає.

Пубархе передчасне — поява волосся на лобку в дівчаток, молодших 8 років і в хлопчиків молодших 10 років.

Пубертатний період — віковий проміжок, який характеризується послідовними процесами дозрівання, внаслідок якого дитина виростає і набуває ознак дорослої особи.

Пуерилізм — повернення до дитячого рівня мислення, мовлення та поведінки.

Пульмонологія — розділ науки, який вивчає патологію органів дихання, а також розробляє методи її профілактики, діагностики та лікування.

Пульпіт — запалення пульпи зуба.

Пульс — поштовхоподібні коливання стінок кровоносних судин, які викликаються викиданням крові із серця за кожного його скорочення.

Пульсація — ритмічні розширення кровоносних судин, спричинювані хвилеподібним рухом крові внаслідок скорочення серця.

Пункція — прокол з діагностувальною або лікувальною метою стінки будь-якої порожнини тіла, судини, органа, нормальної або патологічної тканини.

Пуповина — шнуроподібне утворення, яке сполучає плід з плацентою і через судини якого здійснюється фетоплацентарний кровообіг.

Пупок — шкірна рубцева ямка, розміщена в пупковій ділянці, утворюється після народження дитини внаслідок відпадання пуповини.

Пурпура — висип у вигляді численних крововиливів у товщу шкіри та слизових оболонок.

Пустульозний бактерид — хронічне рецидивуюче ураження шкіри долонь та підшов, яке характеризується появою міліарних пустул.

Пухир — раптове, незначно підвищене над поверхнею шкіри, чітко обмежене безпорожнинне утворення за гострого набряку сосочкового шару дерми; первинний морфологічний елемент шкірного висипу.

Пухирець — невеликий міхур або мішкоподібна структура, що містить рідину.

Пухирчатка — аутоімунне, потенційно смертельне захворювання, яке характеризується інтраепідермальними пухирями на шкірі та слизових оболонках.

Пухлина — надмірне, некоординоване з організмом патологічне розростання тканин, яке продовжується після дії причин, що його викликали.

Радикуліт — запалення корінців спинномозкових нервів, інтрадуральної частини спинномозкового нерва до входу його в міжхребтовий отвір або частини його між цим отвором і нервовим сплетінням.

Радикулоневрит — поєднане ураження спинномозкових нервів та їх корінців.

Радіобіологія — наука, що вивчає механізми впливу іонізуючих випромінювань на біополімери, надмолекулярні структури, віруси, бактеріофаги, клітинні органели, клітини, тканини та цілісні організми, а також на угруповання організмів та на всю біосферу.

Радіоізотопна діагностика — розпізнавання патологічних змін окремих органів та систем за допомогою методів радіоізотопного дослідження.

Радіоізотопне дослідження — визначення функціонального стану, анатомо-топографічних характеристик або морфологічних змін органів та систем за допомогою радіоактивних сполук.

Радіоімунологічний метод — метод кількісного визначення активних сполук, що мають антигенні властивості, та антигенів мікроорганізмів за допомогою аналогічних відомих антигенів або антитіл, помічених радіоактивним ізотопом.

Радіокардіографія — дослідження серцевої діяльності, яке ґрунтується на графічній реєстрації змін концентрації радіофармацевтичного препарату в крові, яка циркулює порожнинами серця.

Радіологія медична — наука про застосування іонізуючого випромінювання в медицині.

Радіоміметичні речовини — хімічні сполуки, введення яких в організм або поживне середовище зумовлює реакцію організму, що нагадує радіаційний ефект.

Радіопротектори — речовини, введення яких в організм або поживне середовище перед дією іонізуючих випромінювань зменшує вплив радіації.

Радіотерапія — метод лікування, який ґрунтується на дії на організм певних доз природних або штучних радіоактивних препаратів.

Радіотоксикологія — розділ токсикології, що вивчає дію радіоактивних речовин на організм тварин і людини.

Радіофармацевтичні препарати — діагностичні або лікувальні засоби, що містять радіонукліди.

Радіохірургія — лікування злоякісних пухлин, яке ґрунтується на застосуванні променевої терапії в поєднанні з оперативним втручанням.

Радонові води — радіоактивні мінеральні води, збагачені радоном.

Радонотерапія — один із видів променевої терапії (різновид альфа-терапії) з використанням дуже малих доз випромінювання.

Райдужна оболонка — частина середньої оболонки ока.

Райс, Чарльз (1952) — вірусолог, дослідник; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2020) за відкриття гепатиту С; США.

Райхштайн, Тадеуш (1897–1996) — хімік, лікар, учений; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1950) за праці, присвячені гормонам адренального комплексу; Швейцарія — Польща.

Райцтерапія — лікувальні заходи, що застосовуються з метою підвищення захисно-приспосувальних реакцій організму за ареаєктивних форм хронічних захворювань.

Рак — злоякісна пухлина, яка розвивається з епітеліальної тканини.

Рана — пошкодження тканин і органів з порушенням цілісності їхніх покривів (шкіри, слизової оболонки), викликане механічною дією.

Ранковий синдром — симптомокомплекс, що спостерігається при хронічному алкогольному гастриті.

Раус (Роус), Пейтон Френсіс (1879–1970) — вірусолог, хімік, викладач, лікар, патологоанатом; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1966) за відкриття вірусів, що провокують пухлини; США.

Рахіалгія — біль невралгічного характеру в спині або в хребті.

Рахіт — захворювання дитячого віку, зумовлене недостатністю в організмі вітаміну D (ергокальциферолу).

Реабілітація — У медицині — комплекс медичних, педагогічних, професійних та юридичних заходів, спрямованих на відновлення (або компенсацію) порушених функцій організму та працездатності хворих та людей з інвалідністю.

Реактивні психози — тимчасові зворотні розлади психічної діяльності, які виникають внаслідок психічної травми.

Реактивність організму — властивість організму відповідати зміною життєдіяльності на вплив оточуючого середовища.

Реакція — дія, стан, процес, що виникають за певних умов у відповідь на будь-які впливи, подразнення, ураження.

Реаніматологія — розділ клінічної медицини, що вивчає питання оживлення організму, розробляє принципи профілактики та лікування термінальних станів.

Реанімація — сукупність медичних заходів, спрямованих на відновлення життєдіяльності помираючого організму; оживлення організму.

Ребра — симетричні утворення, з'єднані попарно з грудними хребцями.

Реваскуляризація — відновлення судин у будь-якій ділянці тканини або органа, судинна сітка якої була зруйнована патологічним процесом.

Ревматизм — системне запальне захворювання сполучної тканини з переважною локалізацією процесу в серцево-судинній системі.

Ревматичні захворювання — група захворювань, які характеризуються системним ураженням сполучної тканини, внутрішніх органів та суглобів.

Ревматологія — розділ клінічної медицини, що вивчає етіологію, патогенез, клінічні прояви, лікування та профілактику ревматичних захворювань.

Регенерація — відновлення втрачених внаслідок патологічних процесів структур організму в процесі його життєдіяльності.

Регургітація, відрижка, рефлюкс — 2) протилежний до нормального, стрімкий рух рідин або газів, що виникає в порожнистих м'язових органах за їх скорочення.

Резекція — хірургічне видалення частини органа або анатомічного утворення.

Резистентність — опірність, стійкість організму до дії різних шкідливих чинників.

Резус-несумісність, резус-конфлікт — стан, коли імунна система матері руйнує еритроцити плоду.

Реінвазія — повторне зараження хворого або людини, яка перехворіла будь-якою паразитарною хворобою тим самим збудником, що викликав розвиток інвазійного процесу.

Реінверсія — вправлення, повернення назад у нормальну позицію.

Реіннервація — відновлення порушеної іннервації органів та тканин хірургічними методами.

Реінфекція — повторне зараження організму одним і тим самим збудником.

Рекальцифікація — відновлення нормальної кількості кальцієвих солей в організмі.

Реклю хвороба — полікістозна дегенерація молочних залоз у жінок.

Рекрудесценція — новий спалах, рецидив, погіршення; погіршення стану хворого після деякого періоду покращення.

Ректоцеле — захворювання, зумовлене випинанням передньої стінки прямої кишки в піхву.

Рекурвація — надмірне згинання суглобів з їх деформацією та порушенням функції.

Релаксація — 1) розслаблення, зняття психічного напруження; 2) розслаблення скелетної мускулатури.

Ремісія — тимчасове ослаблення або навіть повне зникнення проявів хвороби.

Ренін — протеолітичний фермент кіркового шару нирок.

Рентгенографія — дослідження об'єкта за допомогою рентгенівського випромінювання з отриманням фіксованого зображення на чутливому до нього матеріалі, переважно, на фотоплівці.

Рентгенодіагностика — розпізнавання захворювань, патологічних змін тканин або органів за допомогою рентгенівського випромінювання.

Рентгеноендоваскулярна хірургія — сукупність внутрішньосудинних черезкатетерних діагностичних та лікувальних маніпуляцій, які здійснюються під рентгенівським контролем.

Рентгенологія медична — галузь клінічної медицини, що вивчає питання теорії та практики застосування рентгенівського випромінювання з метою вивчення норми та патологічних змін в організмі, ранньої діагностики захворювань.

Рентгенотерапія — метод променевої терапії, який ґрунтується на застосуванні рентгенівського випромінювання, що генерується спеціальними медичними рентгенотерапевтичними апаратами.

Реографія — дослідження кровонаповнення органів і тканин або окремих ділянок тіла, що ґрунтується на реєстрації змін їх електричного опору.

Репарація — 1) процес відновлення після ушкоджень різними факторами; 2) процес ліквідації радіаційного ураження клітини або організму; 3) повне або неповне відновлення внутрішньоклітинних структур, клітин, ділянок тканини або органа, пошкоджених внаслідок будь — якого патологічного процесу.

Ресорбція — проникнення речовин в організм через поверхню шкіри, слизові оболонки, клітинні мембрани шляхом дифузії.

Респіратори — різновид фільтруючих засобів індивідуального захисту органів дихання людини від впливу шкідливих газів, парів та аерозолів.

Респіраторні вірусні хвороби — інфекційні захворювання, які характеризуються переважним ураженням слизових оболонок дихальних шляхів.

Рестеноз — повторне звуження просвіту органа після його розширення у будь-який спосіб.

Ретардація — тимчасова або стійка зупинка психічного розвитку, а також затримка його темпу.

Ретикулярна тканина — різновид сполучної тканини, що складає основу кісткового мозку, селезінки, лімфатичних вузлів.

Ретикулярний дисгенез —тяжка спадкова комбінована імунологічна недостатність, яка поєднується з агранулоцитозом.

Ретиніт — запалення сітківки.

Ретинобластома — злоякісне внутрішньоочне новоутворення, яке належить до групи ембріональних нейроектодермальних пухлин.

Ретинопатії — група захворювань сітківки ока циркуляторно-обмінного характеру та ураження сітківки за деяких хвороб інших органів і систем.

Реткліфф, Пітер (1954) — викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2019) за дослідження реагування й адаптації клітин на доступність кисню; Велика Британія.

Рефлекс — відповідь організму на подразнення рецепторів.

Рефлексія — У психології — самоаналіз, осмислення людиною власних дій та їхніх мотивів, діяльність самопізнання, що розкриває специфіку духовного світу людини.

Рефлексологія — вчення в психології та неврології, яке пояснює психічну діяльність як суму умовних рефлексів, вироблену на дію зовнішніх подразників.

Рефлюкс — зворотний тік, зворотна течія.

Рефлюкс-езофагіт — патологічні зміни, що виникають при закиданні в стравохід шлункового соку.

Рецепт — 1) вказівка про склад і спосіб виготовлення будь-якої суміші, розчину, страви тощо; 2) письмове звернення лікаря щодо виготовлення ліків із зазначенням способу їх застосування.

Рецептори — спеціалізовані закінчення чутливих нервів, нервові аналізатори, що сприймають подразнення і перетворюють його енергію на нервові збудження.

Рецептура — сукупність правил виписування та виготовлення ліків.

Рецидив — У медицині — повернення або повторення хвороби в типовій формі відразу після або в період одужання.

Реципієнт — хворий, якому пересаджують тканину, переливають кров тощо.

Риб'ячий жир — рідка жирна олія, яку отримують із свіжої печінки тріскових риб.

Рибофлавін — вітамін B₂, входить як кофермент до складу флавінових ферментів.

Риніт, нежить — запалення слизової оболонки носа.

Риновірусна хвороба — гостре захворювання верхніх дихальних шляхів, спричинене риновірусами.

Ринорагія — кровотеча з носа.

Ринорея — значне виділення ексудату слизової оболонки порожнини носа; ознака риніту.

Риносинусит — поєднане запалення слизової оболонки порожнини носа та приносних пазух.

Риносинусопатія — захворювання порожнини носа і його придаткових пазух алергічної природи.

Ринофіма — потовщення носа, спричинене червоними чи рожевими вуграми.

Ритму водія синдром — симптомокомплекс, спричинений розладами серцевого водія ритму, внаслідок чого стимуляція шлуночка не підтримує нормальну передсердно-шлуночкову синхронність і шлуноково-передсердне ретроградне проведення зумовлює низький функціональний стан серця та активізує серцеві рефлекс, які переростають у підвищену периферійну вазодилатацію і гіпотензію.

Ріст — одна з ознак живого і проявів індивідуального розвитку організму, пов'язана зі збільшенням маси його живої речовини, а також супроводжується якісними змінами.

Річардс, Дікінсон (1895–1973) — кардіолог, викладач, лікар, фізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1956) за розробку й удосконалення методу клінічної діагностики вад серця; США.

Ріше, Шарль Робер (1850–1935) — фізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1913) за вивчення анафілаксії; Франція.

Роббінс, Фредерік Чапмен (1916–2003) — педіатр, вірусолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1954) за дослідження вірусу поліомієліту в умовах ізоляції і росту; США.

Робертс, Річард Джон (1943) — біолог, біохімік, викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1993) за відкриття переривчастої структури гену; Велика Британія.

Рогівка — передня прозора частина білкової оболонки ока, крізь яку світловий промінь проникає всередину очного яблука.

Родбелл, Мартін (1925–1998) — хімік, біохімік; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1994) за відкриття G-білків та їхньої ролі в сигнальній трансдукції в клітині; США.

Розвитку вади — стійкі морфологічні зміни органа або організму, що виходять за межі варіацій їх будови і виникають внутрішньоутробно внаслідок порушень розвитку зародка, плода або інколи після народження дитини, як наслідок порушення подальшого формування органів

Розгинання — рух у суглобі, що призводить до збільшення кута між зчленованими сегментами кінцівки.

Розгубленість — У психіатрії — болісне нерозуміння хворим свого стану та оточуючого, які усвідомлюються як незвичайні, такі, що викликають нерозуміння.

Розеоли — червоні плями на шкірі людини, спричинені порушенням кровообігу.

Розриви — закриті механічні ушкодження м'яких тканин або органів з порушенням їх анатомічної неперервності.

Розтягнення надп'яtkово-гомількового суглоба — пошкодження зв'язок надп'яtkово-гомількового суглоба.

Розумова відсталість — інтелектуальна спроможність нижче середнього рівня.

Розчини — рідкі лікарські форми, які отримують шляхом розчинення одного або кількох лікарських засобів.

Ромбоподібний мозок — відділ головного мозку, що складається з довгастого та заднього мозку.

Ропа — вода мінеральних (соляних) озер, лиманів та штучних водойм, що є насиченим сольовим розчином.

Росбаш, Майкл (1944) — генетик, викладач, дослідник; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2017) за дослідження циркадного ритму у дріозфіл; США.

Росс, Рональд сер (1857–1932) — лікар, паразитолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини за дослідження малярії (1902); Велика Британія.

Рот — початковий відділ травного тракту, який складається з ротового отвору та ротової порожнини.

Ротман, Джеймс (1950) — біолог, біохімік, викладач, лікар; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2013) за відкриття везикулярного механізму; США.

Ротова порожнина — частина рота, обмежена спереду і з боків губами та щокками; верхньою її стінкою є тверде і м'яке піднебіння, а нижньою — дно порожнини рота.

Рубцювання — процес дозрівання грануляційної тканини, який закінчується утворенням рубця.

Рупія — конічної форми, шарувата, кров'янисто-гнійна кірка, що утворюється внаслідок поверхневого гнійного розплавлення обмеженого запального інфільтрату або висихання ексудату глибокої пустули.

Руховий аналізатор — фізіологічна система, що передає і опрацьовує інформацію від рецепторів скелетно-м'язового апарата, бере участь в організації і здійсненні координованих рухів.

Садизм — статеве збочення, за якого статеве задоволення досягається шляхом заподіяння фізичних і психічних травм партнеру, жорстокого з ним поводження.

Садомазохізм — статеве збочення у вигляді поєднання проявів садизму і мазохізму.

Сазерленд, Ерл Вілбур молодший (1915–1974) — фізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1971) за відкриття, що стосуються механізмів дії гормонів; США.

Сакралізація — вроджена аномалія попереково-крижового відділу хребта, яка проявляється повним або частковим злиттям останнього поперекового хребця з крижовою кісткою.

Салстон, Джон Едвард (1942–2018) — біолог, генетик, лікар; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2002); Велика Британія.

Сальмонельоз — гостре інфекційне захворювання, яке характеризується переважним ураженням шлунково-кишкового тракту.

Сальник — складка вісцеральної очеревини; розрізняють малий і великий с.

Сальні залози — шкірні залози, які виділяють специфічний секрет — шкірне сало.

Самогубство — навмисне позбавлення себе життя.

Самонавіювання — навіювання, спрямоване на будь-які види власної психічної діяльності, а також на деякі функції нервової системи та внутрішніх органів.

Самосвідомість — усвідомлення людиною себе як особи з характерними для неї світосприйманням, цілями, інтересами, мотивами.

Самуельсон, Бенгт Ингемар (1934) — біохімік, викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1982) за відкриття, що стосуються простогландинів; Швеція.

Санаторій — лікувально-профілактична установа для лікування хворих переважно природними лікувальними фізичними факторами в поєднанні з фізіотерапією, лікувальною фізкультурою та лікувальним харчуванням, при дотриманні певного режиму, що забезпечує повноцінне лікування і відпочинок хворих.

Санація — оздоровлення.

Санітар — особа молодшого медичного персоналу (без спеціальної медичної підготовки), що працює в лікувально-профілактичній або санітарно-епідеміологічній установах.

Санітарія — система гігієнічних заходів, спрямованих на оздоровлення умов побуту і праці людини.

Санітарно-епідеміологічна служба — служба, яка забезпечує розробку, проведення і координацію санітарно-профілактичних і протиепідеміологічних заходів, спрямованих на охорону здоров'я населення від впливу шкідливих чинників оточуючого середовища, поліпшення санітарно-гігієнічних умов праці, побуту, навчання.

Санологія — теорія і практика формування, збереження і зміцнення здоров'я.

Сатурація киснем крові — У медицині — частка насиченого киснем гемоглобіну відносно загального гемоглобіну в крові.

Сатурнізм — хронічне отруєння людини свинцем.

Свербець — захворювання шкіри, які характеризуються свербезом та висипами у вигляді папул, уртикацій та папуловезикул.

Свербіж шкірний — своєрідне відчуття, яке викликає потребу чухатися.

Свідомість — 1) вища форма відображення дійсності, яка характеризує духовну активність людини, здатність ідеального сприйняття об'єктивної реальності; 2) стан неспання з нормальним перебігом психічних процесів, який забезпечується взаємодією великих півкуль головного мозку з їх конгітивними функціями та активаційних механізмів ретикулярної формациї стовбура.

Світлобоязнь — аномальна непереносимість світла.

Світлове голодування — порушення життєдіяльності людини і тварин внаслідок тривалої відсутності або недостатності безпосередньої дії на організм сонячного випромінювання.

Себорея — захворювання, що характеризується підвищенням або зменшенням виділення шкірного жиру зміненого хімічного складу.

Седативні лікарські засоби — лікарські препарати, що мають заспокійливу дію на центральну нервову систему без явних порушень її функцій.

Секвестрація — відділення мертвлої тканини від здорової; утворення секвестру.

Секреція — процес утворення і виділення залозами людини і більшості тварин специфічних продуктів-секретів, потрібних для життєдіяльності організму.

Сексологія — наука про статеве розрізнення, статеве виховання та поведінку.

Сексопатологія — галузь медицини, що вивчає етіологію, патогенез, клініку, перебіг і прогноз статевих розладів, а також питання їхнього лікування та профілактики.

Сексуальне здоров'я — комплекс соматичних, емоційних, інтелектуальних та соціальних аспектів сексуального існування людини і її здатність до кохання.

Сексуальний експес — здійснення чоловіком більше одного статевого акту (з еякуляцією) у межах однієї доби.

Селезінка — непарний паренхіматозний орган, розміщений у черевній порожнині; виконує імунологічну, фільтраційну та кровотворну функції, бере участь в обміні речовин.

Семенза, Грег (1956) — викладач, лікар; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2019) за дослідження реагування й адаптації клітин на доступність кисню; США.

Сенілізм — раннє, або передчасне старіння.

Сенільне божевілля — психотична форма старечого слабоумства, яке характеризується афективними, маревними і галюцинаторно-маревними розладами.

Сенсибілізація — набуття організмом підвищеної чутливості до антигену (алергену) внаслідок утворення в організмі (або введення в нього) антитілу або імунокомпетентних клітин, які можуть взаємодіяти з антигеном і викликати алергічні реакції.

Сент-Дьйорді, Альберт (1893–1986) — біохімік; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1937) за цикл праць, присвячених біологічному окисненню; Угорщина.

Сепсис — загальне неспецифічне інфекційне захворювання нециклічного типу, яке виникає в умовах порушеної реактивності організму за постійного або періодичного проникнення з місцевого вогнища інфекції в кровоносне русло різних мікроорганізмів та їхніх токсинів.

Серединного нерва синдром — симптомокомплекс, зумовлений ураженням серединного нерва.

Середнє вухо — частина органа слуху.

Середній мозок — відділ головного мозку.

Середостіння — частина грудної порожнини з комплексом органів, розташованих між плевральними порожнинами.

Серозит — запалення серозної оболонки.

Серозні оболонки — плівчасті утворення мезодермального походження, які вистеляють порожнини тіла (перикардіальну, черевну, плевральну, піхви яєчок), а також вкривають розміщені в них органи.

Серологія — 1) наука, що вивчає властивості сироватки крові та їхні зміни під час захворювань; 2) розділ імунології, що вивчає механізми серологічних реакцій і розробляє методи їх застосування у біології та медицині.

Серце — центральний орган кровоносної системи, ритмічні скорочення якого забезпечують кровообіг.

Серцева недостатність — поліетіологічний синдром, який виникає в результаті того, що серцевий викид не відповідає потребам організму внаслідок глибокого порушення ефективності механічної роботи серця.

Серцеві глікозиди — кардіотонічні лікарські засоби з групи стероїдних О-глікозидів.

Серцево-легенева недостатність — симптомокомплекс, виражений лівошлуночковою і лівопередсердною недостатністю та зумовленими ними патологічними змінами легень, які спричинюють недостатність функції зовнішнього дихання.

Серцево-судинна недостатність — патологічний стан, який характеризується поєднанням основних патогенетичних ознак та клінічних симптомів серцевої і судинної недостатності.

Серцево-судинна система — система організму людини і тварин, основною функцією якої є постачання органів і тканин киснем, поживними речовинами, а також виведення з них продуктів життєдіяльності.

Серця вади розвитку — аномалії розміщення та морфологічної структури серця і великих судин, які виникають внаслідок порушення або незавершеності їхнього формоутворення в періоди внутрішньоутробного і постнатального розвитку.

Сеча — екскрет, що утворюється в нирках і виводиться через сечовивідні шляхи.

Сечівник — вивідна протока сечового міхура, через яку сеча виводиться з організму назовні.

Сечовий міхур — порожнистий орган, де збирається сеча перед її виділенням з організму.

Сечові шляхи — сукупність анатомічних органів, в яких накопичується і через які виводиться сеча.

Сечовід — парний трубчастий орган, що відводить сечу з нирок.

Сечового міхура і сечоводу дилатації синдром — симптомокомплекс, виражений хронічною сечовивідною дилатацією, що супроводжується гіпотонією і дилатацією сечового міхура та зяянням сечовідних отворів, спричинюючи везикоуретральний рефлекс сечі й хронічний пієлонефрит.

Сечогінні лікарські засоби — лікарські препарати, які підвищують виведення нирками йонів натрію та води, внаслідок чого викликають зменшення вмісту рідини в тканинах і серозних порожнинах організму.

Сечокислий діатез — аномалія конституції, яка характеризується порушенням обміну нуклеїнових кислот, нуклеотидів, пуринових основ, що призводить до накопичення в організмі сечової кислоти і її солей та вторинного пошкодження різних систем і органів.

Сечостатева система — сукупність анатомічно пов'язаних органів сечовиділення та розмноження.

Сибірка — висококонтагіозне захворювання тварин, спричинене грам-позитивними паличками, яке передається людині при контакті з тваринами.

Сигмоподібна кишка — частина товстої кишки, яка є продовженням низхідної ободової кишки і переходить у пряму кишку.

Сигнальні системи — система умовних зв'язків, асоціацій, за допомогою яких живі організми взаємодіють з оточуючим середовищем.

Сидеросилікоз — пневмоконіоз, який розвивається внаслідок тривалого систематичного вдихання пилу залізної руди, що містить залізо та вільний двоокис кремнію.

Силікатози — хронічні професійні захворювання легень, які розвиваються унаслідок тривалої дії на органи дихання пилу силікатів.

Силікоз — фіброгенний пневмоконіоз, що виникає внаслідок тривалого і систематичного вдихання частинок вільного діоксиду кремнію (кварцового пилу).

Симпатична нервова система — відділ вегетативної нервової системи.

Симпатолітичні лікарські засоби — лікарські препарати, що викликають вплив симпатичної іннервації на виконавчі органи внаслідок вибіркової дії на термінали аксонів постгангліонарних адренергічних нефронів.

Симптом — характерна ознака або вияв якого-небудь явища; ознака хвороби, характерний прояв хвороби.

Симптоматологія — наука про симптоми, ознаки хвороби, їхнє походження тощо.

Симуляція — удаване вираження почуттів, симптомів хвороби або певного фізичного стану з метою введення в оману.

Симфіз — сполучення двох кісток за допомогою шару хряща; зчленування, зрощення.

Синапс — мікроскопічний утвір, через який передаються імпульси між нервовими клітинами або нервовими клітинами та іншими збудливими утвореннями.

Синартроз — сполучення кісток зрощенням; нерухомий суглоб.

Синдактилія — вроджене повне або часткове зрощення між собою двох або більше сусідніх пальців рук або ніг.

Синдесмологія — розділ анатомії, що вивчає типи зчленування кісток і зв'язки скелета.

Синдром — поєднання ознак, симптомів, характерних для якого-небудь захворювання, патологічного процесу.

Синестезія — одночасне виникнення в людини відчуття не лише в чуттєвому органі, на який діє подразнення, але й в іншому органі чуття.

Синкінезія — автоматичні, мимовільні рухи, що спостерігаються за ураження пірамідного шляху в паралізованих м'язах або в м'язах здорового боку тіла.

Синовіальна оболонка — специфічно організована сполучна тканина, що вистеляє суглобову поверхню, а також порожнини синовіальних сумок та синовіальних піхв сухожилків.

Синовіт — запалення синовіальної оболонки, обмежене її анатомічними структурами.

Синорхидія — вроджене неопущення яєчок у калитку, що зумовлено їхнім зростанням з заочеревинною тканиною.

Синостоз — щільне зрощення двох кісток за допомогою кісткової тканини.

Синотія — вроджене зрощення слухових кісточок.

Синус — порожнистий простір; порожнина, пазуха.

Синусит — запалення слизової оболонки приноскових пазух.

Синусного вузла дисфункції синдром — прояви ураження синусно-передсердного вузла і прилеглих до нього ділянок міокарда.

Синусно-передсердний вузол — електричний генератор (водій ритму, або пейсмейкер) нормального серця, розміщений у місці сполучення верхньої порожнистої вени з верхньою частиною правого передсердя.

Синфалангія — вроджене зрощення фаланг пальців рук або ніг.

Синьогнійна паличка (*Pseudomonas aeruginosa*) — вид бактерій роду *Pseudomonas*, родини Pseudomonadaceae, грамнегативна паличка, умовно патогенний мікроорганізм, збудник внутрішньолікарняної інфекції.

Сирингома — доброякісна пухлина потових залоз.

Сирингомієлія — хронічне прогресуюче захворювання нервової системи, виражене розростанням глії і утворенням патологічних порожнин у головному та спинному мозку.

Сироватки (імунні) — препарати крові тварин або людини, які містять антитіла і використовуються для діагностики, лікування і профілактики різних захворювань.

Сироваткова хвороба — алергічне захворювання, яке викликається введенням гетерологічних або гомологічних сироваток або сироваткових препаратів.

Сиропи — концентровані розчини цукрів або їхньої суміші, переважно у фруктовому або ягідному соці; форма лікарських засобів.

Сифілідологія — розділ венерології, який вивчає патогенез, клінічні прояви та перебіг сифілісу і розробляє методи його діагностики, лікування та профілактики.

Сифіліс — контагіозне системне захворювання, спричинене спірохетою *Трепонета pallidum* і характеризується послідовними клінічними стадіями та безсимптомним латентним періодом тривалістю до кількох років.

Сіалоденіт — запалення слинної залози, слинних залоз.

Сідничного нерва синдром — симптомокомплекс, зумовлений ураженням сідничного нерва або його відгалужень.

Сім'яний канатик — парне анатомічне утворення, що утримує яєчко і належить до внутрішніх чоловічих статевих органів.

Сім'яник — статева залоза людини та тварин, в якій утворюються статеві клітини та статеві гормони.

Сітківка — внутрішня світлочутлива оболонка очного яблука.

Сказ — гостре інфекційне захворювання з групи зоонозів, спричинене вірусами з родини рабдовірусів, характеризується ураженням нервової системи.

Скальпування — механічне пошкодження, яке супроводжується відривом великих ділянок шкірного покриву.

Скарлатина — гостре інфекційне захворювання, яке спричинене токсикогенними і вірулентними гемолітичними стрептококами групи А.

Скелет м'який — сполучнотканинний опорний апарат, який зв'язує, оточує і підтримує всі органи.

Скелет — система твердих (кісткових і хрящових) утворень, які складають кістяк тіла і виконують опорну та захисну функції, є системою важелів для роботи м'язів, вмістилищем для кісткового мозку.

Склепіння мозку — морфофункціональне утворення головного мозку, провідниковий колектор лімбічної системи, який сполучає структури кінцевого, проміжного та середнього відділів мозку.

Склепіння черепа — верхня частина мозкового черепа, яка утворена лобною лускою, тім'яними кістками, верхнім відділом потиличної луски, лускою скроневих кісток та верхнім відділом великого крила клиноподібної кістки.

Склера — непрозора частина фіброзної оболонки очного яблука, яка спереду переходить у прозору її частину — рогівку.

Склередема дорослих — дерматоз, пов'язаний з інфекційно-токсичним ураженням колагенових волокон.

Склерема новонароджених — стан новонародженого, який характеризується появою дифузного ущільнення шкіри та підшкірної тканини, частіше в ділянці м'язів гомілки і на обличчі.

Склерит — запалення білкової оболонки ока (склери).

Склеродермія — ураження шкіри, яке характеризується обмеженим або дифузним ущільненням з наступним розвитком фіброзу і атрофії уражених ділянок.

Склероз розсіяний — повільно прогресуюче захворювання центральної нервової системи, яке характеризується дисемінованими бляшками демієлінізації в тканині головного і спинного мозку

Склероз туберозний — спадкове прогресуюче захворювання із групи факоматозів, яке характеризується поєднаним ураженням нервової системи, шкіри, очей, кісткової і ендокринної систем, внутрішніх органів.

Склероз — процес в організмі, що полягає в розростанні сполучної тканини в тканинах і органах.

Склерома — хронічне специфічне запальне захворювання дихальних шляхів.

Склоподібне тіло — прозора желеподібна маса, яка заповнює простір між задньою поверхнею кришталика, плоскою частиною війчастого тіла і сітківкою.

Сколіоз — викривлення хребта убік.

Скотома психічна — невизнання або заперечення хворим будь-яких дійсних переживань або фактів.

Скотома — обмежений дефект поля зору, що не досягає його меж.

Скотомізація пам'яті — випадіння будь-яких спогадів, що зумовлено особливим емоційним ставленням до них хворого.

Скринінг — 1) У медицині — масове обстеження населення (або його окремих груп) з метою виявлення певного захворювання (групи захворювань) або чинників ризику, що сприяють розвитку цього захворювання; 2) У генетиці — раннє виявлення генетично зумовлених захворювань та окремих синдромів; 3) У фармакології — експериментальне виявлення фармакологічної активності продуктів хімічного синтезу та природних сполук.

Скронева ділянка — ділянка, яка займає бокові відділи склепіння черепа.

Скроневої частки синдром — симптомокомплекс, що виникає внаслідок ураження скроневої частки великого мозку.

Скروتум — калитка; шкірна сумка, в якій розміщені чоловічі статеві залози (яєчка).

Скрофульоз — прояви переважно зовнішніх форм туберкульозу в дітей, що страждають ексудативним діатезом.

Слабоумство — стійке зниження та спрощення психічної діяльності, яке характеризується послабленням пізнавальних процесів, збідненням емоцій та порушенням поведінки.

Слизова оболонка — тканинне утворення, що вистеляє внутрішню поверхню травного тракту, дихальних і сечостатевого шляхів, повік та інших органів.

Слинні залози — залози, що виробляють слину.

Слиноотеча вагітних — слиноотеча, яка є проявом раннього токсикозу вагітних.

Слізні органи — парні органи, що продукують слізну рідину і відводять її у порожнину носа.

Сліпа кишка — початковий відділ товстої кишки.

Сліпа пляма — місце виходу зорового нерва з сітківки ока.

Сліпоглухонімота — поєднання вродженої або набутої повної сліпоти з глухотою та німотою.

Сліпоглухота — поєднання сліпоти та глухоти.

Сліпота — значне зниження зору до повної його відсутності.

Слоновість — значне збільшення об'єму нижніх кінцівок внаслідок стійкого лімфостазу.

Слух — сприймання звукових коливань.

Слуховий аналізатор — сукупність звукопровідних і рецепторних елементів, а також структур центральної нервової системи, діяльність яких забезпечує сприйняття та аналіз людиною і тваринами звукових коливань.

Смак — відчуття, що виникає внаслідок дії хімічних речовин на рецепторні апарати язика і порожнини рота.

Смаку органи — органи, за допомогою яких сприймаються смакові подразнення.

Смертність — 1) скорочення населення внаслідок смерті; 2) частота випадків смерті в певних людських спільнотах, об'єднаних схожими ознаками.

Смерть кори головного мозку — патологічний стан, спричинений обширним пошкодженням або дисфункцією великих півкуль головного мозку, втратою здатності до свідомої психічної діяльності.

Смерть мозку — патологічний стан, пов'язаний з тотальним некрозом головного мозку, а також перших шийних сегментів спинного мозку, за збереження серцевої діяльності і газообміну, які забезпечуються за допомогою безперервної штучної вентиляції легень.

Смерть — 1) Неминуче припинення індивідуального існування організму, виражене в незворотній втраті його життєдіяльності і зв'язку з зовнішнім середовищем; 2) Загибель цілого організму, яка пов'язана з зупинкою діяльності серця і характеризується незворотними змінами центральної нервової системи.

Сміт, Гемілтон Отанел Сміт (1931) — біотехнолог, біохімік, біолог, мікробіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1978); США.

Снелл, Джордж Дейвіс (1903–1996) — імунолог, генетик, лікар, фізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1980); США.

СНІД (синдром набутого імунodefіциту) — вторинний імунodefіцитний синдром, який розвивається внаслідок ВІЛ-інфекції і характеризується опортуністичними інфекціями, злоякісними новоутвореннями, неврологічними порушеннями та різними іншими проявами.

Сновидіння — образні уявлення, часто яскраві, фантастичні, емоційно забарвлені, які виникають під час сну і суб'єктивно сприймаються як реальність.

Снодійні лікарські засоби — лікарські препарати, які застосовують з метою полегшення засинання і забезпечення достатньої тривалості сну.

Солярій — спеціально обладнаний заклад для приймання сонячних ванн.

Соматологія — наука, яка вивчає закономірності індивідуальної мінливості людського організму в цілому, статевий диморфізм у будові тіла, вікові зміни розмірів та пропорцій від зародкового періоду до старості, вплив різних біологічних і соціальних умов на будову тіла, конституцію людини.

Соматофренія — психопатологічний стан, який розглядається як напад шизофренії або атипова форма депресивної фази маніакально-депресивного психозу.

Сомнабулізм — амбулаторний автоматизм під час сну.

Сомноленція — патологічна сонливість, хворобливий потяг до сну.

Сон — періодичний стан спокою організму, що настає через певні проміжки часу.

Сонливості синдром — симптомокомплекс, який розвивається в дітей після опромінення голови при лікуванні пухлин головного мозку, гострої лейкемії або неходжкінських лімфом.

Сонячний удар — тепловий удар, викликаний інтенсивною або тривалою дією на голову прямого сонячного випромінювання.

Сонячного сплетіння синдром — симптомокомплекс, зумовлений ураженням черевного сплетіння.

Сп'яніння — сукупність психічних, вегетативних та неврологічних розладів, що виникають внаслідок гострого отруєння нейротропними речовинами.

Спадкові хвороби — захворювання людини, зумовлені хромосомними і генними мутаціями.

Спазм — раптове, сильне, тривале і мимовільне скорочення певного м'яза або групи м'язів, що пов'язано з підвищенням їхнього тону.

Спазмолітичні лікарські засоби, спазмолітики — лікарські препарати, які знижують тону і рухову активність гладеньких м'язів.

Спазмофілія — стан, що характеризується підвищенням нервово-м'язової збудливості і схильністю до клонічно-тонічних судом.

Спайкова хвороба — стан, який спостерігається внаслідок утворенні спайок черевної порожнини за деяких патологічних процесів.

Спелеотерапія — використання впливу специфічних умов печер, соляних шахт з лікувальною метою.

Сперма — секрет статевих залоз; виділяється в чоловіків під час статевого акту.

Сперматозоальна гранульома — продуктивний запальний процес у придатку яєчка, інколи — у тканині яєчка або в стінці сім'явивідної протоки.

Сперматорея — витікання сперми або елементів сперми поза сексуальним контактом, під час акту дефекації або сечовиділення.

Сперрі, Роджер Уолкотт (1913–1994) — психолог, невролог, лікар, викладач, фізіолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1981) за відкриття, що стосуються функціональної спеціалізації півкуль головного мозку; США.

Спина штангіста — розрив м'язів та сухожилків попереку при надмірному навантаженні.

Спина — задня частина тулуба, розміщена між шиєю та сідницями.

Спинна сухотка — форма прогресуючого нейросифілісу.

Спинний мозок — відділ центральної нервової системи, розміщений у хребтовому каналі.

Спірохетози — інфекційні захворювання людини і тварин, спричинені спірохетами.

Спланхнологія — розділ анатомії, що вивчає внутрішні органи людини і тварин.

Спленомегалія — збільшення селезінки.

Спленоптоз — опущення селезінки, патологічна рухливість селезінки, блукаюча селезінка.

Спогади — знайомі з попереднього досвіду, уявлення, думки, почуття, які повторно виникли.

Спокій — У медицині — лікувальний захід, який характеризується доведенням до мінімуму рухів хворого або будь-якої частини тіла, а також контактів із зовнішніми подразниками.

Сполучна тканина — тип тканин організму, що складається з клітин та міжклітинної речовини.

Спондиліт — запальні захворювання хребта, переважно інфекційного походження, характерною ознакою яких є первинне руйнування тіл хребців з наступною деформацією хребта.

Спондилоартроз — дистрофічне ураження міжхребцевих та реберно-перекових суглобів.

Спондильоз — хронічне захворювання хребта, яке виникає внаслідок дистрофічних змін зовнішніх волокон фіброзного кільця міжхребцевого диска.

Спотворювання — зміна природного вигляду обличчя людини, зумовлена зовнішньою дією або патологічним процесом, яка з часом не зникає самостійно або у разі консервативного лікування.

Спрага — сукупність відчуттів, що виражаються в непереборному бажанні пити воду.

Сприйняття — психічний процес відбиття дійсності, що формує суб'єктивний образ об'єктивного світу.

Споротрихоз — інфекційне захворювання з групи мікозів, спричинене сапрофітом рослин *Sporothrix schenckii*.

Старіння — комплекс вікових морфологічних, біохімічних і фізіологічних змін в організмі, що призводить до поступового зниження його життєдіяльності.

Статева зрілість — заключний етап статевого дозрівання організму, який характеризується загальним фізичним розвитком і таким морфофункціональним станом статевих органів, який дозволяє людині без шкоди для здоров'я здійснювати статеві функції.

Статева самоідентифікація — усвідомлення належності до певної статі; особисте переживання статевої ролі.

Статеве життя — сукупність соматичних, психічних та соціальних процесів і стосунків, в основі яких лежить і за допомогою яких задовольняється статевий потяг.

Статеве збочення — порушення спрямованості статевого потягу або неприродність способів його задоволення.

Статеве стримання — зниження рівня статевої активності нижче природної потреби.

Статевий член — непарний зовнішній чоловічий статевий орган.

Статеві гормони — гормони стероїдної природи, які визначають у людини та тварини статеве диференціювання зачатків статевих залоз у ранньому ембріональному періоді, характер вторинних статевих ознак, функціональну активність репродуктивної системи та формування специфічних поведінкових реакцій.

Статеві злочини — злочини, виражені замахами на статеву недоторканість і статеву волю особи, пов'язані із завданням фізичної та психологічної шкоди її життю і здоров'ю.

Статеві ознаки — морфологічні і функціональні ознаки, що визначають статеву належність особи.

Статеві органи — органи статевого розмноження.

Статеві стани спірні — питання, які вирішуються в процесі судово-медичної експертизи і пов'язані з статевою функцією (здатність до статевих зносин, зачаття, запліднення, незайманість, наявність вагітності або її зупинка, статева належність та ін.).

Статистика санітарна — галузь статистики, яка вивчає кількісні закономірності стану та динаміки здоров'я населення і системи охорони здоров'я, а також розробляє методи статистичного аналізу клінічних і лабораторних даних.

Статус — 1) стан здоров'я хворого в момент обстеження; 2) затяжний перебіг або стійкість деяких клінічних синдромів; 3) характеристика органа, реакцій, речовини; 4) тип аномалії конституції.

Стать — сукупність генетично детермінованих морфологічних, фізіологічних та біохімічних ознак і властивостей організму, що забезпечують відтворення потомства та передачу йому спадкової інформації.

Стафілома — випинання рогівки чи білкової оболонки ока або всієї його передньої частини, що розвивається частіше всього внаслідок запальних захворювань.

Стаціонар — лікувальний заклад, лікарня з відповідними умовами для цілодобового перебування хворих у межах необхідного терміну лікування.

Стегно — ділянка нижньої кінцівки.

Стегнового нерва синдром — симптомокомплекс, що спостерігається за пошкодження стегового нерва.

Стейнман, Ральф Марвін (1943–2011) — біолог, імунолог, лікар; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2011) за відкриття дендритних клітин та вивчення їх значення для набутого імунітету; Канада — США.

Стеноз — органічне звуження просвіту трубчастих органів судин, проток або каналів, що супроводжується частковим або повним порушенням їх прохідності.

Стенокардія — клінічний синдром, зумовлений ішемією міокарда.

Стереогноз — здатність пізнавати предмети шляхом їх обмацування.

Стереотипія мовна — мимовільне повторення в спонтанному мовленні хворого і в його відповідях на запитання малозмінних або незмінних коротких, часто аграматично побудованих фраз, словосполучень або слів, які позбавлені комунікаційного значення.

Стереотипія моторна — мимовільне повторення одноманітних, безцільних рухів.

Стерилізація — 1) повне знищення або знешкодження мікроорганізмів у певному середовищі або на предметі за допомогою високої температури, впливу хімічних речовин тощо; 2) штучне позбавлення людини здатності мати потомство.

Стероїдні гормони — група поліциклічних сполук, які мають високу біологічну активність і утворюються в організмі людини і тварин із загального попередника — холестерину.

Стигми дегенеративні психічні — вроджені відхилення від нормальної психічної діяльності.

Стигми дегенеративні фізичні — вроджені відхилення від нормальної анатомічної будови або від нормального перебігу фізіологічних функцій.

Стимулятори біологічні — речовини тваринного та рослинного походження або синтетичні, що здатні прискорювати ріст, підвищувати збудливість, активізувати функціональну спроможність та відновлювати функцію різних органів і систем, знижену внаслідок перенесених захворювань або вікових змін.

Стимулятори лейкоцитопоезу — лікарські засоби, які застосовуються для лікування лейкопеній, пов'язаних з порушеннями власне системи кровотворення або зумовлених різними соматичними та інфекційними захворюваннями.

Стимулятори нервової діяльності — лікарські засоби, які підсилюють діяльність центральної нервової системи

Стимуляція — спонування, заохочення хворого організму або його частини чи органа до підсилення функціональної діяльності.

Стиснення головного мозку — симптомокомплекс, що розвивається внаслідок різноманітних внутрішньочерепних патологічних процесів.

Стовбур головного мозку — філогенетично найстарша частина головного мозку; безпосереднє продовження спинного мозку.

Стовбурові клітини — клітини, які є джерелом фізіологічного самооновлення спеціалізованих клітинних популяцій.

Стоматит — запалення слизової оболонки порожнини рота.

Стоматологія — галузь медицини, що вивчає хвороби порожнини рота, методи їх профілактики і лікування.

Стоматоневрологія — розділ невропатології і стоматології, що вивчає захворювання нервової системи, пов'язані з патологічними процесами зубів, щелеп та порожнини рота.

Стомлення — тимчасове зменшення функціональних можливостей організму (фізіологічної системи, органа), викликане інтенсивною або тривалою працею і виражене зниженням працездатності.

Страбізм — косоокість; розлад координованого руху очей; відхилення одного ока від осі іншого ока.

Стравохід — частина травного каналу між глоткою і шлунком.

Странгуляція — задушення, защемлення, задавлення петлею.

Странгурія — утруднене, болюче сечовипускання краплями.

Стрептодермія — піодермія, яка викликається стрептококами.

Стрес — комплекс однотипних реакцій організму, спрямованих на подолання шкідливої дії надзвичайних подразників і підвищення на деякий час його неспецифічної стійкості.

Строма — сполучнотканинна основа органів та тканинних утворів.

Стронгілоїдоз — гельмінтоз з групи нематодозів.

Струп — шар крові, яка зсілася, або некротизованої тканини, яка затверділа; прикриває дефект шкіри.

Струс — закриті механічне пошкодження окремих органів і тканин або всього організму, яке характеризується порушенням їхніх функцій без грубих морфологічних змін.

Ступня — кінцевий відділ нижньої кінцівки.

Ступор — стан рухової і психічної загальмованості.

Субероз — алергічний альвеоліт, який розвивається внаслідок потрапляння в дихальні шляхи грибів, що живуть упилу кори пробкового дерева.

Субмаксиліт — запалення підщелепної залози.

Субсепсис алергічний — захворювання інфекційно-алергічної природи, яке характеризується високою гарячкою, поліморфним висипом, артралгією і нейтрофільним лейкоцитозом.

Сугестія — вплив, навіювання.

Суглоб (и) — рухоме з'єднання кісток, в якому їхні кінці відмежовані суглобовою порожниною, що містить синовіальну рідину.

Судинна недостатність — патологічний стан, який характеризується зниженням тонусу гладенької мускулатури судинних стінок, що призводить до розвитку артеріальної гіпотензії, порушення венозного повернення та надходження крові з депо.

Судинний тонус — постійне напруження стінок кровоносних судин, яке протидіє розтягненню під тиском крові.

Судинні захворювання мозку — основні типи судинних уражень головного мозку.

Судинозвужувальні лікарські засоби — лікарські препарати, які підвищують судинний тонус та загальний артеріальний тиск.

Судинорозширювальні лікарські засоби — лікарські препарати, які викликають розширення кровоносних судин.

Судом(и) — стан, зумовлений аномальним, мимовільним посиленням імпульсації від центральної нервової системи і звичайно виражений стереотипною м'язовою активністю або вегетативними змінами.

Суїцид — умисне спричинення власної смерті.

Суїцидальна поведінка — суїцидальна дія, яка не стала фатальною, через те, що аутодеструктивні наміри були не зовсім визначеними.

Суїцидоманія — нав'язливий потяг, вперте прагнення до здійснення самогубства.

Сульфаніламідні препарати — перші хіміотерапевтичні протибактеріальні лікарські засоби широкого спектра дії, похідні аміду сульфанілової кислоти.

Супозиторії — дозована лікарська форма, тверда при кімнатній температурі; призначена для введення в порожнини тіла з метою лікування локальних уражень і забезпечення резорбтивної дії.

Сурдологія — розділ оториноларингології, що вивчає етіологію, патогенез і клініку різних форм розладів слуху, розробляє методи їхньої діагностики, лікування та профілактики.

Сурдопедагогіка — розділ оториноларингології і педагогіки, що розробляє методи розвитку слухового сприйняття і використання залишків функцій в приглухуватих з метою формування словникового мовлення.

Сурогат — замінник, що має деякі загальні властивості натурального продукту, але позбавлений основних його якостей.

Суспензія — рідка лікарська форма, що утворюється при змішуванні нерозчинних речовин з водою, оліями, гліцерином та іншими рідинами.

Суфокація — задушення, різко виражена асфіксія, викликана стисненням або закупоренням дихальних шляхів.

Сухожилки, сухожилля — сполучнотканинна частина м'яза, за допомогою якої він прикріплюється до кістки і приводить її в рух.

Сфінктер — кільцеподібний м'яз, який при скороченні замикає або зву-жує отвір; замикач.

Сфінктерит — запалення сфінктера.

Схема тіла — складний синтетичний образ власного тіла і його частин, який утворюється в головному мозку людини, ґрунтується на сприйнятті, відчутті кінстетичних, тактильних, больових, вестибулярних, зорових, слухових та інших подразнень у співставленні зі слідами минулого сен-сорного досвіду.

Сюрсимуляція — вищий ступінь відтворення психічно хворим ознак психічного захворювання, які не властиві його хворобі.

Таз — замкнуте кісткове кільце, яке утворене двома тазовими кістками, крижовою кісткою та куприком.

Тактильний аналізатор — сукупність периферійних і центральних нервових закінчень, які забезпечують сприйняття й опрацювання інформації про дію на зовнішні покриви організму різних небольових механічних подразнень.

Таламус — парне утворення проміжного мозку, яке є основним колекто-ром соматосенсорної інформації, що йде через мозковий стовбур до кори півкуль головного мозку.

Таласемія — група хронічних спадкових мікроцитарних анемій з дефек-тним синтезом гемоглобіну і неефективним еритропоезом.

Тампонада серця — синдром гострої серцевої недостатності, спричинений внутрішньоперикардіальним стискуванням серця рідиною або газом.

Тампонада — введення в рану або порожнину тампонів для припинення кровотечі або для відсмоктування гнійного вмісту, а також для відмежу-вання запального вогнища від навколишніх тканин.

Тапеторегинальні дистрофії — спадкові дистрофічні захворювання сіт-ківки.

Тахікардія — збільшення числа серцевих скорочень.

Тахілалія — порушення мовлення, яке характеризується вираженим ба-гатослів'ям або різко пришвидшеним його темпом.

Тахіпное новонародженого транзиторне — стан, зумовлений затрим-кою резорбції рідини з легень новонародженого.

Тахіпное — пришвидшення дихання до 40–60 дихальних рухів за хви-лину.

Тахіпсихія — (у психіатрії) пришвидшене протікання розумових процесів у психічно хворих.

Тахіфагія — швидке поїдання їжі, проковтування її без прожовування.

Тахіфілаксія — короткочасне зниження чутливості до тієї чи іншої речовини, що забезпечує швидкий захист організму від різних токсичних впливів.

Тейлер, Макс (1899–1972) — вірусолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1951) за дослідження вірусу жовтої гарячки і розробку спеціальних вакцин для імунізації проти цієї хвороби; США.

Тейтем, Едуард (1909–1975) — біохімік, генетик; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1958) за дослідження генетики мікроорганізмів; США.

Телалгія — виникнення больового відчуття, яке віддалене від справжнього джерела болю.

Телархе передчасне — розвиток грудних залоз у дівчаток, молодших 8 років.

Телепатія — спілкування за допомогою думки між особами, одна з яких передає, а інша приймає інформацію; психічне явище безпосередньої передачі на відстані інформації про суб'єктивний стан однієї істоти іншій.

Теліт — запалення грудного соска.

Темін, Говард Мартін (1934–1994) — вірусолог, генетик, біохімік; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1975); США.

Темперамент — індивідуальні особливості людини, виражені в силі, швидкості, напруженості та урівноваженості перебігу її психічної діяльності.

Температура — тепловий стан (ступінь нагрятості) тіла або середовища.

Тендиніт — запалення сухожилка; дистрофічні зміни тканини сухожилка, які супроводжуються явищами вторинного запалення.

Тенезм — болючий, нестерпний позив до дефекації або сечовипускання, який не забезпечує повного випорожнення (прямої кишки або сечового міхура) чи взагалі не приводить до випорожнення.

Теорель, Аксель Гуго Теодор (1903–1982) — учений; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1955) за вивчення ферментів; Швеція.

Теплове виснаження — патологічні реакції, що проявляються надмірною втратою рідини організмом і відповідно гіповолемічним шоком, які розвиваються при тривалій дії високої температури на організм.

Тепловий удар — патологічна реакція на високу температуру оточуючого середовища, яка проявляється розладами механізмів тепловіддачі і розвитком критичної гіперпірексії.

Теплові судоми — сильні судоми поперечносмугастих м'язів внаслідок надмірного потовиділення, викликаного фізичним навантаженням і (або) високою температурою оточуючого середовища.

Теплолікування — дозований вплив з лікувальною метою тепла, що віддається будь-якими теплоносіями або утворюється в тканинах організму при поглинанні ними енергії електромагнітних коливань.

Теплообмін — (У фізіології) обмін тепловою енергією між організмом та оточуючим середовищем.

Терапевт — лікар-фахівець, який має спеціальну підготовку з діагностики, лікування та профілактики захворювань внутрішніх органів.

Терапевтика — наука про лікування хвороб за певним планом, наука про терапію.

Терапія — 1) внутрішні хвороби; 2) лікування хворого з застосуванням головним чином консервативних методів лікування.

Тератологія медична — розділ тератології, який вивчає етіологію, патогенез, епідеміологію, клінічні і морфологічні прояви, діагностику, методи лікування і профілактики вроджених вад розвитку в людини.

Тератологія — наука про виродливості й аномалії в органічному світі.

Тератома — пухлина, яка звичайно складається з кількох типів тканин, що є похідними всіх трьох зародкових листків: ендодерми, мезодерми, ектодерми.

Теренкур — метод оздоровлення та лікування за допомогою дозованої ходьби з помірним темпом спеціальними маршрутами на гористій місцевості.

Термалгія — виникнення болю при дії тепла чи холоду.

Термальні джерела — теплі мінеральні води, незалежно від їх мінералізації та вмісту газів, які мають температуру не нижче 25 °C.

Терманестезія — втрата теплової чутливості, здатності розпізнавати різницю температур, відрізнити тепле від холодного.

Термінологія медична — сукупність слів та словосполучень, які застосовуються фахівцями для позначення наукових понять у галузі медицини та охорони здоров'я.

Термоплегія — стан організму, що виникає внаслідок утруднення тепловіддачі при підвищеній теплопродукції в організмі та утрудненому його охолодженні.

Терморегуляція — сукупність фізіологічних процесів, які підтримують температуру тіла на сталому рівні.

Тестостерон — статевий гормон, що утворюється в сім'яниках.

Тетрацикліни — група бактеріостатичних антибіотиків, механізм дії яких полягає у зв'язуванні з 30S-субодиницею рибосом, що зупиняє синтез білка в бактеріальних клітинах.

Тимпаналгія — біль у вухах.

Тимпаніт — запалення барабанної порожнини.

Тимпаносклероз — розростання сполучної тканини в слизовій оболонці середнього вуха, що призводить до ураження звукопровідного апарату вуха та розвитку приглухуватості.

Тинктура — настоянка лікарської речовини на воді, спирті чи ефірі.

Типи вищої нервової діяльності — сукупність характерних рис, основу яких становить сила, урівноваженість та рухомість нервових процесів головного мозку, що визначають індивідуальні особливості пристосування людини до зовнішнього середовища.

Тиреоїдит — запалення щитоподібної залози.

Тиреотоксикоз — патологічний стан організму, зумовлений підвищенням функції щитоподібної залози.

Тиф(и) — інфекційні захворювання, які характеризуються високою гарячкою та вираженою інтоксикацією з явищами потьмарення свідомості.

Тканини — сукупність клітин і безклітинних структур, які характеризуються спільністю розвитку, будови та виконанням специфічних функцій.

Товста кишка — відділ кишківника, розміщений безпосередньо за тонкою кишкою.

Токоферол — вітамін Е, біологічно активна речовина, що належать до циклічних органічних сполук.

Токсаскароз — гельмінтоз із групи нематодозів, спричинений *toxascaris leonina*.

Токсидермія — захворювання шкіри, яке виникає внаслідок алергічної або токсичної дії хімічних речовин, інколи харчових продуктів, що потрапити в організм.

Токсикоз — хворобливий стан, що виникає внаслідок дії на організм отрут або отруйних речовин.

Токсикози вагітних — патологічні стани, які виникають у зв'язку з вагітністю і після її завершення поступово зникають.

Токсикоінфекції харчові — гострі кишкові інфекції, що виникають внаслідок вживання в їжу продуктів або напоїв, уражених патогенними мікроорганізмами чи продуктами їхньої життєдіяльності.

Токсикологія — наука про отрути, їхню дію на організм, засоби боротьби з отруєннями та можливості використання отрут у різних галузях медицини і біології.

Токсикоманія — хвороба, виражена потягом до постійного вживання деяких речовин і розвитком у зв'язку з цим хронічної інтоксикації та фізичної залежності.

Токсинемія — захворювання, спричинене токсинами; наявність токсинів у крові.

Токсини — отруйні речовини здебільшого білкової природи, що їх утворюють хвороботворні мікроорганізми, а також деякі тварини.

Токсичний синдром — 1) різні симптомокомплекси, що виникають унаслідок інтоксикацій; 2) патологічний стан у дітей раннього віку, який розвивається як відповідь на дію інфекційного агента.

Токсокароз — зоонозна гельмінтна інвазія, спричинена личинками нематод *Toxocara canis* і *T. cati*, що є звичайними паразитами собак та котів.

Токсоплазмоз — небезпечне паразитарне захворювання, виражене генералізованим ураженням центральної нервової системи, спричиненим найпростішими *Toxoplasma gondii*.

Толерантність — У медицині — 1) стійкість (до отрути, ліків); здатність переносити великі дози отрут або ліків без шкоди для організму; 2) розвиток важкого фізичного стану у відповідь на зупинку прийому речовини або блокування її дії в організмі шляхом введення специфічного антагоніста.

Томас, Едвард Донналл (1920–2012) — лікар, викладач, гематолог, фізик; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1990) за відкриття, що стосуються трансплантації органів та клітин у лікуванні хвороб; США.

Томографія комп'ютерна — рентгенологічне дослідження, яке полягає в круговому просвічуванні об'єкта рентгенівським випромінюванням з наступною побудовою за допомогою комп'ютера його пошарового зображення.

Тонегава, Сусуму (1939) — молекулярний біолог, імунолог, нейробіолог, лікар; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1987) за відкриття генетичного принципу утворення різноманітності антитіл; Японія.

Тонзиліт — запалення мигдаликів.

Тонзиллярна хвороба — хронічний тонзиліт та хронічний аденоїдит з широким діапазоном клінічних проявів — від простої гіпертрофії мигдаликів до розвитку аутоімунних захворювань.

Тонка кишка — відділ кишківника, розташований між шлунком і товстою кишкою.

Тонус — 1) стан тривалого скорочення або напруження м'язів і тривалого збудження нервових центрів; 2) підвищена життєдіяльність організму.

Топалгія — біль у шкірі, чітко обмежений певною ділянкою, не пов'язаний з будь-якими ознаками ураження нервової системи.

Топічна діагностика — 1) визначення місця вогнища хвороби; 2) (ураження нервової системи) визначення локалізації та поширеності патологічного вогнища (вогнищ) у нервовій системі, що ґрунтується на оцінці виявлених за комплексного дослідження порушень функцій нервової системи.

Топічні лікарські засоби — ліки для зовнішнього місцевого застосування.

Топографічна анатомія — розділ анатомії, який вивчає взаємне розміщення тканин, органів і частин тіла.

Торсійна дистонія — спадкове екстрапірамідне захворювання нервової системи.

Торсія — скручування органа або частини органа навколо його осі; закручування, перекручування (навколо осі).

Тортури — (у судовій медицині) навмисні дії, що позбавляють людину необхідних умов до існування — їжі, води, повітря, тепла, світла; завдання тілесних ушкоджень різної тяжкості, що призводить до травматизму чи каліцтва різної тяжкості.

Торфолікування — метод теплового лікування, за якого на організм хворого діють лікувальними торф'яними грязями.

Травлення — початковий етап асиміляції їжі в людини і тварин; сукупність процесів, які забезпечують розщеплення складних харчових речовин, які надходять в організм, на прості хімічні сполуки, здатні асимілюватися.

Травма — порушення цілісності і функцій органів та тканин тіла внаслідок ушкодження їх чинниками зовнішнього середовища.

Травматизм — однорідні ушкодження, які більш чи менш систематично трапляються серед певних груп населення, що перебувають в подібних умовах праці та побуту.

Травматичне виснаження — тяжкий дистрофічний процес, який розвивається в організмі поранених та постраждалих з великими травмами або опіками, ускладненими нагноєнням.

Травматологія — розділ клінічної медицини, який вивчає механічні пошкодження (головним чином опорно-рухового апарату), їх лікування та профілактику.

Травна система — комплекс органів, які забезпечують механічну і хімічну обробку їжі, всмоктування поживних речовин і виділення незасвоєних решток.

Травний канал — ряд послідовно розміщених, взаємопов'язаних органів, єдиний анатомічний і функціональний комплекс, який складається з ротового отвору, ротової порожнини, глотки, стравоходу, шлунку, кишківника і закінчується анальним отвором.

Транквілізатори — лікарські препарати, які знімають нервові збудження і діють заспокійливо.

Трансвестизм — легка форма порушення гендерної ідентичності, виражена прагненням запозичення рольових атрибутів протилежної статі, яке не супроводжується усвідомленням себе особою іншої статі.

Трансмісивні хвороби — заразні хвороби людини, збудники яких передаються кровосисними членистоногими.

Трансплантація — пересаджування тканин та органів людини, тваринних і рослинних організмів у межах одного й того ж самого організму або від одного організму до іншого.

Транссексуалізм — повне усвідомлення себе особою іншої статі.

Транссудація — процес просочування рідинної частини крові крізь стінки кровоносних судин у тканини і порожнини тіла.

Трансфузійні засоби — лікарські препарати, які застосовуються для корекції морфологічного складу і фізіологічних властивостей крові та позаклітинної рідини.

Трансфузіологія — розділ клінічної медицини, який вивчає процеси, що виникають через цілеспрямовані зміни складу і фізіологічних властивостей крові та позаклітинної рідини внаслідок парентерального введення трансфузійних засобів, вилучення, доповнення або заміну окремих компонентів крові.

Трахеїт — запалення трахеї.

Трахеобронхомаляція — дифузне або локальне розм'якшення хрящів трахеї і бронхів.

Трахеобронхомегалія — різке (в 2–3 рази порівняно з нормою) розширення просвіту трахеї і великих бронхів, а також їх подовження.

Трахеобронхопатія остеохондропластична — захворювання, яке характеризується утворенням хрящової і кісткової тканин у підслизовому шарі трахеї та бронхів.

Трахеомегалія — вроджений надмірно великий діаметр трахеї, що зумовлено недорозвитком еластичної та/або хрящової тканин її стінки.

Трахеостеноз — звуження просвіту трахеї.

Трахея — трубчастий орган, який проводить повітря від гортані до легень і у зворотному напрямку.

Трахома — хронічний кон'юнктивіт, спричинений *Chlamydia trachomatis*.

Трема — проміжок між розміщеними поряд зубами.

Трематодози — гельмінтози, спричинені трематодами.

Тремтіння — особливий вид екстрапірамідного гіперкінезу, вираженого мимовільними ритмічними стереотипними коливальними рухами різних частин тіла внаслідок послідовного скорочення м'язів-антагоністів.

Тренажери — пристрої або пристосування, які використовуються для розвитку рухових навичок, вироблення та удосконалення техніки управління машинами і механізмами, відновлення та удосконалення функцій опорно-рухового апарату.

Трибадія — форма жіночого гомосексуалізму, при якій статеве задоволення досягається шляхом тертя статевими органами об різні частини тіла партнера, або спробами імітації коїтуса введенням клітора в піхву.

Тривалість життя — хронологічний період існування особини кожного виду з моменту народження і до смерті, яка зумовлена генетично і залежить від багатьох чинників.

Тривоги синдром — симптомокомплекс, що супроводжує неспокій — сильне серцебиття, часте та неглибоке дихання, потовиділення, блідість та відчуття паніки.

Тривожно-параноїдний синдром — симптомокомплекс, що спостерігається за шизофренії і органічних психозів, характеризується поєднанням тривоги, супроводжується ажитацією і розгубленістю, з маренням ставлення або переслідування, вербальними ілюзіями та галюцинаціями.

Тризм — судомне стиснення щелеп.

Трипаносомози — хронічні інфекційні захворювання, спричинені найпростішими роду *Trypanosoma*.

Триплегія — параліч трьох кінцівок.

Трипсин — травний фермент, необхідний для гідролітичного розщеплення білків, зокрема поліпептидів.

Трисомія — вид полісомії, коли нерозходження хромосом може призвести до появи трьох гомологічних хромосом, які утримуються разом у вигляді тривалента.

Трихатрофія — вроджена або набута атрофія волосся.

Трихінельоз — гельмінтоз із групи нематодозів, спричинений немато-
дою *Trichinella spiralis*.

Трихобезоар — чужорідне тіло в шлунку, яке утворилося з проковтнутих
вовни та волосся.

Трихологія — розділ дерматології, який вивчає волосся та його захо-
рювання.

Трихомаліяція — патологічні зміни волосся, які характеризуються
розм'якшенням його стрижнів, що призводить до обмеженої алопеції.

Трихомікоз — захворювання шкіри, мікоз, за якого збудники паразиту-
ють у роговому шарі і спричиняють запальну реакцію дерми різної інтен-
сивності.

Трихомоніаз — інфекційне захворювання, спричинене патогенними най-
простішими *Trichomonas vaginalis*.

Трихонодозис — дистрофічні зміни волосся, які характеризуються утво-
ренням вузликів (петель) на волоссі, вузлуватістю волосся.

Трихорея — патологічне випадіння волосся.

Трихотіломанія — потяг до виривання волосся на голові або інших ча-
стинах тіла.

Трихоцефальоз — гельмінтоз із групи нематодозів, збудником якого є
волосоголовець *Trichocephalus trichiurus*.

Трійчастого нерва синдром, невралгія трійчастого нерва — комплекс
симптомів, спричинений подразненнями або ураженням трійчастого
нерва.

Тріщина — лінійний розрив тканини (шкіри, слизової оболонки), який
виникає внаслідок надмірного її натягнення за надмірної сухості або
втрати еластичності, запальної інфільтрації.

Тромб — ущільнена унаслідок зсідання маса крові або лімфи, утворена
прижиттєво в кровоносній або лімфатичній судині.

Тромбангіт — запалення інтими кровоносних судин з утворенням
тромбів.

Тромбартеріїт — запалення артерії внаслідок тромбозу або тромбоембо-
лії, тромбоз з наступним розвитком артеріїту.

Тромбастенія — спадкова аномалія тромбоцитів, пов'язана з дефектами
глікопротеїнів клітинної мембрани тромбоцитів.

Тромбогеморагічний синдром — порушення згортання крові внаслідок
масивного звільнення з тканин тромбопластичних речовин.

Тромбоемболічний синдром — симптомокомплекс, зумовлений наявністю вогнища тромбоутворення або значним підвищенням зсідання крові.

Тромбоемболія — гостре закупорювання кровоносних судин тромбами, які потрапили в кров'яне русло.

Тромбоз — 1) процес утворення тромба; 2) наявність тромба в кровоносній судині.

Тромбофілії — патологічні стани, що розвиваються внаслідок аномалій системи гемостазу та розладів гемореології.

Тромбофлебіт — запалення вени з утворенням тромба; тромбоз з вторинним флебітом.

Тромбоцити — різновид формових елементів крові, які формуються з мегакаріоцитів, попередниками яких є мегакаріобласти і промегакаріоцити.

Тромбоцитопатії — патологічні стани, які характеризуються дефектами утворення тромбоцитарного тромбу та кровотечами внаслідок зменшення числа тромбоцитів або порушення їх функції навіть при нормальному числі.

Тропічні хвороби — хвороби, поширені серед населення в місцевостях з тропічним або субтропічним кліматом.

Трофіка — 1) процес надходження в організм поживних речовин, потрібних для його нормальної життєдіяльності; 2) сукупність процесів живлення клітин і позаклітинних елементів різних тканин, який забезпечує ріст, дозрівання, збереження структури і функції органів і тканин всього організму в цілому.

Трофічні виразки — виразки нейрогенно-трофічного походження, які відрізняються торпідним перебігом, схильністю до рецидивування і резистентністю до консервативного лікування.

Трофічні порушення — патологічні фізико-хімічні та морфологічні зміни в клітинах і тканинах, які є наслідком порушення постачання поживних речовин до клітин і елементів тканини, утилізації цих речовин, процесів їх асиміляції і дисиміляції, а також видалення кінцевих та проміжних продуктів обміну речовин із клітин і тканин.

Трофобласт — зовнішня клітинна маса зародка.

Трофобластичні хвороби вагітності — новоутворення трофобластичного походження, які можуть супроводжувати внутрішньо- і позаматкову вагітність.

Труп — тіло людини після її біологічної смерті.

Ту, Юю (1930) — хімік, фармаколог, фармацевт, викладач, винахідник; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2015) за відкриття, що стосуються лікування малярії; КНР.

Туберкулінодіагностика — вивчення інфікованості організму мікобактеріями туберкульозу, а також реактивності організму інфікованих або вакцинованих людей, яке ґрунтується на застосуванні туберкулінових проб.

Туберкульоз — хронічна рецидивуюча інфекція, яка спричинена *Mycobacterium tuberculosis*, *M. bovis* і *M. africanum*.

Туляремія — гостре інфекційне захворювання, яке спричинене *Francisella tularensis*.

тунельні синдроми — мононевропатії (ураження окремих нервових стовбурів), причиною яких є компресія та пов'язана з нею ішемія нервових стовбурів у патологічно змінених фіброзних і фіброзно-кісткових каналах.

Тургор — здатність клітин і органів здійснювати опір різним механічним діям.

Турецького сідла «порожнього» синдром — симптомокомплекс, спричинений вродженою аномалією розвитку діафрагми турецького сідла.

Тютюнопаління — шкідлива звичка, яка полягає у вдиханні диму тютюну, що тліє.

Тяжкопоранений — поранений, в якого спостерігаються пошкодження життєво важливих органів і систем або порушення їх функцій.

Убивство — протиправне позбавлення життя іншої людини.

Увага — форма організації психічної діяльності, яка забезпечує виділення в свідомості одних об'єктів відбиття при одночасному ігноруванні інших об'єктів.

Уваги дефіциту синдром — підвищений, не відповідний віковій ступінь неувважності та імпульсивності з явищами гіперреактивності або без таких.

Увеїт — запалення судинної оболонки очного яблука (увеального тракту).

Увеоменінгеальний синдром — симптомокомплекс, що характеризується поєднанням менінгеального синдрому з увеїтом.

Уклинення головного мозку — випинання ділянки головного мозку в природні отвори кісток черепа або твердої мозкової оболонки, яке розвивається внаслідок підвищення внутрішньочерепного тиску.

Улорагія — кровотеча з ясен.

Улотрихія — кучерявість волосся голови.

Ультразвукова діагностика — розпізнавання патологічних змін окремих органів та систем за допомогою методів дистанційного ультразвукового дослідження.

Ультразвукова терапія — застосування ультразвуку з лікувальною метою

Ультрафіолетова недостатність — порушення трофічних, обмінних і регуляторних процесів в організмі, а також його захисної функції унаслідок тривалої відсутності або недостатності дії на нього ультрафіолетового випромінювання.

Умовний рефлекс — рефлекс, що формується протягом індивідуального життя, внаслідок неодноразового поєднання дії подразників — індиферентного та біологічно важливого, у результаті чого індиферентний подразник також стає біологічно важливим.

Умовно-патогенні мікроби — мікроорганізми, здатні за зниження природної резистентності макроорганізму спричинити захворювання, для яких характерна відсутність нозологічної специфічності.

Унцинаріоз — небезпечний гельмінтоз м'ясоїдних і людини, спричинений нематодами *Uncinaria stenocephala*, які паразитують здебільшого у собак.

Уперизація — знезараження рідких харчових продуктів шляхом введення в них водяної пари, нагрітої до 150–160 °C, з наступним швидким охолодженням.

Ураження — У медицині — 1) порушення здоров'я людини внаслідок дії будь-яких фізичних, хімічних або біологічних чинників; 2) будь-яке патологічне чи травматичне порушення цілісності тіла, органу чи тканини або повна чи часткова втрата їх функції.

Уремія — клініко-біохімічний прояв вираженої гострої або хронічної ниркової недостатності.

Уретерит — запалення сечоводу.

Уретрит — запалення сечівника.

Уретрорагія — кровотеча із сечівника поза актом сечовипускання.

Уретрорея — виділення із сечівника, що може спостерігатися при запаленні уретри або сексуальному збудженні.

Урикопатія — хворобливий стан, спричинений порушенням обміну пуринів, ксантину, нуклеїнових кислот, що призводить до накопичення в крові, сечі та інших біологічних рідинах сечової кислоти та її солей-уратів.

Уринома — обмежене накопичення сечі в навколонирковій або заочеревинній тканині, оточене фіброзною капсулою.

Урогінекологія — розділ урології, який вивчає хвороби сечової системи, котрі поєднуються з патологічними змінами в жіночих статевих органах.

Уролітіаз — хронічне захворювання, яке характеризується утворенням каменів у нирках і в сечових шляхах

Урологія — галузь клінічної медицини, що вивчає етіологію, патогенез та клінічні прояви захворювань органів сечової системи і розробляє методи їх діагностики та лікування.

Уросепсис — септичний стан, що виникає внаслідок інфекційного вогнища в нирках або сечових шляхах.

Уростаз — стаз сечі в сечових шляхах.

Усай, Бернардо Альберто (1887–1971) — фізіолог, лікар, фармацевт; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1947) за відкриття ролі гормонів передньої частки гіпофізу в метаболізмі глюкози; Аргентина.

Ускладнення — вторинний патологічний процес щодо наявної хвороби, який виникає внаслідок особливостей патогенезу первинного захворювання або є непередбачуваним наслідком діагностичних та лікувальних заходів.

Успадкування аутосомно-домінантне — успадкування, для якого характерні такі закономірності: у кожного ураженого хворий один із батьків; в ураженого, що є в шлюбі зі здоровим чоловіком (жінкою), у середньому половина дітей хвора, а інша — здорова; у здорових дітей ураженого батька власні діти та онуки здорові; чоловіки та жінки уражаються однаково часто; захворювання повинне проявитися в кожному поколінні; гетерозиготні індивіди уражені.

Успадкування аутосомно-рецесивне — тип успадкування, для якого характерні такі закономірності: якщо уражена дитина народилася від фенотипово нормальних батьків, то батьки обов'язково є гетерозиготами, 25 % їхніх дітей буде уражено, 50 % — гетерозиготні і 25 % — нормальні; якщо уражені сібси народилися від близьких родичів, то це є доказом рецесивного успадкування захворювання; якщо беруть шлюб хворий з рецесивним захворюванням і генотипово нормальна людина, всі їхні діти будуть гетерозиготними і фенотипово здорові-

ми; якщо беруть шлюб хворий і гетерозиготний партнер, то половина їхніх дітей будуть ураженими, а половина — гетерозиготними; якщо беруть шлюб двоє хворих одним і тим же рецесивним захворюванням, то всі їхні діти будуть хворими; чоловіки і жінки хворіють однаково часто; гетерозиготи фенотипово нормальні, але є носіями однієї копії мутантного гена.

Успадкування домінантне Х-зчеплене — тип успадкування за домінантною ознакою, для якого характерні такі закономірності: уражені чоловіки передають захворювання всім своїм дочкам, але не синам; уражені гетерозиготні жінки передають захворювання половині своїх дітей незалежно від їх статі; уражені гомозиготні жінки передають захворювання всім своїм дітям.

Успадкування рецесивне Х-зчеплене — тип успадкування за рецесивною ознакою для якого характерні такі закономірності: майже всі уражені — чоловіки; ознака завжди передається через гетерозиготну матір, яка фенотипово здорова; уражений чоловік ніколи не передає захворювання своїм синам; всі дочки ураженого чоловіка будуть гетерозиготними носіями; жінка-носій передає захворювання половині своїх синів, жодна з її дочок не буде хвора, але половина дочок буде носієм.

Установлення статевих зносин — виявлення доказів здійснення статевого акту при огляді, дослідженні трупа, лабораторному дослідженні речових доказів.

Установлення статі — визначення статевої належності особи.

Утирання — один із способів введення ліків в організм, який базується на його механічному втиранні в шкіру.

Утоплення — вид насильницької смерті або суїциду, що настає при зануренні людини у воду (інколи в іншу рідину) і зумовлене гострим порушенням функцій життєво важливих систем організму під дією рідкого середовища.

Уявлення — психічний процес створення людиною нових образів на основі старих шляхом їх перетворення.

Фавізм — форма спадкової (успадкування зчеплене зі статтю) гемолітичної анемії.

Фагопрофілактика — специфічна профілактика інфекційних захворювань шляхом перорального введення бактеріофага особам з високим ризиком зараження.

Фаготерапія — застосування бактеріофага з лікувальною метою.

Фагоцитоз — процес, що полягає в захоплюванні клітиною шляхом рецепторного ендцитозу за участі мікрофіламентів об'єктів з діаметром більше 1 мкм.

Фасер, Ендрю (1959) — біолог, генетик, лікар, фізик, патологоанатом, викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2006) за відкриття РНК-інтерференції, пригнічення експресії дволанцюговою РНК; США.

Фаза протесту — період дитячого розвитку, що характеризується опором, протидією, протиставленням себе щодо оточуючих, у тому числі і до батьків.

Факомаляція — руйнування кришталика, зумовлене порушенням цілісності його капсули та дистрофічним процесом, який розвивається.

Факоматози — спадкові, прогресуючі захворювання, що характеризуються змінами шкіри у вигляді гіперпигментованих і гіпопигментованих плям, ангіом, нейрофібром, які поєднуються з ураженням очей, нервової системи, часто внутрішніх органів.

Фаланги пальців — 1) сегменти пальців кисті та ступні; 2) короткі трубчасті кістки, що складають скелет пальців кисті і ступні.

Фалоплегія — відсутність ерекції статевого члена при статевому збудженні.

Фантазія — форма усвідомленої психічної активності, у процесі якої утворюються образи або розумові уявлення, що не є прямим відбиттям предметно-чуттєвого світу або актуалізації минулого досвіду особи.

Фантазми — марення наяву, у стані яких фантастичні образи досягають різної яскравості і виразності.

Фантазування істеричне — схильність до образних сценічних уявлень у хворих на істерію.

Фантазування патологічне — схильність хворого до вигадкування неправдивих історій, які замінюють йому реальність, в які він вірить.

Фантом ампутованих — несправжнє відчуття, ілюзія наявності втраченої частини тіла.

Фарингіт — запалення слизової оболонки глотки.

Фарингомікоз — різновид мікозу з переважним ураженням глотки.

Фаркомакопейна стаття — нормативно-технічний документ, який встановлює вимоги до лікарського засобу, його пакування, умов і терміну зберігання та методів контролю якості.

Фармакогенетика — розділ медичної генетики, фармакології та біохімії, що вивчає спадково зумовлені реакції організму щодо лікарських препаратів, а також проблеми, які виникають унаслідок нерівномірного розподілу генетично зумовленої чутливості до лікарських препаратів та інших потенційно токсичних сполук.

Фармакогнозія — наука, що вивчає лікарські рослини, лікарську сировину рослинного походження, продукти її первинної переробки, а також деякі види лікарської сировини тваринного походження.

Фармакологія — наука, що вивчає закономірності взаємодії між лікарськими речовинами і організмом, дію ліків на організм та визначає методи і принципи їх застосування.

Фармакоманія — 1) масове застосування населенням лікарських засобів; 2) прагнення хворого до вживання різних лікарських засобів або необґрунтовано тривалого прийому окремого засобу.

Фармакопея — офіційний збірник стандартів і положень, які нормують якість лікарських засобів.

Фармакопсихіатрія — розділ психіатрії, що вивчає дію психотропних засобів на нормальну психічну діяльність та на прояви психічних захворювань.

Фармакотерапія — лікування лікарськими (фармакологічними) препаратами.

Фармакофобія — нав'язлива боязнь вживати лікарські засоби.

Фармакохімія — наука, що вивчає способи утворення, фізико-хімічні властивості, методи аналізу і способи зберігання лікарських речовин.

Фармацевт — фахівець з вищою або середньою фармацевтичною освітою, який має право займатися фармацевтичною діяльністю.

Фармація — наука, що займається вивченням, розробкою способів добування, обробки, виготовлення і зберігання лікарських засобів і препаратів та матеріалів, що їх застосовують у медицині і ветеринарії, а також питаннями їх стандартизації.

Фасції(я) — оболонки, утворені щільною волокнистою сполучною тканиною, які вкривають м'язи і їх сухожилки, деякі органи і судинно-нервові пучки.

Фасціїт еозинофільний — варіант аутоімунного склеродермоподібного захворювання, що характеризується симетричним болючим запаленням кистей, передпліч, ступень та гомілок з їх набряком та ущільненням.

Фасціїт нодулярний — доброякісне і, можливо, реактивне фіброblastичне розростання, що характеризується обмеженою вузловою проліферацією фіброblastів у зоні поверхневих фасцій.

Фасціольоз — гельмінтоз людини і тварин, що спричинене двома видами трематод (*Fasciola hepatica* і *Fasciola gigantica*).

Фатальне родинне безсоння — спадково зумовлена (успадкування за аутосомно-домінантним типом), невиліковна пріонова хвороба.

Фельдшер — медичний працівник із середньою медичною освітою, який має право працювати як помічник лікаря в лікувально-профілактичних і санітарно-протиепідемічних установах або самостійно в фельдшерсько-акушерському пункті.

Фемінізація — розвиток в особин чоловічої статі жіночих вторинних статевих ознак.

Фенілкетонурія — спадкове (успадкування за аутосомно-рецесивним типом) захворювання, в основі якого лежить відсутність ферменту фенілаланін-4-гідроксилази, який виробляється печінкою, що призводить до блокування перетворення фенілаланіну в тирозин.

Ферчготт, Роберт Френсіс (1916–2009) — біохімік, викладач, лікар, фармацевт, фармаколог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1998) за відкриття ролі оксиду азоту, як сигнальної молекули в регуляції серцево-судинної системи; США.

Фетишизм — статеве збочення, за якого статеве збудження настає при огляді або обмацуванні жіночого одягу, білизни, інколи взуття, а також таких частин тіла, як волосся або нігті.

Фетопатії — хвороби плода, які виникають у фетальному періоді внутрішньоутробного розвитку.

Фетоплацентарна недостатність — недостатність деяких функцій плаценти, що призводить до порушення розвитку плода.

Фібігер, Йоганес Андреас Гріб (1867–1928) — онколог, бактеріолог, патологоанатом, паразитолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1926) за відкриття карциноми, спричиненої *Spiroptera carcinoma*; Данія.

Фібриляція — швидкі, хаотичні, розрізнені скорочення м'язових волокон, які не зливаються в загальне скорочення м'яза; ознака ураження передніх рогів спинного мозку і мотонейронів рухових ядер черепних нервів.

Фібрин — нерозчинний білок крові; утворюється з білка плазми крові фібриногену під впливом фермента тромбіну.

Фібриновий згусток — структурна основа тромбу, яка складається з переплетених ниток фібрину.

Фібриноїдне набухання — захворювання, що характеризується проникненням білків плазми у сполучну тканину внаслідок її підвищеної проникності.

Фібринолітичні засоби — лікарські препарати, що розчиняють або сприяють розчиненню ниток фібрину і викликають розсмоктування свіжих тромбів.

Фібroadенома — доброякісна пухлина, яка характеризується проліферацією епітелію разом з оточуючою стромою.

Фіброз печінки — розростання в печінці фіброзної тканини внаслідок порушення рівноваги між утворенням та руйнуванням позаклітинного матриксу та підсиленням спадінням і ущільненням волокон.

Фіброз — розростання волокнистої сполучної тканини.

Фіброзит — клінічний синдром, який характеризується наявністю генералізованих м'язово-скелетних болів протягом не менше 3 місяців, болючістю при пальпації не менш ніж у 12 специфічних точках, болючістю при узятті шкіри в складку над верхньою частиною лопатки та порушенням сну, відчуттям скутості та втоми вранці.

Фіброзна остеодисплазія — вада розвитку кісткової системи, що розвивається внаслідок порушення закріплення в період ембріонального розвитку.

Фіброзно-м'язова дисплазія — ідіопатичне неатеросклеротичне стенозуюче ураження артерій неясної етіології.

Фіброма — доброякісна пухлина, яка складається із зрілих елементів сполучної тканини.

Фіброматоз — диспластичний процес сполучної тканини, порушення її розвитку в процесі ембріогенезу та в постнатальному періоді.

Фіброміалгія — група позасуглобових ревматичних захворювань, що проявляються стійким болем, болючістю при пальпації, скутістю в м'язах, у місцях прикріплення сухожилків до кісток та в суміжних м'язотканинних структурах.

Фіброплазія ретролентальна — захворювання очей у недоношених дітей.

Фібросаркома — злоякісна обмежена або інфільтруюча пухлина, яка складається з ретикулінових і колагенових волокон та, переважно, веретеноподібних клітин за відсутності інших форм клітинної диференціації.

Фіброторакс — заростання плевральної порожнини сполучною тканиною.

Фізичний розвиток — 1) сукупність морфологічних та функціональних ознак організму, які дозволяють визначити запас його фізичних сил, витривалість і працездатність; 2) зміна морфологічних і функціональних властивостей організму в процесі його індивідуального розвитку.

Фізіогенний симптом — симптом психічного захворювання, безпосередньо викликаний патологічними змінами органів і тканин, які лежать у його основі.

Фізіогноміка — вивчення виразу обличчя і загального фізичного образу з метою діагностики захворювань.

Фізіологічні розчини — загальна назва ізотонічних водних розчинів, які близькі до сироватки крові за осмотичним тиском, реакцією середовища, сольовим складом та буферними властивостями.

Фізіологія — наука про процеси, які відбуваються в клітинах, тканинах, органах і системах організму людини та тварин.

Фізіотерапія — галузь медицини, що вивчає лікувальні властивості природних і штучно створених фізичних чинників та розробляє способи їх застосування для лікування і профілактики захворювань, а також для медичної реабілітації.

Фізкультура лікувальна — 1) розділ клінічної медицини, що вивчає механізми впливу фізичних вправ та інших методів фізичної культури на організм людини, розробляє методи їх застосування з лікувально-профілактичною і реабілітаційною метою; 2) методи лікування, профілактики і медичної реабілітації, що ґрунтуються на застосуванні засобів фізичної культури.

Фільтрація — проціджування, просочування рідин і газів через пористу перегородку (середовище).

Філяріатози — група гельмінтозів людини, спричинених паразитичними нематодами філяріями (*Filarioidea*).

Фімо́з — патологічне звуження отвору крайньої плоті, що не дозволяє оголити головку статевого члена.

Фінзен, Нільс Рюберг (1860–1904) — фізіотерапевт, науковець; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1901); Данія.

Фітобезоар — чужорідне тіло в шлунку, яке утворюється із заковтнутих рослинних волокон або кісточок плодів.

Фітонцидні препарати — лікарські препарати, що містять фітонциди.

Фітотоксикологія — розділ токсикології, що вивчає токсичність рослин.

Фішер, Едмонд Генрі (1920) — біохімік, викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1992) за відкриття, що стосуються білкового фосфорилування; Швейцарія — США.

Флагеляція — статеве збочення, яке характеризується виникненням статевого збудження при побитті партнера або при побитті партнером.

Флебектазія — стійке розширення вени.

Флебіт — запалення вени.

Флебологія — розділ медицини, який займається вивченням хвороб вен та їх лікуванням.

Флебосклероз — розвиток у стінці вени сполучної тканини, що призводить до ущільнення її стінки.

Флебостеноз — звуження просвіту вени.

Флебодермія — дерматоз, що виникає внаслідок підвищеної чутливості шкіри до секрету слинних залоз москітів роду *Phlebotomus*.

Флеботомна гарячка — вірусне захворювання, яке передається через укуси москітів роду *Phlebotomus*.

Флеботромбоз — утворення тромбу у вені.

Флегмона — гостре розлите гнійне запалення тканини.

Флемінг, Александер (1881–1955) — лікар, бактеріолог, фармаколог, хірург, винахідник; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1945) за відкриття пеніциліну та його впливу в лікуванні різних інфекційних хвороб; Велика Британія.

Фліктена — 1) у дерматології – поверхневий плоский пухир діаметром від 0,5 до 1 см з тонким в'ялим ненапруженим покриттям, оточений вузьким вінцем гіперемованої шкіри; 2) в офтальмології – інфільтрат, що складається переважно із лімфоїдних і епітеліоїдних клітин і розміщений у поверхневих шарах рогівки або кон'юнктиви очного яблука.

Флорі, Говард Волтер (1898–1968) — політик, фармацевт, хімік, лікар, паталогоанатом, біолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1945) за відкриття пеніциліну та його впливу в лікуванні різних інфекційних хвороб; Австралія.

Флюорографія — рентгенологічне дослідження, яке полягає у фотографуванні повномірного тіньового зображення з рентгенівського екрана для просвічування або з екрана електронно-оптичного перетворювача на фотоплівку малого формату.

Флюороз — хронічне захворювання, яке розвивається за тривалого надмірного надходження в організм фтору та його сполук.

Флюс — абсцес ясен, що виникає внаслідок запалення альвеолярного кістця, до якого приєднується абсцес щелепи.

Фобії — нав'язливі непереборні страхи.

Фолікуліт — гнійне запалення устя волосяного мішечка.

Фолікулостимулювальний гормон — гонадотропний гормон гіпофізу, який стимулює ріст і розвиток фолікулів в яєчниках та сперматогенез у сім'яних міхурцях.

Фолікулярний кон'юнктивіт — гіперплазія лімфатичних фолікулів кон'юнктиви.

Фонастенія — розлад голосу, що супроводжується швидкою стомлюваністю і утрудненням вимови звуків за відсутності або незначних об'єктивних змін з боку гортані.

Фонендоскоп — пристрій для вислуховування переважно серця і легень з резонатором для підсилення звуків.

Фоніатрія — розділ оториноларингології, який вивчає фізіологію, патологію захворювань голосового апарату людини, розробляє методи їх лікування та профілактики.

Форпост-синдром — психопатологічний прояв, який спостерігався за кілька років до виникнення психозу.

Форсман, Вернер (1904–1979) — хірург, уролог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1956) за розробку й удосконалення методу клінічної діагностики вад серця; ФРН.

Фосфат-діабет — спадкове (успадкування за домінантним типом, зчепленням зі статтю) захворювання, яке зумовлене порушенням реабсорбції фосфору в ниркових каналцях.

Фотарій — світлолікувальний кабінет для здійснення з профілактичною і лікувальною метою групових загальних опромінювань ультрафіолетовими і тепловими променями.

Фотизма — світлове відчуття, яке виникає внаслідок подразнення будь-якого аналізатора, крім зорового.

Фотодерматити — гострі запалення шкіри, які виникають внаслідок дії на шкіру світлового випромінювання.

Фотодерматози — хвороби шкіри, зумовлені її підвищеною чутливістю до сонячного випромінювання.

Фотоофтальмія — ураження кон'юнктиви та шкіри повік внаслідок дії ультрафіолетового, видимого або інфрачервоного випромінювання; характеризується світлобоязню, слъозотечею і блефароспазмом.

Фотопсії — зорові елементарні галюцинації без форми.

Фотосенсибілізація — підвищення чутливості біологічних об'єктів до дії енергії світлового випромінювання, зумовлене фотохімічними реакціями, що відбуваються в них і викликані введенням молекул деяких хімічних речовин.

Фотосенсибілізувальні засоби — лікарські препарати, що підвищують чутливість шкіри до ультрафіолетового випромінювання.

Фотофобія — 1) підвищена чутливість ока до освітлення; 2) виникнення нападів судом унаслідок дії світлового подразника.

Франклінізація — фізіотерапевтичний методика апаратного електролізування, вплив на організм з лікувальною метою постійного електричного поля високої напруги.

Френіт — психічні розлади, що виникають внаслідок гарячки.

Френокардія — біль у ділянці серця, зумовлений психогенним впливом.

Френологія — вчення про зв'язок психічних якостей людини з формою будови її черепа.

Френоптоз — опущення діафрагми.

Фригідність — статевая холодність жінки, статевая байдужість.

Фрикції — 1) рухи статевого члена в піхві; 2) розтирання, фрикційний масаж; 3) втирання ліків у шкіру.

Фринодерма — фолікулярний кератоз, спричинений гіпоавітамінозом а.

Фронтит — запалення слизової оболонки лобної пазухи.

Фротаж — отримання сексуального збудження і задоволення чоловіком унаслідок дотику до різних частин тіла жінки або тертя об них у тисняві, в багатолюдних громадських місцях, транспорті тощо.

Фрустрація — 1) стан психіки, який виникає в людини внаслідок усвідомлення нездійсненності сподівань, неможливості досягнення мети; виражений пригніченим настроєм, напруженням та тривогою; 2) ерекція, яка супроводжується еротичним збудженням, але не завершується еякуляцією.

Фтизіатрія — розділ клінічної медицини, що вивчає етіологію, патогенез, епідеміологію туберкульозу, розробляє методи його діагностики, лікування, профілактики та організації медичної допомоги хворим на туберкульоз.

Фтизіохірургія — розділ хірургії та фтизіатрії, що розробляє методи хірургічного лікування туберкульозу легень.

Фтиріаз — паразитування лобкових вошей на шкірі, переважно в ділянці нижньої частини живота, лобка та стегон.

Фторування води — додавання до водопровідної води зі зниженим природним вмістом фтору фторвмісних реагентів з метою попередження карієсу зубів.

Фторхінолони — синтетичні антимікробні засоби.

Фунікуліт — 1) запалення сім'яного канатика; 2) запалення корінців спинного мозку в місці їх сполучення в загальний канатик.

Фунікулярний мієлоз — захворювання спинного мозку, спричинене дефіцитом в організмі вітаміну B_{12} , інколи дефіцитом вітаміну B_{12} і фолієвої кислоти або лише фолієвої кислоти.

Функціональна діагностика — діагностика, яка ґрунтується на використанні інструментальних і лабораторних методів дослідження хворих для об'єктивної оцінки функціонального стану різних систем, органів і тканин організму в спокої та при навантаженнях, а також для спостереження за динамікою функціональних змін, що відбуваються під впливом лікування.

Фурункул — гострогнійне запалення волосяного мішечка і сальної залози та навколишньої сполучної тканини.

Фурункульоз — хронічна рецидивуюча стафілодермія, яка характеризується розвитком фурункулів.

Халазія кардії — стійке розширення кардіального отвору.

Халькоз — відкладення сполук міді в органах і тканинах.

Харчова алергія — алергічні реакції, які виникають на харчові продукти, у зв'язку з реакцією харчових антигенів з відповідними антитілами або сенсibilізованими лімфоцитами.

Харчовий режим — кількісна і якісна характеристика харчування (час і умови прийому їжі, розподіл її упродовж доби за енергетичною цінністю та складом).

Харчові добавки — хімічні речовини, які додаються в продукти харчування з технологічною метою на різних етапах виробництва, зберігання і транспортування для покращення або полегшення виробничого процесу, підвищення стійкості продуктів до різних пошкоджень, збереження їх структури і зовнішнього вигляду.

Харчові отруєння — захворювання, які розвиваються в результаті вживання з їжею або напоями отруйних речовин.

Харчові речовини — органічні та неорганічні речовини, які становлять харчові продукти і використовуються організмом для забезпечення життєдіяльності.

Харчові токсикоінфекції — гострі захворювання, які виникають у результаті вживання їжі, що містить бактерії та їх токсини.

Харчування — складний процес надходження, перетравлювання, всмоктування і засвоєння в організмі поживних речовин, які необхідні для покриття його енергетичних витрат, побудови і відтворення клітин тіла, регуляції функцій організму.

Хашімото тиреоїдит — хронічне аутоімунне захворювання щитоподібної залози.

Хвороба — порушення нормальної життєдіяльності організму унаслідок дії на нього пошкоджувальних чинників.

Хейліт — запалення червоної облямівки і слизової оболонки губ.

Хейлоз — дистрофія покривів у ділянці червоної облямівки губ, яка розвивається за гіпоавітамінозу B_{12} , виражена гіперемією, лущенням і утворенням тріщин.

Хейлофагія — нав'язлива дія, виражена постійним прикушуванням губ.

Хемотрилізація — метод дезінсекції, що ґрунтується на застосуванні хімічних речовин, які позбавляють членистоногих здатності розмножуватися.

Хіладенектазія — розширення лімфатичних судин і збільшення лімфатичних вузлів за порушення лімфовідтоку.

Хілоперикард — накопичення лімфи в порожнині перикарда.

Хілоперитонеум — накопичення лімфи в черевній порожнині.

Хілопіопневмоторакс — накопичення в плевральній порожнині лімфи, гною і повітря.

Хілостаз — застій лімфи в лімфатичних судинах.

Хілоторакс — накопичення лімфи в плевральній порожнині.

Хілурія — наявність лімфи в сечі.

Хіміопрофілактика — застосування хіміотерапевтичних засобів для дії на збудників інфекційних захворювань.

Хіміотерапевтичні лікарські засоби — лікарські препарати, що вибірково пригнічують в організмі людини розвиток і розмноження збудників інфекційних захворювань та інвазій, проліферацію злоякісних клітин або спричиняють руйнування пухлинних клітин.

Хіміотерапія — лікування хіміотерапевтичними лікарськими засобами, що вибірково діють на збудників захворювань, а також на клітини пухлин.

Хімус — вміст тонких кишок, що являє собою суміш травного вмісту шлунка з підшлунковим і кишковим соками, а також з жовчю.

Хірургія — галузь клінічної медицини, що вивчає захворювання, основним методом лікування яких є оперативне втручання.

Хламідії (*Chlamydia*) — облигатні внутрішньоклітинні паразити

Хлоазма — гіперпігментація шкіри у вигляді жовтуватого-коричневих плям.

Хлоралізм — токсикоманія, яка характеризується зловживанням хлоралгідратом.

Хлорлейкоз — форма мієлобластного лейкозу, який зустрічається в дитячому і юнацькому віці.

Хлороз пізній — залізодефіцитна анемія в жінок, старших 30 років, яка звичайно виникає внаслідок кровотеч (частіше маткових).

Хлороз ранній — залізодефіцитна анемія в дівчат, яка розвивається в період статевого дозрівання.

Хлоропсія — порушення зору, яке характеризується тим, що оточуючі предмети здаються забарвленими в зелений колір.

Хлоротоїд — аліментарна залізодефіцитна анемія в грудних дітей.

Хлорування питної води — спосіб знезараження води хімічними речовинами, що містять хлор.

Хо́да — сукупність ознак, що характеризують природне самостійне пересування людини.

Ходьба — спосіб пересування людини та тварин.

Хо́лемія — накопичення в крові складових частин жовчі, головним чином жовчних кислот.

Холера — гостре інфекційне захворювання, яке характеризується ураженням шлунково-кишкового тракту, порушенням водно-сольового обміну і зневодненням організму внаслідок втрати рідини і солей з калом і блювотними масами.

Холеретики — лікарські засоби, що стимулюють утворення жовчі.

Холестаз — клінічний і біохімічний синдром, який розвивається внаслідок порушення виділення жовчі, що зумовлено порушенням її продукування печінковими клітинами або зупинкою току жовчі протоками.

Холестериновий обмін — сукупність реакцій біосинтезу холестерину і його розпаду в організмі.

Холестероз жовчного міхура — патологічний процес, який характеризується відкладанням холестерину в макрофагах власної пластинки слизової оболонки жовчного міхура.

Холецистектазія — розширення жовчного міхура.

Холецистит — запалення жовчного міхура.

Холецистогепатит — поєднане запалення жовчного міхура і печінки.

Холецистокінін — гормон, що бере участь у гуморальній регуляції секреторних і моторних функцій шлунково-кишкового тракту.

Холецистохолангіт — поєднане запалення жовчного міхура і жовчних проток.

Холінергічні засоби — лікарські препарати, які блокують або полегшують передачу імпульсів у холінергічних синапсах.

Холінолітичні речовини — природні і синтетичні сполуки, що мають здатність блокувати периферійні і центральні холінорецептори шляхом зниження чутливості цих рецепторів до дії ацетилхоліну і інших холіноміметиків.

Холіноміметичні речовини — речовини, фізіологічна дія яких полягає у відтворенні ефекту збудження холінергічних нервів або медіатора ацетилхоліну.

Хондзьо, Тасуку (1942) — імунолог, біохімік, викладач, лікар; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2018) за відкриття терапії раку, що полягає у гальмуванні негативної імунної регуляції; Японія.

Хондрит — запалення хряща.

Хондрогенез недосконалий — вроджене порушення розвитку скелета, зумовлене неправильним формуванням хрящової тканини.

Хондродисплазії — спадкові хвороби, що характеризуються порушеннями розвитку скелета, поєднаними зі змінами нормального процесу закріплення хрящової тканини, її недостатнім або надмірним утворенням.

Хондрологія — розділ гістології, що вивчає розвиток, будову і функції хрящової тканини.

Хондроматоз суглобів — захворювання, що характеризується утворенням внутрішньосуглобових хрящових, рідше — кісткових тілець.

Хондронекроз — некроз хряща або його ділянки.

Хондроперихондрит — патологічний процес запального характеру, який локалізується в охрясті і в оточуючій тканині.

Хондросаркома — злоякісна пухлина, що характеризується утворенням неопластичного хряща пухлинними клітинами.

Хорея — форма гіперкінезу, що проявляється швидкими, безладними, неритмічними, нестереотипними, вимушеними рухами різних м'язових груп.

Хоріоїдит — запалення власне судинної оболонки ока.

Хоріон — оболонка плідного походження, яка виникає на ранній стадії ембріогенезу (стадії морули і бластоцисти) на основі трофобласта і мезобласта.

Хребет — осьова частина скелета людини та хребетних тварин, яка складається з 32–33 хребців.

Хребці — елементи осевого скелета, що складають хребет.

Хрипи — додаткові дихальні шуми, що виникають у повітроносному просторі дихальних шляхів легень при патологічних процесах.

Хромосомні хвороби — хвороби, в основі розвитку яких лежать порушення числа або структури хромосом, що виникають у гаметах батьків або на ранніх стадіях дроблення зиготи.

Хропіння — порушення дихання, в основі якого лежить розслаблення мускулатури м'якого піднебіння, глотки, язика і западання язика сплячої людини в позі на спині.

Хрящ — спеціалізована сполучна тканина, що виконує опорну функцію.

Целякія — захворювання шлунково-кишкового тракту, в основі якого лежить недостатність ферментів (специфічних амінопептидаз), що забезпечують процес дезамінування гліадину (білка клейковини злакових) у кишківнику.

Целюліт — дифузне обширне гостре запалення м'яких тканин, що не належать до порожнистих органів.

Центральна нервова система — частина нервової системи людини, що включає головний і спинний мозок.

Церебрастенія — слабкість і підвищена збудливість головного мозку.

Цестодози — гельмінтози, що спричинені цестодами (стрічковими черв'яками).

Цефалоспорини — група природних антибіотиків, а також напівсинтетичних препаратів, отриманих при хімічній трансформації 7-аміноцефалоспоринової кислоти або 7-амінодезацетоксицефалоспоринової кислоти.

Цефалоспориоз — мікоз, збудниками якого є різні види грибів роду *Cephalosporium*.

Цинга — авітаміноз С в стадії виражених клінічних проявів у вигляді поширених геморагій, гінгівіту, зміни структури кісток і зв'язок, часто — анемії, а також порушення функції різних органів.

Цинкернагель, Рольф Мартін (1944) — імунолог, викладач, лікар; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1996) за відкриття, що стосуються імунної системи людини та її здатності виявляти клітини, що уражені вірусами; Швейцарія.

Циркумцизія — обрізання; колове вирізання крайньої плоти статевого члена.

Цироз — розростання сполучної тканини в паренхіматозному органі, що супроводжується заміною його специфічно діяльних клітин, перебудовою структури, ущільненням і деформацією.

Цисталгія — функціональний розлад сечовипускання в жінок, що проявляється прискореним болючим імперативним сечовипусканням за відсутності змін в аналізах сечі.

Цистит — запалення стінки сечового міхура.

Цитодіагностика — метод розпізнавання хворобливих процесів в організмі шляхом мікроскопічного дослідження клітинних елементів або вивчення будови окремих клітин відповідних тканин.

Цитологія — наука, яка вивчає будову, функціонування і еволюцію клітин.

Цитомегалія — вірусне захворювання, яке характеризується ураженням слинних залоз, а також інших органів з утворенням в їх тканинах гігантських клітин з великим внутрішньоклітинним включенням.

Цитоморфологія — розділ цитології, який вивчає структуру клітини та її компонентів.

Цитопатологія — розділ патоморфології, що вивчає перебіг патологічних процесів на рівні клітини та її органів.

Цитопенія — знижений вміст клітинних елементів певного виду в об'єкті дослідження.

Цитотоксичні засоби — лікарські препарати, дія яких спрямована на пошкодження клітин — аж до їх загибелі.

Ціаноз — синювате забарвлення шкіри і слизових оболонок внаслідок високого вмісту в крові відновленого гемоглобіну.

Цюта, незайманість — відсутність в особи статевого досвіду.

Чейн, Ернст Боріс (1906–1979) — біохімік; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1945) за відкриття пеніциліну та його впливу в лікуванні різних інфекційних хвороб; Велика Британія.

Червоний вовчак — ряд нозологічних одиниць, до якого, головним чином, належать системний червоний вовчак, дискоїдний червоний вовчак, а також синдром лікарського вовчака.

Червоподібний відросток — відросток, який відходить від сліпої кишки.

Черевна порожнина — порожнина, обмежена з боків, спереду і ззаду черевними стінками, зверху діафрагмою, знизу межа її визначається умовно по лінії входу в малий таз.

Черевний тиф — гостре інфекційне захворювання, яке спричинене сальмонелою (*Salmonella typhi*).

Черепно-мозкова травма — пошкодження черепа і головного мозку внаслідок механічної дії.

Чума — гостра інфекційна хвороба, спричинена чумною паличкою (*Yersinia pestis*), що характеризується тяжкою інтоксикацією, гарячкою, ураженням лімфатичної системи і легень; належить до карантинних інфекцій.

Чутливість — здатність організму сприймати подразнення, що надходять з оточуючого або внутрішнього середовища, і відповідати на них диференційованими формами реакцій.

Чуттєві органи — спеціалізовані утвори в тілі людини і більшості тварин, за допомогою яких відбувається сприймання подразнень, що надходять із зовнішнього та внутрішнього середовищ.

Чхання — вроджений рефлексорний акт людини і вищих тварин, що забезпечує видалення із верхніх дихальних шляхів подразнюючих агентів шляхом форсованого видиху після короткого глибокого вдиху.

Шагаса хвороба, американський трипаносомоз — трансмісивне паразитарне інфекційне захворювання людини і тварин, спричинене *Trypanosoma cruzi*, характеризується гарячкою, збільшенням лімфатичних вузлів, часто з розвитком первинного афекту на шкірі або кон'юнктиві, інколи тяжким ураженням серця і центральної нервової системи.

Шаллі, Ендрю Віктор (1926) — лікар, біохімік, дослідник; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1977) за відкриття за відкриття, що стосуються секреції пептидних гормонів мозку; Польща — Велика Британія — США.

Шанкр — ерозія або виразка, яка виникає в місці проникнення збудника за деяких інфекційних захворювань.

Шарп, Філіп Аллен (1944) — генетик, молекулярний біолог, викладач, хімік; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1993) за відкриття переривчастої структури гену; США.

Шекман, Ренді (1948) — біохімік, лікар, викладач, біолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2013) за відкриття везикулярного механізму; США.

Шеррінгтон, Чарлз Скот (сер) (1857–1952) — вчений в галузі фізіології і нейробіології; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1932) за відкриття, що стосуються функцій нейронів; Велика Британія.

Шизофренія — ендогенна психічна хвороба з неперервним або нападopodobним перебігом, виражена змінами особистості у вигляді шизофренічного дефекту за збереження формальних здатностей інтелекту.

Шийка матки — нижня звужена частина матки.

Шовний матеріал — назва матеріалів, що застосовуються для накладення хірургічних швів або перев'язування судин.

Шок — патологічний процес, що виникає внаслідок розладів нейрогуморальної регуляції, спричинених екстремальними впливами, і характеризується різким зменшенням кровопостачання тканин, що є непропорційним рівню обмінних процесів, гіпоксією та пригніченням функцій організму.

Шостак, Джек Вільям (1952) — молекулярний біолог, генетик, біохімік; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2009) за відкриття механізмів захисту хромосом теломерами та ферменту теломерази; США.

Шпеман, Ганс (1869–1941) — ембріолог; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1935) за відкриття ембріональної індукції; Німеччина.

Шпори п'яткової синдром — симптомокомплекс, що спостерігається при виникненні екзостозу із внутрішнього, навантаженого вагою горба п'яткової кістки.

Щитоподібна залоза — непарна залоза внутрішньої секреції.

Щока — бічна стінка ротової порожнини, утворена щічним м'яз, покритий ззовні шкірою, а зсередини — слизовою оболонкою.

Юлепи — лікарські форми, розчини лікарських речовин в ароматних водах з додаванням цукру.

Ядуга — раптовий напад сильної задишки.

Яєчко — парна чоловіча статева залоза.

Яєчник — парна жіноча статева залоза.

Ялоу, Розалін Сасмен (1921–2011) — фізик, лікар, викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (1977) за розвиток радіоімунологічних методів визначення пептидних гормонів мозку; США.

Яманака, Сінья (1962) — біолог, лікар-хірург, фізик, генетик; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2012) за праці з біології розвитку та отримання індукованих стовбурових клітин; Японія.

Янг, Майкл В. (1949) — генетик, біолог, викладач; Нобелівська премія з фізіології та медицини (2017) за дослідження молекулярного механізму циркадного ритму; США.

Ясна — ділянки слизової оболонки ротової порожнини, що вкривають частини верхніх та нижніх щелеп, які виступають у рот.

Ятраліптика — метод лікування за допомогою втирання та розтирання.

Ятрогенне захворювання — будь-яка нова, побічна хвороба (з функціональними включно), пов'язана з діями (лікування, діагностичні дослідження, профілактика, поведінка) лікаря (або іншого медичного працівника), незалежно від правильності цих дій.

Ячмінь — гостре гнійне запалення волосяного мішечка вій або сальної залози повіки.

Ящур — інфекційне захворювання, спричинене пікорнавірусами до роду *Aphthovirus* родини *Picornaviridae*.

Наукове видання

ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

ТЕМАТИЧНИЙ РЕЄСТР ГАСЕЛ

**З НАПРЯМУ
«МЕДИЦИНА»**

За ред. д. і. н., проф.
Киридон Алли Миколаївни

Укладачі:
*Червяк Петро Іванович,
Зав'ялова Людмила Володимирівна*

Комп'ютерна верстка
Лисенко Андрій Олександрович

Підписано до друку 15.12.2020

Папір офс.

Гарнітура Times

Зам: 15\1\12

Тираж: 100 прим.

Надруковано ТОВ «Видавничий Будинок «Аванпост-Прим»
м.Київ, вул. Сурікова 3, корпус 3.

Свідectво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
України видавців, виготовників видавничої продукції ДК № 5152 від
19.07.2016 р.